

ISSN (Print) 2709-2879
ISSN (Online) 2709-9024

Дніпровський державний технічний університет

**ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК
ДНІПРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

**ECONOMIC BULLETIN OF THE DNIPROVSK STATE TECHNICAL
UNIVERSITY**

Науковий журнал

Видається 2 рази на рік

№1 (1) 2020

**Кам'янське
ДТУ
2020**

**Економічний вісник Дніпровського
державного технічного університету**

**№1 (1) 2020
Науковий журнал**

Засновник і видавець
Дніпровський державний технічний
університет

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ №24454-14394Р
від 06.02.2020 р.

**Economic Bulletin of the Dniprovsk
State Technical University**

**№1 (1) 2020
Scientific Journal**

Founder and publisher
Dniprovsk State Technical University

Registration certificate
КВ №24454-14394Р
dated 06.02.2020

У журналі висвітлено результати наукових досліджень у сфері національної економіки, економіки підприємств, менеджменту, маркетингу, бухгалтерського обліку, аналізу, аудиту, оподаткування, фінансів, банківської справи та страхування, математичних методів та інформаційних технологій в економіці.

Журнал індексується у базі даних Crossref

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1)

Друкується за рішенням Вченої Ради Дніпровського державного технічного університету, протокол № 4, від 30.06.2020 р.

Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету. Науковий журнал. Кам'янське: Дніпровський державний технічний університет, 2020. № 1. 122 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Будько Оксана Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, зав. кафедри фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний університет

Заступники головного редактора:

Коренюк Петро Іванович – доктор економічних наук, професор, зав. кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпровський державний технічний університет

**Плахотнік Олена
Олександрівна** – доктор економічних наук, професор, зав. кафедри економіки та організації виробництва, Дніпровський державний технічний університет

Члени редакційної колегії:

Більська Ольга Володимирівна – доктор економічних наук, професор, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

**Гончаренко Оксана
Володимирівна** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Дейнеко Людмила Вікторівна – доктор економічних наук, професор, зав. відділом промислової політики, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

Деркач Тетяна Вадимівна – доктор економічних наук, доцент, зав. кафедри менеджменту, Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса

**Дзюблюк Олександр
Валерійович** – доктор економічних наук, професор, зав. кафедри банківської справи, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

**Єлісєєва Оксана
Костянтинівна** – доктор економічних наук, професор, академік АЕН України, зав. кафедри статистики, обліку та економічної інформатики, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Іванов Сергій Володимирович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри аналітичної економіки та менеджменту, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Зелінська Анетта – професор, кафедра логістики, факультет бізнесу та менеджменту, Вроцлавський університет економіки та бізнесу (м. Вроцлав, Польща)

Карімов Геннадій Іванович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування, Дніпровський державний технічний університет

Клісінські Януш – доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу і підприємництва університету (м. Бяльско-Бяла, Польща)

Косова Тетяна Дмитрівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та підприємництва, Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Мікловда Василь Петрович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент

- НАН України, зав. кафедри економіки і підприємництва
Ужгородський національний університет
- Мойсеєнко Ірина Павлівна** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри
фінансів і обліку, Львівський державний університет
внутрішніх справ
- Никифорук Олена Ігорівна** – доктор економічних наук, професор, зав. відділом
розвитку виробничої інфраструктури, ДУ «Інститут
економіки та прогнозування» НАН України, м. Київ
- Сатир Лариса Миколаївна** – доктор економічних наук, професор, зав. кафедри
підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Білоцерківський національний аграрний університет
- Халатур Світлана Миколаївна** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри
фінансів, банківської справи та страхування,
Дніпровський державний аграрно-економічний
університет
- Хлобистов Євген
Володимирович** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри
екології, Національний університет «Києво-
Могилянська академія»
- Юдіна Світлана Валеріївна** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри
фінансів та обліку, Дніпровський державний технічний
університет

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Золотарьова О.В. Інвестиційна привабливість України: зміст, тенденції та управління	6
Koreniuk Petr, Karimov Hennadii Management of reproduction of agricultural natural resources in the context of modeling	17
Kravtsov Yurii Social communications in the aspects of sustainable development of modern socio-economic reality	25

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Karavan Natalia Methodical approaches to evaluation of fixed assets in economic efficiency of formation and use	31
Plakhotnik Olena Modeling of the organizational and economic mechanism of technological exchange in the form of leasing	39
Стеблюк Н.Ф. Використання економіко-математичного методу оптимального розв'язку задачі моделювання інвестиційних процесів	47
Чернявська І.М. Оцінка економічної діяльності партнерських альянсів	53

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Шепель Н.Г. Перспективи розвитку зовнішньоекономічного потенціалу Дніпропетровської області ..	59
--	----

ГРОШІ, ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ

Іванов С.В., Ганзюк С.М. Тенденції розвитку вітчизняного ринку банківських послуг	67
Kosova Tetiana, Brezhnyeva-Yermolenko Olha System of Administration the VAT in Ukraine: Adaptation to the Requirements of European Legislation	76
Юдіна С.В., Ткаченко І.П. Ризики виникнення економічної депривації інноваційного розвитку підприємств України	84

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Budko Oksana The place and role of the system of accounting and analytical support in the management of sustainable development of the organization	95
Кемарська Л.Г. Розвиток ІТ-сектору в Україні: перспективи та ризики, особливості оподаткування та обліку	104
Хмелюк А.В. Організація обліку загальнопромислових витрат на металургійному підприємстві	115

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219790pp6-16

УДК 330.322.1

Золотарьова О.В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки, політичної економії та управління

Національна металургійна академія України, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0002-9516-2103

e-mail: zolotaryova@ukr.net

Zolotaryova Olga, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of international economics, political economy and governance

National Metallurgical Academy of Ukraine, Dnipro

ORCID ID: 0000-0002-9516-2103

e-mail: zolotaryova@ukr.net

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: ЗМІСТ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF UKRAINE: CONTENT, TRENDS AND GOVERNANCE

У статті систематизовано наукові підходи до визначення змісту інвестиційної привабливості держави. Надано авторський підхід до трактування даної категорії та визначено її відмінність від поняття «інвестиційний клімат». Виділено рівні та відповідні ним аналітично-прогнозні показники інвестиційної привабливості держави. Визначено елементи процесу управління інвестиційною привабливістю держави. На основі систематизації існуючих підходів запропоновано до переліку груп факторів впливу на інвестиційну привабливість держави включати економічні, інституціональні, політичні, соціальні, правові, інфраструктурні, інноваційні. Проведено аналіз динаміки та структури прямих іноземних інвестицій в Україну за регіональним критерієм в 2014-2018 рр. Окрему увагу приділено характеристиці інвестиційної привабливості Дніпропетровської області та заходах державного сприяння залученню інвестицій в цей регіон.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, інвестиційна політика, держава, прями іноземні інвестиції, управління.

The article systematizes scientific approaches to determining the content of the state's investment attractiveness. The author's approach to the interpretation of this category is given and its difference from the concept of "investment climate" is defined. The investment climate can be defined as the state of the investment environment, which is estimated by the rate of growth of gross domestic product, the existing level of taxes and privileges, interest rates, inflation, tariffs and prices, exchange rates, prices for corporate and government securities, as well as legal support for investment activities. Investment attractiveness is a set of investment-perspective features of a set of investment objects (state, region, sphere of economic activity, enterprise), based on analytical and forecast data, which reflect the level of risk and return on investments made and form a comprehensive indicator of investment attractiveness. The levels and corresponding analytical and forecast indicators of the investment attractiveness of the state are highlighted. The elements of the process of managing the investment attractiveness of the state are identified, which includes the following interdependent systematic steps: identification of factors affecting the country's investment attractiveness at its various levels; evaluation of the indicators that characterize it (statistical, rating, parametric or analytical); interpretation of the results of such assessment and formulation of positive and negative aspects (characteristics); identifying ways to increase the country's investment attractiveness and attract the required amount of investment capital; forecasting the prospective level of investment attractiveness of the state. On the basis of systematization of existing approaches, it is proposed to

include economic, institutional, political, social, legal, infrastructural and innovative factors in the list of factors influencing the investment attractiveness of the state. The dynamics and structure of foreign direct investment in Ukraine by regional criterion in 2014-2018 are analyzed. Special attention is paid to the characteristics of the investment attractiveness of Dnipropetrovsk region and the measures of state promotion of attracting investments in this region.

Keywords: *investment attractiveness, investment climate, investment policy, government, foreign direct investment, governance.*

JEL Classification: *F34; F36*

Постановка проблеми. В умовах поступового входження України до Європейського простору, підвищення її інвестиційної привабливості виступає одним із важливих стратегічних завдань, що сьогодні постають перед нашою державою. Від реалізації даного завдання залежить можливість стабілізації національної економіки та зміцнення її позитивного іміджу на світовій арені. В той же час існує низка перешкод цим процесам, зокрема: нестабільність політичної ситуації, відсутність сприятливих умов для нагромадження інвестиційних ресурсів, зниження рівня ділової активності на інвестиційному ринку, недостатньо привабливі інвестиційні проекти, брак зацікавлених партнерів, відсутність дієвої системи страхування інвестицій, низький рівень захищеності прав іноземних інвесторів тощо.

У зв'язку з цим, актуалізується необхідність переходу на якісно новий рівень управління інвестиційною привабливістю України на основі моніторингу та контролю показників інвестиційної привабливості держави з метою формування об'єктивної оцінки її рівня, виявлення факторів, які негативно впливають на процеси інвестування, та формулювання шляхів їх усунення. Отже, питання підвищення інвестиційної привабливості економіки України є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики управління та підвищення рівня інвестиційної привабливості України присвячено широке коло публікацій вітчизняних науковців. Проте як категорія, «інвестиційна привабливість» в економічній літературі є відносно новим поняттям. Незважаючи на її багатогранність, сьогодні відсутнє однозначне розуміння її сутності та визначення. Найчастіше інвестиційна привабливість розглядається тільки на мікрорівні. Проте слід відзначити, що не менш важливою є оцінка інвестиційної привабливості на державному, галузевому та регіональному рівнях. Така багаторівневість поняття лише ускладнює її тлумачення та розуміння в наукових колах.

У табл. 1 відображено основні підходи авторів до визначення інвестиційної привабливості. Але наявні розробки мають бути адаптовані до сучасних економічних умов. Потребує і переосмислення роль держави в управлінні інвестиційною привабливістю держави та активізації інвестиційних процесів. Актуальність проблеми, її наукове значення та гостра потреба якнайшвидшого розв'язання зумовили визначення проблематики даного дослідження.

Формулювання цілей статті. Головними цілями статті є визначення теоретичних основ управління інвестиційною привабливістю, моніторинг її рівня в Україні та Дніпропетровській області, обґрунтування перспектив зміцнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід звернути увагу на той факт, що на думку значної кількості вчених-економістів більш застосовуваним, порівняно з терміном «інвестиційна привабливість держави», на макро- і мезорівні є поняття "інвестиційний клімат". Серед найбільш поширених визначень останнього можна виділити:

- багатofакторна система цілеспрямованих вчинків і дій, що свідомо формується на державному і регіональному рівнях в інтересах більш широкого залучення на конкретну територію додаткових ресурсів як у грошовій, так і в матеріальній формах [10, с. 48];

- загальна атмосфера розуміння економічної ситуації і потреби в залученні додаткових ресурсів, що існує в різних сферах соціально-економічного розвитку країни і впливає на позицію інвестора щодо ухвалення рішення про інвестування об'єктів території [11, с. 110];

- комплекс політичних, соціальних, інноваційних, інфраструктурних елементів, що існують на певній території [7, с. 141];

- сукупність політичних, правових, економічних і соціальних умов, що забезпечують і сприяють інвестиційній діяльності вітчизняних та зарубіжних інвесторів, формується під впливом економічних, політичних, технічних та соціальних чинників, найвагомішу роль серед яких відіграють економічні параметри приймаючої держави [12, с. 46].

Таблиця 1. Основні підходи до визначення поняття «інвестиційна привабливість»

Автор	Трактування поняття
І. Бланк [1, с.400]	інтегральна характеристика окремих об'єктів можливого інвестування з позицій перспективності розвитку, обсягів та перспектив збуту продукції, ефективності використання активів, їх ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості»
Т. Андрєєва, Н. Опікунова, О. Ненахова [2, с. 24]	сукупність характеристик, що дозволяє потенційному інвестору оцінити, наскільки той або інший об'єкт інвестицій привабливіший від інших для вкладення наявних коштів. Ступінь інвестиційної привабливості є визначальною умовою активної інвестиційної діяльності, а отже, і ефективного соціально-економічного розвитку регіональної економіки
Г. Козаченко, О. Антіпов, О. Ляшенко, Г. Дібніс [3, с. 45]	сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на макро- мезо- і мікрорівнях
Н. Гребенюк [4, с. 13]	сукупність об'єктивних ознак, властивостей, засобів і можливостей, що обумовлюють потенційний платоспроможний попит на інвестиції
О. Тарабухіна [5, с. 81]	здатність економіки держави сприймати великі інвестиційні вкладення, забезпечувати їх окупність і трансформацію у зростання виробництва, насичення ринку ліквідною продукцією, розширення впливу інвестора на ринок і поступове повернення вкладеного капіталу
О. Кремень, В. Куберка [6, с. 21]	уособлює інвестиційну привабливість регіону (існуюча нормативно-законодавча база, правові аспекти, політична ситуація, ступінь захисту прав інвесторів, рівень оподаткування тощо) та інвестиційну привабливість конкретних об'єктів інвестування
І. Матюшенко [7, с. 26]	сукупність політичних, правових, економічних і соціальних умов, що забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних і зарубіжних інвесторів.
О. Маслак, В. Таловер [8, с. 52]	комплекс різноманітних факторів, перелік яких і вага яких може змінюватись в залежності від цілей інвесторів, виробничо-технічних особливостей об'єкта інвестування, його економічного розвитку у минулому, на теперішній час, а також очікуваного у майбутньому
І. Оніщенко [9, с. 289]	комплекс різноманітних факторів, до яких відносять: економіко-географічне розташування, наявність і якість природних ресурсів, рівень розвитку економіки, її стабільність; наявність і якість трудових ресурсів; рівень розвитку інфраструктури, державну економічну політику в сфері залучення інвестицій

Джерело: складено автором

На нашу думку, поняття «інвестиційний клімат» – близьке поняття до інвестиційної привабливості, але більш вузьке, оскільки виступає одним з її параметрів. Тому терміни «інвестиційна привабливість країни» та «інвестиційний клімат» не можна вважати синонімами і ставити між ними знак рівності. Інвестиційна привабливість характеризується інвестиційним кліматом, який, за нашим баченням, можна визначити як такий стан інвестиційного середовища, що оцінюється через темпи зростання валового внутрішнього продукту, існуючий рівень податків і пільг, відсоткових ставок, інфляції, тарифів і цін, валютних курсів, цін на корпоративні та державні цінні папери, а також правового забезпечення інвестиційної діяльності.

Зважаючи на вищезазначене, доцільно конкретизувати авторський підхід до визначення інвестиційної привабливості. У відповідності до нього, інвестиційна привабливість – це сукупність інвестиційно-перспективних ознак об'єкта інвестування (держава, регіон, сфера економічної діяльності, підприємство), заснованих на аналітичних і прогнозних даних, які відображають рівень ризику і доходності здійснюваних інвестицій та формують комплексний індикатор оцінки. З такого визначення зрозуміло, що існує інвестиційна привабливість держави, регіону, галузі та конкретного підприємства або господарюючого суб'єкта (рис. 1).

Рис. 1. Рівні інвестиційної привабливості держави

Джерело: складено автором

Інвестиційна привабливість сфери економічної діяльності (раніше – галузі) – це інтегральна характеристика окремих сфер економічної діяльності з позиції перспективності розвитку, прибутковості інвестицій і рівня інвестиційних ризиків.

Інвестиційна привабливість регіону – це інтегральна характеристика окремого регіону держави з позиції інвестиційного клімату, рівня розвитку інвестиційної інфраструктури, можливостей залучення інвестиційних ресурсів та інших чинників, що істотно впливають на формування прибутковості інвестицій та інвестиційних ризиків. Це також сукупність політичних, соціальних, інституціональних, екологічних та економічних умов функціонування регіону, що забезпечують стабільність інвестиційної діяльності вітчизняних і зарубіжних інвесторів.

Інвестиційна привабливість підприємств – це інтегральна характеристика сукупності економіко-психологічних аспектів оцінки підприємства з позиції перспектив розвитку (динаміки обсягів продажу, конкурентоспроможності продукції), побудована при тісній взаємодії з потенційними інвесторами, яка відповідає їх вимогам та забезпечує позитивний ефект від вкладень.

Отже, інвестиційна привабливість держави є сукупністю інтегральних об'єктивних та суб'єктивних характеристик на трьох рівнях інвестування – регіонах, сферах економічної діяльності, підприємствах, що обумовлює в сукупності потенційний платоспроможний попит на інвестиції до даної держави, регіону, сфери економічної діяльності, підприємства. Відповідно її оцінка повинна здійснюватися як комплексно, так і окремо на зазначених рівнях. Кожен із цих рівнів має свої фактори впливу, показники оцінки та прогнозування, елементи та послідовність обчислень аналітичних показників. Вірна інтерпретація результатів кожного етапу оцінки інвестиційної привабливості країни дозволить сформувати об'єктивне, реальне бачення існуючої ситуації і знайти шляхи для її покращення з метою залучення необхідного розміру інвестиційного капіталу.

Процес управління інвестиційною привабливістю держави, на нашу думку, включає низку взаємозалежних системних елементів, зокрема: ідентифікація факторів впливу на інвестиційну привабливість країни на її різних рівнях; оцінка показників, які її характеризують (статистичних, рейтингових, параметричних або аналітичних); інтерпретація результатів такої

оцінки та формулювання позитивних та негативних аспектів (характеристик); визначення шляхів підвищення інвестиційної привабливості країни та залучення необхідного розміру інвестиційного капіталу; прогнозування перспективного рівня інвестиційної привабливості країни, періодичний перегляд факторів (рис. 2).

Рис. 2. Схема процесу управління інвестиційною привабливістю держави
Джерело: складено автором

Система визначальних факторів впливу на інвестиційну привабливість держави, на основі систематизації існуючих підходів, на нашу думку, містить:

1. Економічні: загальна характеристика стану економіки (обсяг ВВП – абсолютне значення та на душу населення і його структура, рівень інфляції, життя населення, безробіття та зайнятості, ступінь слідування принципам ринкової економіки, стан державного бюджету, розмір внутрішнього та зовнішнього боргів країни, розмір золотовалютних резервів, темп економічного зростання, рівень споживання, заощаджень та інвестування, структура власності, частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій тощо); місткість внутрішнього ринку приймаючої держави; стан розвитку фондового ринку; стан банківської сфери і стабільність національної валюти – при підвищенні валютного курсу стимулюється приплив закордонних інвестицій, зростає вивезення прибутку з іноземних капіталовкладень; при падінні курсу, навпаки, – приплив інвестицій скорочується, тому що закордонним інвесторам не вигідно вивезення прибутку, відсотків, дивідендів; інформаційна відкритість і традиційність; податки і тарифи; вартість робочої сили; доступ до факторів виробництва.

2. Інституціональні: відкритість національної економіки, національне законодавство в цілому і політика держави щодо іноземних інвестицій, міцність державних інститутів, ступінь державного втручання в економіку, національний менталітет і культурні традиції.

3. Соціальні: соціальний рівень розвитку суспільства, рівень кваліфікації робочої сили.

4. Політичні: ступінь демократії, стабільність політичної ситуації у країні, рівень корупції, збереження правопорядку, ділове середовище країни та можливості одержання ключових ресурсів для підприємств та їх ефективного функціонування.

5. Інфраструктурні: зручність географічного розміщення країни, природно-кліматичні умови, наявність та розгалуженість системи транспортних комунікацій, ринкової (ринкових інститутів), соціальної (стан відтворення трудових ресурсів) та інституційної (органів регулювання) інфраструктури;

6. Правові: наявність ефективних правових умов допуску і функціонування іноземних інвестицій, інвестиційне законодавство та його реалізація, визначеність прав власності та її недоторканність, схожість стандартів ведення та нормативного регулювання бізнесу, відповідність до міжнародних стандартів, податкове та митне законодавство, наявність податкових пільг та інших переваг для іноземних інвесторів.

7. Інноваційні: використання інноваційних та ресурсозберігаючих технологій, патентна активність, частка відвантаженої інноваційної продукції у загальному обсязі, розвиток науки, інформаційних технологій, дослідницький потенціал, розмір державних витрат на дослідження та розробки, індекс розвитку людського потенціалу.

Кожному із вищезазначених рівнів інвестиційної привабливості відповідає низка показників, що сприяють більш ефективній оцінці й прогнозуванню її стану з урахуванням виділених факторів (табл. 2).

Таблиця 2. Основні аналітично-прогнозні показники інвестиційної привабливості

Оцінка	Прогноз
Державний рівень	
1. Аналіз макроекономічних показників, що характеризують інвестиційний клімат країни. 2. Аналіз показників, що характеризують інвестиційний потенціал країни – ресурси, інфраструктура, інновації 3. Аналіз політико-правового середовища	1. Прогноз макроекономічного розвитку, темпів росту інфляції, стану фінансової системи. 2. Державні програми розвитку економіки країни і окремих сфер економічної діяльності. 3. Прогноз політичної стабільності та стабільності законодавчої і нормативної бази
Регіональний рівень	
1. Рейтинг регіонів в економіці країни. 2. Адміністративні бар'єри. 3. Розвиток інфраструктури, ресурсна база	1. Рівень перспективності регіонів. 2. Рівень державної підтримки в регіоні.
Рівень сфер економічної діяльності (галузевий)	
1. Середньогалузева рентабельність.	1. Рівень перспективності галузі. 2. Рівень внутрігалузевої конкуренції. 3. Рівень державної підтримки галузі.
Корпоративний (підприємницький) рівень	
1. Характеристика власників і менеджерів. 2. Аналіз фінансово-господарської діяльності 3. Аналіз інвестиційної активності.	1. Стратегія розвитку підприємства, яке ініціює інвестиційні проекти. 2. Прогноз окупності інвестиційних проектів підприємства шляхом складання і ранжування бізнес-планів цих проектів.

Джерело: складено автором

Якщо говорити про вітчизняних інвесторів, то для визначення рівня інвестиційної привабливості вони оцінюють 2, 3 та 4 рівні, оскільки державні ризики не є актуальними для резидентів. Для іноземних інвесторів, насамперед, цікавим є саме рівень інвестиційної привабливості країни, оскільки вони мають подолати бар'єри входу на ринок.

Оцінка інвестиційної привабливості здійснюється за допомогою різних прийомів і методів, але найбільш часто використовуються параметричний аналіз і рейтингова оцінка, що ґрунтуються на різноманітних типах інформаційного забезпечення аналізу інвестиційної привабливості.

Звертаючись до даних Європейської Бізнес-Асоціації (ЄБА) можна побачити, що з 2016р. індекс інвестиційної привабливості постійно підвищувався до кінця 2018 р., але за перше півріччя скоротився до рівня 2,85, що нижче нейтрального рівня (позитивне значення = 5, нейтральне = 3, негативне = 1) (рис. 3).

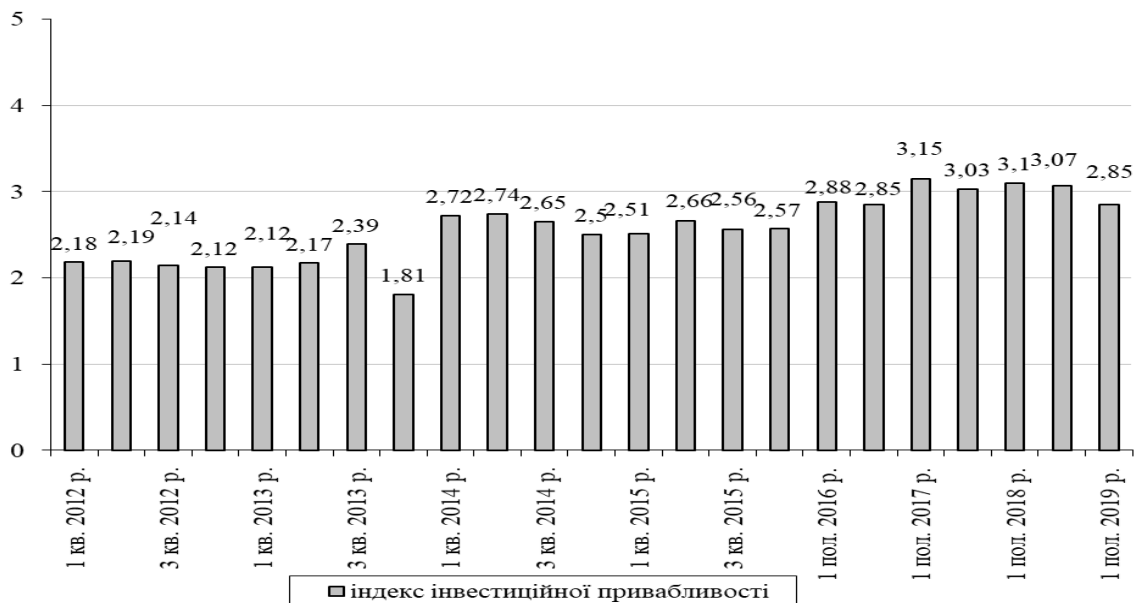

Рис. 3. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України
Джерело: [13].

Негативно вплинули: надмірний рівень корумпованості в державі, гальмування земельної реформи, значний тіньовий обіг, військові події на Сході України, передвиборча кампанія й вибори Президента України та інші.

Зміну рівня інвестиційної привабливості наочно демонструє й динаміка прямих іноземних інвестицій, яка вважається індикатором зміни рівня довіри та рейтингу країни [14]. Економічна активність іноземних інвесторів в Україні скорочується.

За даними Державної служби статистики обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну до військових подій 2014 року зростав. Далі до 2018 р. відбувалось постійне скорочення припливу коштів від іноземних інвесторів (табл. 3) [15].

Довготривала криза в Україні охопила усі сфери суспільного життя: політичну, економічну, соціальну і призвела до погіршення соціально-економічного розвитку регіонів та посилення територіальних диспропорцій. Але завдяки припливу додаткового капіталу в регіоні можна забезпечити економічне зростання шляхом впровадження новітніх технологій, оновлення економічної бази, відтворити оптимальні структурні пропорції в економіці і, як наслідок, забезпечити повноцінне функціонування господарських суб'єктів, збільшити конкурентоспроможність регіонального виробництва [4, с. 106]. З 2014 р., за даними Державної служби статистики України, відбувається падіння інвестиційної активності в більшості областей. З 2018 р. скоротилися іноземні інвестиції навіть у Дніпропетровській області (табл. 4).

Таблиця 3. Прямі інвестиції (акціонерний капітал), млн. дол. США

Станом на 01.01	Прямі інвестиції в Україну	Прямі інвестиції з України
2012	48 197,6	6 435,4
2013	51 705,3	6 568,1
2014	53 704,0	6 702,9
2015	38 356,8	6 456,2
2016	32 122,5	6 315,2
2017	31 230,3	6 346,3
2018	31 606,4	6 322,0
31.12.2018	32 291,9	6 295,0

Джерело: [15]

Таблиця 4. Прямі інвестиції в економіці України по регіонах (ТОП-5), млн. дол. США

Область	На 01.01.							На 31 грудня 2018
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	
Усього	48197,6	51705,3	53704,0	38 56,8	32122,5	31230,3	31606,4	32 291,9
м. Київ	21537,0	23998,6	25825,6	17889,6	15356,3	16516,8	16343,9	16 910,2
Дніпропетровська	10 83,3	9 880,1	8 913,0	5 784,9	4 030,6	3 491,1	3 688,2	3 577,8
Київська	1 714,8	1 798,2	1 951,5	1 750,3	1 593,4	1 516,8	1 588,7	1 591,6
Одеська	1 220,5	1 629,1	1 671,7	1 423,3	1 320,3	1 228,8	1 202,6	1 207,1
Донецька	3 559,9	3 566,7	3 789,1	2 322,0	1 748,0	1 249,6	1 116,4	1 205,9
Полтавська	701,2	942,3	1 064,7	1 039,4	1 000,1	1 003,0	1 008,8	1 027,0

Джерело: [15]

В той же час, регіони України значно відрізняються за обсягами надходжень прямих іноземних інвестицій. Наприкінці 2018 р. лідером щодо їх залучення став Київ – 52,3% від загального значення по Україні. Значна кількість іноземних інвестицій надійшла до Дніпропетровської – 11,1%, Київської – 4,9%, Одеської – 3,7% Донецької – 3,7%, Полтавської – 3,2% областей. До цих регіонів надходить переважна більшість залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів.

Згідно з даними Дніпропетровського інвестиційного агентства, обсяг залучених в економіку області прямих іноземних інвестицій на 01.04.2019 року становить 3532 млн. дол. (10,6% від загального обсягу по Україні) [16]. За цим показником область посідає перше місце серед областей країни. Інвестиції в економіку області надійшли з 61 країни світу (табл. 5) Із країн ЄС інвестовано 87,3% загального обсягу вкладень, або 3084,7 млн. дол.

За видами економічної діяльності найбільший обсяг прямих інвестицій спрямовано у промисловість 2 132,0 млн. дол., це майже 20% від загальноукраїнського показника. Друге місце з обсягу інвестицій займають послуги – 1391,0 млн. дол. Майже на одному рівні інвестиції у сферу АПК та будівництво, обсяг яких склав 24,9 млн. дол. та 39,9 млн. дол. відповідно. Зазначимо, що всього надійшло прямих іноземних інвестицій – 3,6 млрд. дол., що на одну особу складає 1,1 тис. дол. Показовою є діяльність Дніпропетровського інвестиційного агентства, яке розробило та запропонувало преференції для інвесторів (табл. 6).

Подальше збільшення обсягів залучення інвестицій є засобом забезпечення умов виходу підприємств з економічної кризи, сприятиме процесу їх економічного зростання, стимулюватиме впровадження новітніх технологій, зростання продуктивності праці та в цілому підвищення життєвого рівня населення. Тому важко переоцінити роль та інструментарій

інвестиційної політики держави в управлінні інвестиційною привабливістю країни та стимулюванні інвестиційних процесів.

Таблиця 5. Основні країни-інвестори у Дніпропетровську область в 2018 р.

Країна	Опис
Кіпр	Інвестовано 1404,8 млн. дол. (39,8% від загального обсягу прямих інвестицій області). Основні сфери інвестування: добувна та переробна промисловість, операції з нерухомим майном, оптова та роздрібна торгівля, транспорт.
Нідерланди	Інвестовано 785,6 млн. дол. (22,2%). Сфери інвестування: добувна промисловість, транспорт.
Німеччина	Інвестовано 590,5 млн. дол. (16,7%). Сфери інвестування: переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля, транспорт.
Віргінські Острови (Брит.)	Інвестовано 202,2 млн. дол. (5,7%). Сфери інвестування: переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля, операції з нерухомим майном, професійна, наукова та технічна діяльність.
Австрія	Інвестовано 105,9 млн. дол. (3%). Сфери інвестування: оптова та роздрібна торгівля, операції з нерухомим майном, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування.
Інші країни	Інвестовано 443 млн. дол. (12,5%).

Джерело: [16]

Таблиця 6. Діючі державні та місцеві преференції в Дніпропетровській області

Преференція	Кому надається
Звільнення від сплати ПДВ (20%)	Устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії
	Енергозберігаючого обладнання
	Виробництва електроенергії з альтернативних джерел, яке не має аналогів
	Розробки ІТ - продуктів
Звільнення від оподаткування ввізним митом	Інвесторів, які діють у рамках угод про розподіл продукції
	Обладнання для облаштування індустріальних, наукових, технічних парків, що не виробляється в Україні
	Устаткування, яке працює на відновлювальних джерелах енергії та енергозберігаючого обладнання, що не виробляється в Україні
	Матеріалів, вузлів та агрегатів для АПК, які не виробляються в Україні
Місцеві пільги (за рішенням органів місцевого самоврядування)	Преференції щодо сплати податку на нерухоме майно
	Преференції стосовно сплати податку на землю
	Преференції щодо сплати орендної плати за землю

Джерело: [16]

Висновки. Проведений аналіз залучення іноземних інвестицій в економіку України дозволяє зробити такі висновки: а) інвестиційний клімат в Україні зазнав позитивних змін, про що свідчить зростання індексу інвестиційної привабливості за останні п'ять років з 2,72 до 3,07 на початок 2018 р. з наступним різким падінням в 2019 р.; б) при розподілі прямих інвестицій за регіонами спостерігається концентрація іноземних інвестицій в економічно розвинених регіонах, диференціація сприяє нерівномірному економічному розвитку регіонів та посилює регіональну диспропорцію; в) аналізуючи динаміку прямих інвестицій в Україну за видами

економічної діяльності, відмітимо, що найбільша їх частина надходить у розвинуті сфери, а саме: на операції з нерухомим майном; в промисловість; на торгівлю і таке інше.

Незважаючи на наявність конкурентних переваг, таких, як вигідне географічне розташування, незадоволений попит населення, висококваліфікована та конкурентоспроможна робоча сила, значний потенціал економіки тощо, існують і негативні чинники, які впливають на стан інвестиційної діяльності в Україні. Задля усунення проблем, пов'язаних із залученням іноземних інвестицій, необхідно здійснити ряд змін у законодавчій та податковій системі, провести реформування та розробити дієву державну інвестиційну політику. Враховуючи обмеженість вітчизняних фінансових ресурсів, саме притік іноземних інвестицій може забезпечити в майбутньому повноцінне функціонування суб'єктів господарювання, підвищити конкурентоспроможність національного виробництва та забезпечити збалансованість розвитку економіки України. Отже, в сучасних умовах формування, оцінка та управління інвестиційною привабливістю є невід'ємною умовою функціонування економіки держави, її галузей та регіонів.

Список використаної літератури

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. Київ : МП «ИТЕМ» ЛТД, 2004. 448 с.
2. Андреева Т.С., Опікунова Н.В., Ненахова О.О. Основні складові інвестиційної привабливості. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 33. С. 247-251.
3. Управління інвестиціями на підприємстві / Г. В. Козаченко та ін. Київ : Лібра, 2004. 368 с.
4. Гребенюк Н.О. Інвестиційна привабливість : сутність та засоби покращення. *Інвестиції : практика та досвід*. 2012. № 12. С. 12–17.
5. Тарабухіна О.М. Інвестиційна привабливість території як мотивуючий фактор інвестиційної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 12. С. 81-87.
6. Кремень О.І., Куберка В.І. Особливості оцінювання інвестиційної привабливості регіону. *Прикладна статистика: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр.* 2010. Вип. 7. С. 212-224.
7. Матюшенко І.Ю. Міжнародний інвестиційний менеджмент: навчальний посібник. Харків : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 520 с.
8. Маслак О.І., Таловер В.А. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості країни. *Економічний форум*. 2016. №3. С. 51-59.
9. Оніщенко І.О. Інвестиційна привабливість України: проблеми та шляхи їх вирішення. *Траектория науки*. 2016. № 3(8). С. 289–295.
10. Ковтун Н.В. Статистичне дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: теорія, методологія, практика : монографія. Київ, 2005. 440 с.
11. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : монографія / під ред. М.П. Денисенко Л.І. Михайлова. Суми : Університетська книга, 2008. 1050 с.
12. Кіркова Н. П. Оцінка динаміки інвестиційного клімату в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 16. С. 46 – 50.
13. Офіційний сайт European Business Association : веб-сайт. URL : <http://www.eba.com.ua/uk> (дата звернення: 02.10.2019).
14. Олешко Т.І., Козел А.М. Особливості залучення іноземних інвестицій в економіку України/ *Ефективна економіка*. 2019. №4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/6.pdf (дата звернення: 02.09.2019).
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України : веб-сайт. URL : <http://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.09.2019).
16. Офіційний сайт Дніпропетровського інвестиційного агентства : веб-сайт. URL : <http://dia.dp.gov.ua/ru/analitika-2/> (дата звернення: 08.09.2019).

References

1. Blank Y.A. (2004) *Investitsionnyu menedzhment* [Investment Management]. Kyev : MP «ИТЕМ» LTD. (in Russian)

2. Andrijejeva T.Je., Opikunova N.V., Njenakhova O.O. (2011) Osnovni skladovi investycijnoji pryvablyvosti. [The main components of investment attractiveness]. *Bulletin of Economics of Transport and Industry*, no 33. pp. 247-251.
3. Kozachenko Gh. V. (ed.) (2004) *Upravlinnja investycijamy na pidpryjemstvi* [Investment management at the enterprise]. Kyev : Libra. (in Ukrainian)
4. Ghrebenjuk N.O. (2012) Investycijna pryvablyvistj : sutnistj ta zasoby pokrashhennja [Investment attractiveness: essence and means of improvement]. *Investment: practice and experience*, no 12. pp. 12–17.
5. Tarabukhina O.M. (2010) Investycijna pryvablyvistj terytoriji jak motyvujuchyj faktor investycijnoji dijajlnosti. [Investment attractiveness: essence and means of improvement]. *Investment: practice and experience*, no 12. pp. 81-87.
6. Kremenj O.I., Kuberka V.I. (2010) Osoblyvosti ocinjuvannja investycijnoji pryvablyvosti rehionu. [Features of evaluation of investment attractiveness of the region.]. *Prykladna statystyka: problemy teoriji ta praktyky : zb. nauk. pr.*, vol. 7, pp. 212-224.
7. Matjushenko I.Ju. (2014) *Mizhnarodnyj investycijnyj menedzhment: navchalnyj posibnyk*. [International investment management] a textbook Kharkiv : Vyd. KhNEU im. S. Kuznecja. (in Ukrainian)
8. Maslak O.I., Talover V.A. (2016) Kompleksna ocinka investycijnoji pryvablyvosti krajiny. [Comprehensive assessment of the country's investment attractiveness]. *Economic Forum*, no 3. pp. 51-59.
9. Onishhenko I.O. (2016) Investycijna pryvablyvistj Ukrajinj: problemy ta shljakhy jikh vyrishhennja. [Ukraine's investment attractiveness: problems and ways of solving them]. *The trajectory of science*, no 3(8), pp. 289–295.
10. Kovtun N.V. (2005) *Statystychne doslidzhennja investycijnogho procesu ta investycijnoji dijajlnosti: teorija, metodologhija, praktyka : monoghrafija*. [Investment-innovation activity: theory, practice, experience : monograph]. Kyev. (in Ukrainian)
11. Denysenko M.P. (ed.) *Investycijno-innovacijna dijajlnistj: teorija, praktyka, dosvid : monoghrafija* [Investment-innovation activity: theory, practice, experience: monograph]. Sumy : Universytetsjka knygha. (in Ukrainian)
12. Kirkova N.P. (2014) Ocinka dynamiky investycijnogho klimatu v Ukrajinj [Assessment of the dynamics of the investment climate in Ukraine]. *Investment: practice and experience*, vol 16, pp. 46–50.
13. *Oficijnyj sajt European Business Association* : veb-sajt [Official site of the European Business Association: website]. Available at: <http://www.eba.com.ua/uk> (accessed 08.09.2019).
14. Oleshko T.I., Kozel A.M. (2019) Osoblyvosti zaluchennja inozemnykh investycij v ekonomiku Ukrajinj [Features of attraction of foreign investments in economy of Ukraine]. *Effective economy*, no 4. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/6.pdf (accessed: 02.09.2019).
15. *Oficijnyj sajt Derzhavnoji sluzhby statystyky Ukrajinj (2019): veb-sajt* [Official site of the State Statistics Service of Ukraine : website]. Available at: <http://ukrstat.gov.ua/> (accessed: 08.09.2019).
16. *Oficijnyj sajt Dnipropetrovsjkogho investycijnogho aghentstva: veb-sajt* [Official site of Dnepropetrovsk investment agency: web site]. Available at: <http://dia.dp.gov.ua/ru/analitika-2/> (accessed: 08.09.2019).

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219791pp17-24
UDC 330.3:631.1

Koreniuk Petr, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Management of Organizations and Administration
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0001-8321-3199
e-mail: korenyukp@gmail.com

Коренюк П.І., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0001-8321-3199
e-mail: korenyukp@gmail.com

Karimov Hennadii, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of Organizations and Administration
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0002-0208-2607
e-mail: gkarimov@gmail.com

Карімов Г.І., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-0208-2607
e-mail: gkarimov@gmail.com

MANAGEMENT OF REPRODUCTION OF AGRICULTURAL NATURAL RESOURCES IN THE CONTEXT OF MODELING

УПРАВЛІННЯ ВІДТВОРЕННЯМ АГРАРНИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В КОНТЕКСТІ МОДЕЛЮВАННЯ

The problem of underestimating the importance of macroregulation in the conditions of transition to the market or the market itself, as a rule, leads to negative environmental and economic consequences. The indicator of the integrated ecological condition as an integral part of the methodology for calculating the efficiency of reproduction of the resource potential of the food complex will have influence on the effective indicators of the use and reproduction of environmental resources. Consideration of issues of researching the efficiency of use and reproduction of the resource potential will be more justified in the case of defining effective indicators, mentioned functions and factors that have a significant influence on them, that are called arguments. In the process of our research, indicators for the main agricultural crops, which are grown in Ukraine, such as cereals and legumes, sugar beets, sunflowers and gross production in the crop and livestock sectors, were defined as effective ones.

Keywords: reproduction, natural, resources, agricultural, modeling, analysis, effectiveness.

Світовий досвід показує провідну роль в здійсненні альтернативних варіантів вирішення екологічних проблем, структурної перебудови продовольчого потенціалу в умовах ринку належить державі. Недооцінка значення макрорегулювання в умовах переходу до ринку або власне ринку, як правило, призводить до негативних еколого-економічних наслідків. Проблема вибору виникає в умовах обмеженості природних ресурсів традиційного споживчого розвитку суспільства, яке напрошує теми використання обмежених ресурсів навколишнього середовища, або перейти на принципи збалансованого гармонійного розвитку за прикладом розвинених країн. Системний підхід в цьому випадку означає збалансованість економічної вигоди та екологічної безпеки, взаємоузгодження екологічної політики підприємства і

державної екологічної політики, і він виступає в такому понятті визначення системно-екологічного підходу в аграрному секторі. Показник інтегрованого екологічного стану як складова частина методики розрахунку ефективності відтворення ресурсного потенціалу продовольчого комплексу буде впливати на результативні показники використання і відтворення ресурсів навколишнього середовища. Розгляд питань дослідження ефективності використання і відтворення ресурсного потенціалу буде більш обґрунтованим в разі визначення результативних показників, які називаються функцій і чинників, які надають на них істотний вплив, звані аргументами. Дослідити визначення залежності результативних показників від чинників можна за допомогою аналізу. В цілому проведення кореляційно-регресійного аналізу передбачає визначення з переліком аргументів, визначення значущості їх впливу на результативний показник, на що слід визначити, які аргументи залишаємо, а які вилучаємо з процесу дослідження. Розгляд питань дослідження ефективності використання і відтворення ресурсного потенціалу буде більш обґрунтованим в разі визначення результативних показників, які називаються функцій і чинників, які надають на них істотний вплив, звані аргументами. В процесі проведення нашого дослідження результативними визначені показники врожайності основних сільськогосподарських культур, що вирощуються в Україні - це зернові та зернобобові, цукрові буряки, соняшник і виробництво валової продукції в галузях рослинництва і тваринництва.

Ключові слова: відтворення, природні, ресурси, аграрні, моделювання, аналіз, ефективність.

JEL Classification: L16; L66; O13; Q24

Formulation of the problem. The problem of reproduction, especially expanded reproduction, in the global economy is on the special place. The population of the planet is growing in quantitative terms and at the same time, the demand for and in qualitative terms is increasing. This is especially true for food, because all people want to eat organic food in sufficient quantities. And there are not enough resources for everyone and many scientists write about this, starting from the 70s of the last century. But a partial way out can be found in provision the expanded reproduction of agricultural natural resources for food purposes.

The initial prerequisites and components of the process of improving environmental management in the sectors of the national food complex is the formation of an appropriate effective mechanism. As world experience shows, the state plays the leading role in the implementation of alternative solutions to environmental problems, the restructuring of food potential in the market. Underestimating the importance of macroregulation in the conditions of transition to the market or the market itself, as a rule, leads to negative environmental and economic consequences.

The problem of choice arises in conditions of limited natural resources of the traditional consumer development of society, which raises the topic of using limited environmental resources, or switch to the principles of balanced harmonious development following the example of developed countries. But with the traditional approach, economic activity runs counter to natural reproduction: some destroy it, justifying it with the need to meet human needs, while others talk about the restoration of environmental resources, which defines the relevance of the research.

Brief literature review. A famous scientist in the field of environmental economics L.G. Melnik [5] formulated the principles for defining greening tasks as follows: an integrated approach, which makes it necessary to take into account the integral effect of action along the entire chain of the production and consumption cycle of products; focus on the causes, providing for the elimination of causes, rather than combating the consequences; separation of responsibilities provides for the establishment of targeting and the degree of responsibility of subjects and objects of eco-destructive activity; the adequacy of the tools provides for the formation of motivational tools corresponding to these circumstances; a systematic approach that provides for the influence on all objects and subjects of greening, which directly or indirectly can help to achieve the goals of greening; maximization of food efficiency, which provides for the achievement of specific greening goals with minimal losses and maximizing the return on funds, that involved in production.

The fundamental basics of the organizational and economic mechanism of the reproduction of agrarian environmental resources in the production process, including food production, developed in the scientific researches of V.G. Andriychuk [1], O.G. Beloruch [2], P.P. Borschevsky [3], V.Y. Vasebi [8], N.V. Vikhr [1], B.M. Danylyshyn [3, 4], S.I. Doroguntsova [4], O.V. Kovalova [7], L.G. Melnik [5], S.O. Lizun [8], Y.P. Odum [6], V. P. Rudenko [8], V.M. Ruchan [7], O.V. Sobkevich [7], A.D. Yurchenko [7], M.A. Khvesik [8], E.V. Khodakivska [9], E.V. Shubravska [10].

Purpose of the article is identification of actual problems of the reproduction of agricultural natural resources with the help of modeling, in particular, the effectiveness of the use and reproduction of the resource potential in the process of conducting the research. It can be used the correlation and regression analysis to investigate the definition of the dependence of productive indicators on factor indicators.

Research findings. The systematic approach in this case means the balance of economic benefits and environmental safety, the mutual coherence of the environmental policy of the enterprise and the state environmental policy, and it appears in this concept of defining a systematic environmental approach in the agricultural sector.

There are alternative methodological approaches for defining the assessment and payment for environmental management, which are not always converted in absolute terms, sources of natural-reproduction costs, reserves for the reproduction of natural resource potential. So, agricultural natural resources for food purposes should be divided into the following groups: resources, which are purchased from other legal entities and individuals; which are taken directly from the environment; property of the producer. Purchased resources of natural origin are valued at the price of the producing enterprise, which extracts and produces primary processing.

According to opinion of such famous scientists as P.P. Borschevsky [3], B.M. Danilishin [3, 4], S.I. Doroguntsov [4], L.G. Melnik [5], with who we absolutely agree, there is a certain interrelation between the functions of natural resources and the economic mechanism of nature management (Fig. 1).

The above-mentioned group includes the overwhelming share of raw materials, energy and other material resources that have passed the stage of withdrawal from nature. Agricultural natural resources withdrawn from the environment, in fact, by the producer, are estimated by the cost of compensation for its production. So, agricultural natural resources in essence and content are nothing more than natural objects that are used in the production of food and food raw materials in order to satisfy the material, cultural and spiritual needs of human life.

The harmonious balanced development of the food complex should provide the adaptive use of natural resources subject to a rational combination, that is, finding an optimum between the effective introduction of the free market and state regulation of food production (Table 1).

At the same time, agricultural nature management takes into account the level of anthropogenic load, in particular, agricultural development of land; recreational and demographic potential of agricultural land; market conditions for food production; the influence of adaptive agricultural production on self-reproduction and self-healing of environmental resources; forecast of the level of anthropogenic load on the self-reproduction capacity of the agroecosystem.

So, in the above-mentioned Table 1, a forecast of indicators for the period up to 2025 is made, of which the indicator of the integrated ecological condition of land is structurally composed. Further, based on the use of these normative values of indicators of ecological stability of the territory, the dynamics of water intake per capita (m³), population density (people/km²), pesticidal and chemical loads (mineral fertilizers) per unit of agricultural land, actual values in natural units we transform to the corresponding correction coefficient.

Next, we calculate the forecast indicator of the integrated environmental status for the relevant years:

$$CC = CS * Cw * Ip * PL * CL, \quad (1)$$

where CS – coefficient of ecological stability of land; C_w – coefficient of water intake from the natural objects per capita for a one year, m^3 ; I_p – index of population density (people/ km^2); PL – pesticidal load, kg/ha per year; CL – chemical load, kg/ha per year.

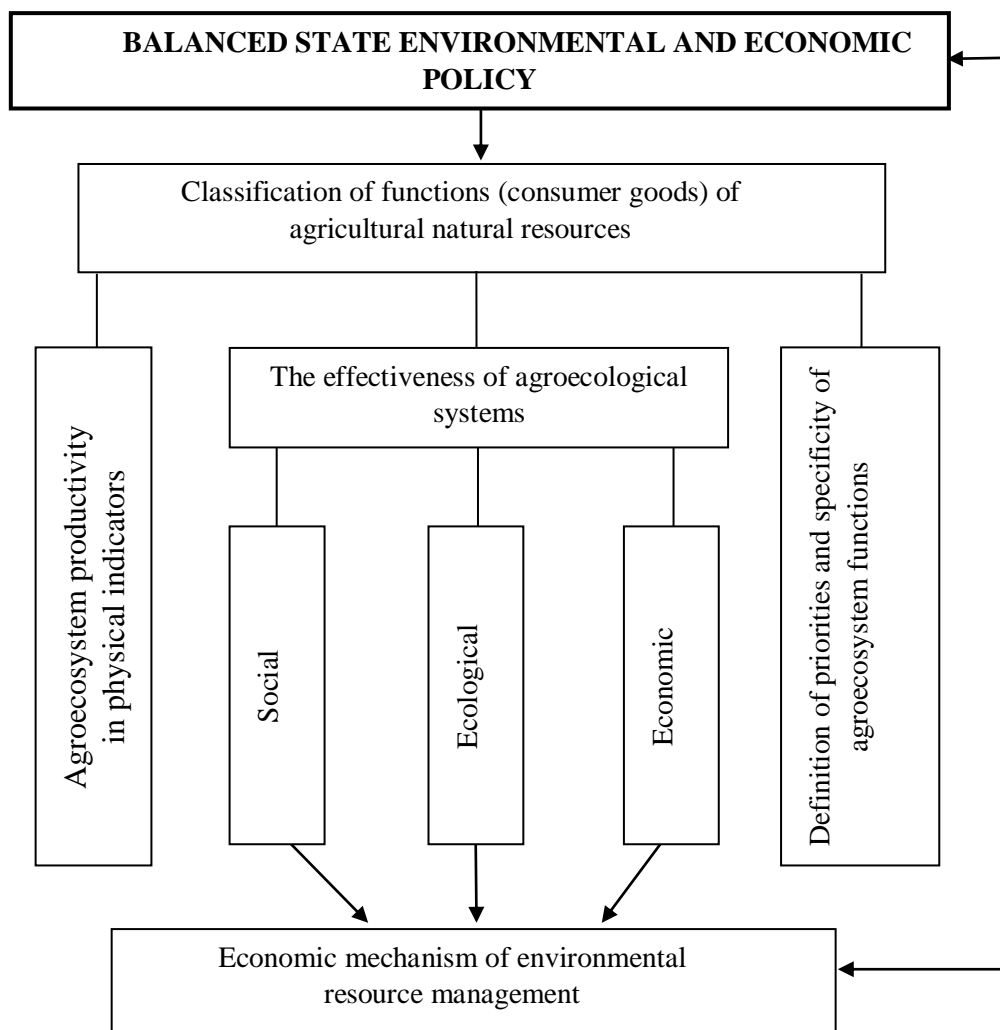

Fig. 1. The structural place of functions of environmental resources in the economic mechanism of environmental resource management

That is to say, the indicators of the integrated ecological condition for 2025 are inherently calculated, but they are based on the forecast composite indicators, which are given in the above-mentioned formula. So, the indicator of integrated ecological condition as an integral part of the methodology for calculating the efficiency of reproduction of the resource potential of the food complex will have influence on the effective indicators of the use and reproduction of environmental resources. Consideration of issues of researching the efficiency of use and reproduction of the resource potential will be more justified in the case of defining effective indicators, mentioned functions and factors that have a significant influence on them, that are called arguments.

In the process of our research, indicators for the main agricultural crops, which are grown in Ukraine, such as cereals and legumes, sugar beets, sunflowers and gross production in the crop and livestock sectors, were defined as effective ones.

Table 1. Forecast of the integral indicator of the ecological condition of the land of Ukraine for 2025

Indicators Economic areas Region	Forecast indicators			Estimated indicator		
	coefficient of ecological stability of land	water intake per capita, m ³	population density, people/ km ²	pesticidal load, kg /ha for a year	chemical load application of mineral fertilizers, kg/ha)	coefficient of integrated ecological condition of land
1	2	3	4	5	6	7
Ukraine	0,61	193,8	71,4	2,0	60,2	0,49
Donetsk	0,50	215,9	121,4	1,6	51,3	0,41
Donetsk	0,47	250,3	160,4	1,7	60,2	0,38
Lugansk	0,54	145,4	82,5	1,3	40,6	0,39
Carpathian	0,79	72,2	100,0	1,5	95,8	0,71
Transcarpathian	0,94	39,5	90,0	1,4	104,0	0,85
Ivano-Frankivsk	0,91	73,6	92,7	1,4	84,2	0,91
Lviv	0,81	85,2	109,4	1,2	117,0	0,73
Chernivtsi	0,55	77,2	103,9	2,2	57,2	0,50
Dnieper	0,47	380,0	70,0	1,9	43,2	0,38
Dnipropetrovsk	0,48	391,2	99,2	2,2	51,1	0,35
Zaporizhzhya	0,47	540,1	63,0	1,7	33,1	0,33
Kirovograd	0,47	54,7	39,9	1,8	43,6	0,47
Black Sea	0,49	190,6	57,9	2,2	38,9	0,44
Autonomous Republic of Crimea	0,58	202,8	70,5	2,4	49,6	0,52
Mykolayiv	0,47	195,6	45,4	1,5	33,1	0,42
Odessa	0,53	191,1	66,8	2,4	40,6	0,48
Kherson	0,50	224,3	36,6	2,4	37,6	0,45
Podilsky	0,61	70,6	63,2	2,4	163,0	0,61
Vinnitsia	0,56	71,8	59,4	2,6	85,7	0,56
Ternopil	0,62	59,2	74,2	2,3	143,0	0,62
Khmelnitsky	0,59	77,2	61,2	1,7	78,2	0,59
Polissya	0,62	105,2	42,4	1,4	84,4	0,62
Volyn	0,59	73,6	48,2	1,4	113,0	0,59
Zhytomyr	0,63	102,3	40,8	1,0	70,7	0,63
Rivne	0,69	130,1	52,9	1,8	119,0	0,69
Chernihiv	0,49	111,3	33,4	1,2	73,7	0,49
East	0,43	127,7	61,4	2,2	50,4	0,43
Poltava	0,43	182,1	49,2	3,1	58,7	0,39
Sumy	0,42	96,0	47,3	1,8	49,6	0,42
Kharkiv	0,39	110,4	83,5	2,0	43,6	0,39
Central	0,46	176,8	107,9	2,3	94,6	0,37
Kyiv	0,49	450,4	57,5	2,1	97,8	0,39
Cherkasy	0,42	175,0	59,4	3,4	91,8	0,38

To investigate the determination of the dependence of productive indicators on factor indicators, it can be used correlation and regression analysis. In general, conducting such an analysis involves defining with a list of arguments, defining the significance of its influence on the effective indicator, which should be defined which arguments are left and which are removed from the research

process. According to the classical provisions of the economy, attention is focused on the fact that the study of any production process is associated with the determination of the dependence and regularity of the use of production factors so as labor, land and capital. According to this, in the research of the dependence of the productivity of the main agricultural crops on the initial arguments in its correlation with the main production factors, we have chosen: by the labor factor is the number of workers; by the land factor is the area of arable land in thousand ha and the loss of humus from erosion t/ha area. Since the general division of capital is divided into 2 groups – the main and working capital, the cost of the main assets per 100 hectares of arable land is defined by the main capital arguments the number of combine harvesters per 1000 hectares of cultivated area by grain crops, and the volume of pesticidal and chemical loads by working capital. From the point of view of our research, it is important to study the influence of the environmental condition on the solution of production issues. In the research, a general indicator characterizing the ecological condition is an integral indicator of the ecological condition.

The dependence of productivity on the selected arguments is characterized by a multiple regression coefficient of – 98,1%, R-square – 96,3%. The data selected for analysis are reliable, as evidenced by the larger value of the Fisher coefficient over the table. The significance of all the arguments is confirmed by the large value of the Student coefficients of individual factors over its tabular values and the absence of the phenomenon of multicollinearity.

The dependence of the influence of the arguments on the yield of grain and leguminous crops (U1) is characterized by the following equation:

$$U1 = 26,78 + 0,01 X1 - 0,3 X2 + 0,0042 X3 + 0,05 X4 + 0,07 X5 + 0,019 X6 + 0,27 X7, \quad (2)$$

where $X1$ – quantity of employees; $X2$ – area of arable land, thousand ha; $X3$ – losses of humus from erosion of t/ha of sown area; $X4$ – the cost of the main assets per 100 hectares of arable land, mln. UAH; $X5$ – the number of combine harvesters per 1000 ha of sown area; $X6$ – pesticidal load, kg per ha per year; $X7$ – chemical load, kg per ha per year.

The dependence of yield from the selected arguments is characterized by a multiple regression coefficient – 98.1%, R-square – 96.3%. A meaningful interpretation of the regression equation means that productivity growth involves the use of ways to intensify production – this also increases its capital supply and chemical and pesticidal loads. The increase in yield for the future will not be associated with an increase in the labor force involved, while it will to some extent occur against the background of a decrease in the number of cultivated areas, which also confirms the direction of intensification. The flip side of the increase in intensification of production of grain and leguminous crops is the increase in soil loss from erosion.

The dependence of the influence of the arguments on the yield of sugar beet (U2) is characterized by the following equation:

$$U2 = 103,1 + 0,03X1 - 0,27X2 + 0,0079X3 + 0,073X4 + 0,032X5 + 0,41X6, \quad (3)$$

where $X1$ – quantity of employees; $X2$ – area of arable land, thousand ha; $X3$ – losses of humus from erosion of t/ha of sown area; $X4$ – the cost of the main assets per 100 hectares of arable land, mln. UAH; $X5$ – pesticidal load, kg per ha per year; $X6$ – chemical load, kg per ha per year.

The dependence of sugar beet productivity on the selected arguments is characterized by a multiple regression coefficient – 98,6%, R-square – 97,2%. The data selected for analysis are reliable, which is confirmed by the excess of the actual values of the Fisher and Student coefficients over the table ones. The dependence of the influence of the arguments on the yield of sunflower (U3) is characterized by the following equation:

$$U3=12,2+0,007X1-0,24X2+0,0035X3+0,037X4+0,009X5+0,19X6, \quad (4)$$

where $X1$ – quantity of employees; $X2$ – area of arable land, thousand ha; $X3$ – losses of humus from erosion of t/ha of sown area; $X4$ – the cost of the main assets per 100 hectares of arable land, mln. UAH; $X5$ – pesticidal load, kg per ha per year; $X6$ – chemical load, kg per ha per year.

The dependence of sunflower yield on the selected arguments is characterized by a multiple regression coefficient – 99.4%, R-square – 98.9%. The data selected for analysis are reliable, which is confirmed by the excess of the actual values of the Fisher and Student coefficients over the table ones.

At the preliminary stage of correlation and regression calculations, such argument as "integral indicator of the ecological state" had to be removed from the analysis. The paired correlation coefficient of its influence on the yield of grain and leguminous crops was 4,9 percent, for sugar beets is 6,1, for sunflower is 5,8, but the actual value of Student coefficients was less than the table, which indicated the need for their removal. But even from such calculated data, it can be concluded that the yield growth of the main agricultural crops is insignificantly dependent on the environmental condition. However, since the ecological condition is crucial for humans, the need to develop problems of the ecological balance of agricultural production and increase its environmental stability is very important.

Conclusions. Consideration of issues of researching the efficiency of use and reproduction of the resource potential will be more justified in the case of defining effective indicators, mentioned functions and factors that have a significant influence on them, that are called arguments. In the process of our research, indicators for the main agricultural crops, which are grown in Ukraine, such as cereals and legumes, sugar beets, sunflowers and gross production in the crop and livestock sectors, were defined as effective ones. Correlation and regression analysis can be used to investigate the determination of the dependence of productive indicators on factor indicators. In general, conducting such an analysis involves defining the list of arguments, defining the significance of its influence on the effective indicator, as a result of which it is necessary to define, which arguments are left and which are removed from the research process.

References

1. Andriyчук V.G. (1990) *Povyshenie effektivnosti agropromyshlennogo proizvodstva: monografiya* [Improving the efficiency of agricultural production: monograph]. K.: Urozhai. (in Russian)
2. Belarus O.G. (2003) *Ekonomicheskaya sistema globalizma: monografiya* [The economic system of globalism: monograph]. K.: KNEU. (in Russian)
3. Borschevsky P.P., Danylyshyn B.M. (1991) *Ekologicheskie problemy razvitiya pishевой promyshlennosti: monografiya* [Ecological problems of food industry development: monograph]. K.: Znannia. (in Russian)
4. Danylyshyn B.M., Doroguntsov S.I., Mishchenko V.S. (1999) *Prirodno-resursnij potencial stalogo rozvitku Ukrayini* [Natural resource potential of steel development in Ukraine]. K.: RPS of Ukraine. (in Ukrainian)
5. Melnik L.G. (2001) *Ekologichna ekonomika: monografiya* [Ecological economy: monograph]. Sumi: Universytetska knyha. (in Ukrainian)
6. Odum Yu.P. (1986) *Svojstva agroekosistem. Selskohozyajstvennye ekosistemy: monografiya* [Properties of agroecosystems . Agricultural ecosystems :monograph]. M.: Mir. (in Russian)
7. Sobkevich V.O., Rusan V.M., Yurchenko A.D., Kovalova O.V. (2013) *Resursnij potencial agrarnoyi sferi: problemi ta zavdannya efektyvnogo vikoristannya* [Resource potential of the agrarian sphere: problems and problems of effective victoriousness]. K.: NISD. (in Ukrainian)
8. Rudenko V.P., Waseba V. Ya. (2001) *Prirodno-resursnij potencial prirodnih rajoniv Ukrayini* [Natural resource potential of natural regions of Ukraine]. Chernivtsi: Ruta. (in Ukrainian)

9. Khvesik A.M., Lizun S.O. (2013) *Suchasni napryami ekonomichnogo zabezpechennya racionalnogo prirodokoristuvannya v Ukraini* [So far, straightforward, economical care of the regional nature conservation in Ukraine]. K. : DU IEPSSR NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
10. Khodakivska O.V. (2015) *Ekologizaciya agrarnogo virobництва: monografiya*. [Ecology of agrarian virobnosti: monograph]. K.: NSC IAE. (in Ukrainian)
11. Shubravskya O.V. (2002) *Stalij rozvitok agroprodovolchoyi sistemi Ukraini: monografiya* [Steel development of the agri-food system of Ukraine: monograph]. K.: II NASU. (in Ukrainian)
12. Seregeldin I. (1996) *Sustainability and the Wealth of Nations: First Steps in an Ongoing Journey*. Environmentally Sustainable Development Studies and Monograph Series. Washington D.C.: World Bank. no. 5, pp. 25-78.
13. World Bank (1995) *Monitoring Environmental Progress: A Report on Working Progress*. Environmentally Sustainable Development. Washington, D.C. : World Bank.

Список використаної літератури

1. Андрийчук В.Г., Вихрь Н.В. Повышение эффективности агропромышленного производства: [монография], К.: Урожай, 1990. 217 с.
2. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма: [монография]. К.: КНЕУ, 2003. 379 с.
3. Борщевский П.П., Данилишин Б.М. Экологические проблемы развития пищевой промышленности: [монография]. К.: Знание, 1991. 55 с.
4. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. К. : РПС України, 1999. 288 с.
5. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: [монографія]. Суми: Університетська книга, 2001. 350 с.
6. Одум Ю.П. Свойства агроэкосистем. Сельскохозяйственные экосистемы [монография]. Пер. с англ.; под ред. Л.О. Карпачевского. М.: Мир, 1986. С. 17-56.
7. Ресурсний потенціал аграрної сфери: проблеми та завдання ефективного використання : аналіт. Доп. / О. В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко, О.В. Ковальова [та ін.]. К. : НІСД, 2013. 76 с.
8. Руденко В.П., Вацеба В.Я. Природно-ресурсний потенціал природних районів України. Чернівці: Рута, 2001. 268 с.
9. Сучасні напрями економічного забезпечення раціонального природокористування в Україні; [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О.Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Нац. акад. наук України»]. К. : ДУ ІЕПСПР НАН України, 2013. 64 с.
10. Ходаківська О.В. Екологізація аграрного виробництва: моногр. К. : ННЦ ІАЕ, 2015. 350 с.
11. Шубравська О.В. Сталий розвиток агропродовольчої системи України: [монографія]. К.: ІЕ НАНУ, 2002. 204 с.
12. Seregeldin I. Sustainability and the Wealth of Nations: First Steps in an Ongoing Journey. // Environmentally Sustainable Development Studies and Monograph Series. Washington D.C. : World Bank, 1996. №.5 P. 25-78.
13. World Bank. Monitoring Environmental Progress: A Report on Working Progress // Environmentally Sustainable Development. Washington, D.C. : World Bank, 1995. 115 p.

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219793pp25-30
UDC 330.88

Kravtsov Yurii, Doctor of philosophical science, Associate Professor, Professor of the Department of Sociology

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

ORCID ID: 0000-0003-4968-9112

e-mail: kravtsovyuri0@gmail.com

Кравцов Ю.С., д.ф.н., доцент, професор кафедри соціології

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0003-4968-9112

e-mail: kravtsovyuri0@gmail.com

SOCIAL COMMUNICATIONS IN THE ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MODERN SOCIAL-ECONOMICS REALITY

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В АСПЕКТАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

The author emphasized that the transformational processes taking place in modern Ukrainian society have covered all spheres of human life, penetrating into his consciousness, everyday life, beliefs, violating moral principles, ideals, interests, needs and, finally, the whole system of values. The authors believe that although the term "transformation", which in Latin "transformatio" translates as "transformation", "reconstruction", "reform", means a fairly calm and peaceful process, in fact it is, as we all see today, quite sober, contradictory, sometimes with serious consequences both for a particular person and for society as a whole. The twentieth century was extremely rich in transformations in all spheres of society and in all fields. This was the period of the peak of the industrial society and the birth of a new, post-industrial one.

The profound transformation of society is a symbol, a sense of the modern era. In modern literature, this term is used to indicate changes in society over the past two hundred years, bearing in mind transition from traditional society to industrial. The term "transformation" is not just a synonym for the terms "development", "change", "transformation", "modernization" and others, but an independent sociological category of the theory of social development. This category describes the special state of society, which undergoes qualitative changes of social ties forms, types and ways of development. Transformation includes components of modernization, post modernization, traditional retreat. Such a combination of seemingly incompatible processes without the category of "transformation of society" would look eclectic, mechanistic, if the transformation would be considered independently of globalization.

Keywords: social communication, transformation, social reality: sustainable development, infosociety, virtual, globalization, network.

Автор підкреслив, що трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, охопили всі сфери людського життя, проникаючи в його свідомість, повсякденність, у вірування, порушуючи моральні принципи, ідеали, інтереси, потреби і, нарешті, ціла система цінностей. Автори вважають, що хоча термін "перетворення", який латиною "transformatio" перекладається як "перетворення", "відбудова", "реформування", означає досить спокійний і мирний процес, насправді він проходить, як ми всі бачимо сьогодні, досить тверезо, суперечливо, інколи із серйозними наслідками як для конкретної людини, так і для суспільства в цілому. XX століття було надзвичайно багатим на трансформації у всіх сферах суспільства та у всіх сферах. Це був період піку індустріального суспільства і народження нового, постіндустріального.

Глибока трансформація суспільства є символом, відчуттям сучасної епохи. У сучасній літературі цей термін використовується для позначення змін у суспільстві за останні двісті

років, маючи на увазі перехід від традиційного суспільства до індустріального. Термін "трансформація" є не просто синонімом термінів "розвиток", "зміна", "трансформація", "модернізація" та іншими, а самостійна соціологічна категорія теорії суспільного розвитку. Ця категорія описує особливий стан суспільства, яке зазнає якісних змін форм, типів і шляхів розвитку соціальних зв'язків. Трансформація включає компоненти модернізації, постмодернізації, традиційного відступу. Таке поєднання, здавалося б, несумісних процесів, без категорії "трансформація суспільства" виглядало б еkleктично, механістично, якби трансформація розглядалася незалежно від глобалізації.

Ключові слова: соціальна комунікація, трансформація, соціальна реальність: сталий розвиток, інфосоціум, віртуальність, глобалізація, мережа.

JEL Classification: B22

Formulation of the problem. Specifics of virtual forms of social relations modeling the information oriented society need to analyze the theoretical foundations of the information paradigm, to reveal and ontological and epistemological factors of the emergence of a new historical type of society, in our case - informational from the philosophical position. According to the informational ontology, the reality is identical to information. Within this paradigm the human being is considered as the amount of information contained in it. The concept of the information society refers to the following principle around which this social form is organized - information and knowledge. Informational society appears where the main thing is the management of non-material objects, but symbols, ideas, images, intelligences, and where most of those who work are engaged in the production, storage and sale of information, especially its higher form - knowledge [6, p.21-24].

Analysis of recent research and publications. Consideration of the problems associated with the trends in the development of the world economy, while there is an active expansion of the influence of information technology in all spheres of life is devoted to do M. Castells, M. Maklien, P. Drucker, J. Neysbita, T. H. Erickson, P. Virilio et al. In the domestic economic thought, Y. M. Pakhomov, A. M. Galchinsky, V. M. Heyets and others are developing this problem. The vast majority of scientific works on this issue touch upon only aspects related to the interaction of the economy as a sphere of public life and the development of information technologies, which leads to the emergence of phenomena of "financial", "informational" economies that form the ethos of a post-industrial society, leaving without attention the global measurement of these processes, which determine the sustainable development of the economic space.

Formulation of the goals of the article. The purpose of our research is to identify, assess and generalize the main problems of the formation of a stable economic space in the context of the information revolution as a space of new human existence and society.

Presentation of the main research material. In his research, T. Stohnier notes that in today's informational society, the role of capital is played by information. Like capital, information can be accumulated, and in this sense, national information resources determine the economy and wealth of the country. In this regard, the most important part of the economy of any country is the informational economy. Economics in postindustrial society is characterized by the fact that industry is increasingly replaced by services oriented towards the production and processing of information by the indicators of employment and the main share in the gross national product [9, p. 394].

D. Bell notes that the role of agriculture and industry is changing as a result of the growing importance and expansion of the information al industry. The formation of a post-industrial society promotes a revolution in the organization, functioning and processing of knowledge. A computer plays a decisive role in the formation of an information society. Bell calls this revolution "telecommunication" and highlights three of its most important aspects: the transition from industrial to service society, the decisive value of theoretical knowledge, the implementation of technological innovation, the transformation of "intellectual technology" into a key instrument of decision-making theory, system analysis, etc. In this case, the nature of the information society is determined by internal connections within the society, communications, which is being deployed using telecommunication technologies [2, p. 334].

Thus, we can speak of language as a phenomenon that exists for the accumulation, transmission, and for the creation of new information as a phenomenon that forms the primary informational environment of a person. With this approach, the language researcher inevitably faces the problem of determining the types of speech information and means by which various types of information can be transmitted, because even at first glance it becomes clear that this unusually complex, hierarchically organized communicative system consisting of multi-level units allows to operate information blocks of varying degrees of complexity. In this case, it can be assumed that units of different levels have different for various information functions.

F. de Saussure characterized the linguistic reality as the unity of the opposite sides: sign and meaning, language and speech, social and individual. The twofold nature of language, in the end, is due to its role as an intermediary between activity and knowledge. From the activity it borrows in the converted form the methods of transforming the object: each special method in action - a private model of a single object. From the side of consciousness the language finds the ability to explicate the information fixed in the signs. "Operationalism" and "objectivity" of the language are interdependent, "verbal signs do not simply fix, "dress" thoughts, they act as an instrument for implementing the very process of thinking. These functions of "latch" and "operator" are common to signs of both natural and artificial languages "[8, p. 104].

In this regard, the problem of operating the model is removed, but there remains a problem associated with the very process of modeling, because before creating any model - material, cybernetic - the researcher must build an imaginary model. At this stage, he should take into account the fundamental difference of natural sciences and socio-humanitarian models, namely - the difference in the purpose of constructing models. Conducting experimental research is the main purpose of constructing models in the natural sciences, whereas in the socio-humanitarian field knowledge is the ability to interpret complex phenomena or processes.

An educated person finds support of his existence in subjective experience: values, beliefs, knowledge, abilities, etc. She or he understands change, masters and controls them, designs them for the future through goal setting. Innovative education focuses primarily on the formation of creativity and, at the same time, critical thinking, coupled with tolerance. It is oriented towards human growth.

It should be noted that global information society, market economy and scientific and technological revolution require from the person new social and individual qualities. In particular, the essential skill in postmodern society is the ability to give advice considering changes. The fact is that information society does not lack information, but it lacks wisdom, how to use it. Society demands every citizen to be intellectually independent, that is, he or she should not trust others to think instead of him or make a choice. As M. Lipman rightly points out, we must learn to think on our own. Nobody will teach us this, unless it will put us in the research community, where it is relatively easy to achieve this goal. M. Lipman notes that critical thinking is responsible for the democratic way of education, shapes the mentality of not only generations countries of consolidated democracies, but also democratizes the mentality of the citizens of the newly independent states [5, p. 76].

The importance of critical thinking grows in times of social change that impede the success of action, require constant adaptation to new political, economic situations, and effective solution to problems that can not be foreseen in advance. In particular, the information society has greatly increased the possibility of choices and complexity of problems that need to be addressed. Conditioned by the informatization transformation is quite significant, because it includes "modeling of information processes, restructuring of organizational structures, document flows, legal norms as well as appropriate training and retraining of personnel. This is a programmed alteration of the social information environment, the creation of fundamentally new automated ways and conditions for the making, replenishment, processing, transfer and use of knowledge, an effective method of intellectual activity "[5, p. 97].

The topicality of the issues of communication today is due to the fact that the modern high school was replenished with new educational directions, which with full rights can be called interdisciplinary (public relations, social work, and others). The specialties of the traditional philological cycle also include the applied aspect (linguistics and intercultural communication, linguistics and information science). Many Western universities also have departments and faculties of

communication. Research programs are expanding, connected with the study of the peculiarities of communication in the industrial, political, educational, medical and other social spheres. All these directions are connected with the providing of information flows in modern society both on the interpersonal and global level, both with the help of traditional (oral language, typing text) and modern (television, Internet) means.

The theoretical core, around which discipline of this profile are grouped, is again the theory of communication. The theory of communication in English-speaking science in the 90s was developed, first of all, on the issues of the mass media, as well as new communication realities of marketing and management that come as a result of the symbiosis of mass-media and market technologies (communicative management, advertising communication, corporate identity, marketing communications, etc.) Specialist-communicator of the sphere must have some knowledge of the basics of the communicative process and the skills of information and communication activities in different environments (economics, production, management, ecology, culture, health care, agricultural production, mass physical culture, recreation and sport, cultural and tourism exchanges, fuel and energy complex, small business, political, social, scientific, financial and banking spheres). A representative of new professions (spokeswoman, advertising and communications manager, expert, consultant, consultant in state, commercial and public institutions and organizations, structures) need to be familiar with the main theories and concepts that relate to the field of information, communication and the formation of public thoughts, to have the skills of information and communication, advertising, reference work, to be able to self-study and independent research.

Further analysis of the sustainable development of modern society assumes, in our opinion, consideration of its informational – communicative aspects. In the process of developing an information society, the theory of communication is becoming more widespread. Implementation of computer technologies in social practice, the development of information infrastructure, etc., makes it necessary to study society from the point of view of communication theory. Therefore, today, research on social issues is impossible without resorting to the theory of communication, which can be used as an aspect of research.

In our view, it is not enough to consider the development of the theory of communication only in the aspect of the application of mathematical models in relation to society and culture. A peculiarity of the present is the critical dependence on information and communication technologies in the countries of high economic development. There are a number of realities that have not yet been investigated and described in the information age. For example, scientists around the world have the opportunity to participate in conferences, publish articles, get acquainted with new scientific information, communicate with their colleagues without leaving their offices; students of Ukrainian universities have the opportunity to study remotely at Stanford University. According to A. Galchinsky, a "society without territories" thus formed, the most important sign of which is "the replacement of the territorial principle of the organization of a society of networks" [3, p. 329].

The information society should not be identified with the post-industrial society. The topicality of industrialism does not change, despite the parallel development of a cognitively oriented economy.

There are two known ways to consider infosocium, one of which reveals its characteristics, which today have become reality, the other – considers it from the point of view of the futurological aspect, when the prospects for the development of a "new economy" can be clearly indicated and described, based on the real state of affairs. To these socio-theoretical characteristics should be added network feature of this society: its leading activities are carried out through networks that function in real time.

Thus, we can conclude that the most important feature of the information society is informationalism. According to M. Castells, this means that "key varieties of activities in all areas of human practice are based on information technology and globally organized in information networks and focused around the processing of information (symbols). Therefore, the core of the information economy is a global network of financial markets, based on information technology" [4, p. 1].

M.Castells considers the information society to be a new type of social structure, since it expresses the "idea of the becoming of a new socio-economic order, which is replaced by an industrial

society, and is associated with the deployment of an information and technological revolution that extends to all spheres of social and economic activity "[4, p. 47].

Characterizing the information society, it should be noted, firstly, its ambiguity, and, secondly, the heterogeneity of the very concept of the information society. The ambiguity of the "information society" as a theoretical and economic determinants is due to the fact that information is not the main economic resource, or at least, so far, industrial products are not predominant. At the same time, the structure of the information segment of the economy is also becoming more and more stable, and the impact of information as a resource grows further, due to its peculiarity (as an economic factor). After all, "in the situation where traditional types of material production are increasingly "stumbled" on the problems of "boundaries of growth" that arise from different sides, the information technology horizon is still almost cloudless, since the product itself - information has a specific feature: the more it consumes, the more it becomes [1, p. 134].

The heterogeneity of the concept of the information society is due to the fact that it can be viewed from two perspectives: within the "post-industrial society" (as one of the stages of its formation) and as an independent construct that describes the strategies and mechanisms of the functioning of the world economic system in the context of economic reorganization, the emergence of new information technologies, the growth of the role of knowledge and the value of intellectual capital, the innovative reorientation of the economy and the legitimization of new transnational economic institutions. The theory of post-industrial society describes the transition "agrarian-industrial - postindustrial" society. Such a transition to date is often seen as controversial, primarily because the question whether the era of post-industrial society has come to an end is not unambiguous. Another factor is that the concept of "information society" always fits into a certain evolutionary picture: it is informative in comparison with the previous, not informational ("industrial", "industrial", etc.). Our evolutionary worldview leads to the bias that the era of infosphere is a theoretical construct rather than the state of affairs. The problem is "withdrawn" if one agrees with J. Neisbita's argument that the overcoming of one social system of another is not obligatory - it is not so much about the stages of the historical development of societies, as about the forms of their existence. "It is fully possible for one country to be at the same time in the agrarian, industrial and information societies. So, all three life goals are different, as Daniel Bell pointed out. In the agricultural period, the meaning of life is a game of man against nature. In industrial - the game of man against artificial nature. In the information society, for the first time in the history of civilization, the game is to interact with other people. The number of personal interactions increase in geometric progression, and in all types of interpersonal relationships: telephone conversations, signed checks, memos, telegrams, letters and much more" [7, p. 33].

Conclusion. The economic life of modern society cannot be imagined without information technologies, which are "assimilated" through the total inclusion in all economic practices of both productive and non-productive character. In the information center, the problems of the stability of information flows, the speed of the transfer of information and the sustainability of information technology concern not only large corporations and intelligently oriented production (as would be possible to assume), but also the fields, it would seem, far from the activities of economic giants-innovators. Even production spheres, far from producing knowledge, turned out to be dependent on the information and technical development of society. For these reasons, there are a number of problems that require a rethinking of the development strategies of the world economy.

Thus, today with certain confidence we can state the fact that technologies that are based on information are becoming more and more, they are indispensable for the sustainable development of most types of production, and the prospects for the consumption of this inexhaustible resource are very broad.

Referenses

1. Azroiantc E.A. (2002) *Globalizatsiya: katastrofa ili put k razvitiyu? Sovremennyye tendentsii mirovogo razvitiya i politicheskiye ambitsii* [Globalization: a catastrophe or a path to development? Current trends in world development and political ambition]. Moscow : Izdatelskii dom «Novyi vek». (in Russian)

2. Bell D. (1986) *Sotsialnyye osnovy informatsionnogo obshchestva v usloviyakh novoy tekhnokraticheskoy volny na Zapade* [Social framework of the Information Society In New Technocratic Wave in the West]. M.: Mysl. (in Russian)
3. Galchinskii A.S. (2010) *Ekonomichna metodolohiia. Lohika onovlennia* [Economic methodology. Logic update]. Kyiv: "ADEF-Ukraina". (in Ukrainian)
4. Kastels M., Khymanen P. (2006) *Informatsiine suspilstvo ta stan dobrobutu. Finska model* [Information Society and the State of Welfare. Finnish model]. Kyiv : Valker. (in Ukrainian)
5. Lipman M. (2005) Krytychne myslennia: chym vono mozhe buty? [Critical is misunderstanding: what can we do?]. *Postmetryka*. No. 2 (60), p.p. 33-41.
6. Mamardashvili M.K. (1984) *Klassicheskiye i neklassicheskiye idealy ratsionalnosti* [Classical and non-classical ideals of rationality]. Tbilisi: Metcniereba. (in Russian)
7. Popper K.R.(1992) *Otkrytoye obshchestvo i ego vragi. Chary Platona* [Open society and its enemies. Platon's charms] Moscow.: Feniks, Mezhdunarodnyi fond "Kulturnaia initciativa". (in Russian).
8. Sosiur F. (1997) *Trudy po yazykoznaniiu* [Works on Linguistic]. Moscow.: Progress (in Russian).
9. Stouner G.M. (1986). *Informatsionnoye bogatstvo: profil postindustrialnoy ekonomiki v novoy tekhnokraticheskoy volne na Zapade* [Informational wealth: the profile of a post-industrial economy In New Technocratic Wave in the West]. Moscow. : Progress. (in Russian)

Список використаної літератури

1. Азроянц Э.А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции. М: Издательский дом «Новый век», 2002. 416 с.
2. Белл Д. Социальные основы информационного общества в условиях новой технократической волны на Западе. М.: Мысль, 1986. С. 330-342
3. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: Київ: «ADEF-Ukraina», 2010. 572 с.
4. Кастельс М., Химанен П. Інформаційне суспільство та стан добробуту. Фінська модель. Київ: Valker, 2006. 219 с.
5. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? Постметодика. 2005. №2 (60). С. 33–41.
6. Мамардашвили М.К. Классические и неклассические идеалы рациональности. Тбилиси: Метцниереба, 1984. 82 с.
7. Поппер К.Р. Открытое общество и его враги. Чары Платона (Т. 1), (Пер. В. Н. Садовский,). Москва: Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. 448 с.
8. Сосюр Ф. Труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 1977. 695 с.
9. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики в новой технократической волне на Западе. Москва: Прогресс, 1986. С. 392-409

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219887pp31-38
UDC 338

Karavan Natalia, PhD in Economics, Associate Professor, Dean of the Faculty of Management, Economics, Sociology and Philology
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0002-6845-7862
e-mail: karavan_eco@ukr.net

Караван Н.А., кандидат економічних наук, доцент, декан факультету менеджменту, економіки, соціології та філології
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-6845-7862
e-mail: karavan_eco@ukr.net

METHODICAL APPROACHES TO EVALUATION OF FIXED ASSETS IN
ECONOMIC EFFICIENCY OF FORMATION AND USEМЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

The article summarizes the methods of analyzing the effectiveness of fixed assets in terms of the content of the stages of their implementation and the choice of performance indicators. It is noted that the approach to assessing economic efficiency should be based on the essential characteristics of fixed assets as an element of the enterprise's capital. Formulas are proposed for assessing the effectiveness of fixed assets at the stage of their formation and production use. On the basis of information published by one of the leading enterprises in the chemical industry, a factor analysis of the criterion indicator was carried out. According to the results of the analysis, the most significant impact on reducing the efficiency of using the fixed assets of the enterprise led to a decrease in the average hourly productivity of the active part and a decrease in product profitability.

Keywords: efficiency, fixed assets, profitability index, profitability, analysis, formation, use, criterion indicator.

У статті узагальнені методику аналізу ефективності основних засобів з точки зору змісту етапів їх реалізації та вибору показників ефективності. Наголошено, що підхід до оцінки економічної ефективності основних засобів повинен базуватися на сутнісних характеристиках основних засобів як елементу капіталу підприємства. Запропоновані формули для перевірки на стадії формування основних засобів двох вимог: інвестований у основні засоби капітал має бути повністю відшкодованим, але з певним приростом його вартості. Із усієї сукупності показників ефективності реальних інвестиційних проектів виділено індекс рентабельності інвестицій, який не тільки характеризує рівень їх прибутковості, а й динаміку простого та розширеного відтворювального процесу. Зроблено висновок відносно того, що підхід до вибору крейтіального показника ефективності основних засобів повинен бути однаково спрямованим та взаємообумовленим на різних стадіях їх руху. Запропоновано на стадії формування основних засобів аналізувати не тільки рівень прибутковості та можливість повного відшкодування інвестованого у основні засоби капіталу, а також здійснювати порівняння розрахункового індексу рентабельності інвестицій із фактичним рівнем фондорентабельності основних засобів підприємства. До реалізації необхідно прийняти тільки ті інвестиційні проекти, які у майбутньому дозволять підвищити фактичний рівень ефективності використання основних засобів підприємства. На наступній стадії виробничого використання показник фондорентабельності дозволяє охарактеризувати ефективність використання основних засобів не тільки з точки їх продуктивності, а й

витратомісткості та рівня прибутковості. Вираження фондорентабельності як добутку фондівіддачі та коефіцієнту рентабельності товарної продукції дає можливість використання наявного методичного інструментарію аналізу показника фондівіддачі. На підставі інформації, оприлюдненої одним із провідних підприємств хімічної промисловості, було здійснено факторний аналіз критеріального показника. За результатами аналізу найбільш суттєвий вплив на зменшення ефективності використання основних засобів підприємства спричинило зниження середньогодинної продуктивності їх активної частини та зниження рентабельності продукції.

Ключові слова: ефективність, основні засоби, індекс рентабельності, фондорентабельність, аналіз, формування, використання, критеріальний показник.

JEL Classification: D24; M21

Formulation of the problem. Ensuring the efficiency of production as a whole necessitates the efficient use of each production resource separately. First of all, this applies to the most estimated resource – fixed assets (FA). Decisions to ensure the effective use of FA should be based on the results of the analysis. The proposals presented in the economic literature on the methodology of analysis of the economic efficiency of FA need to be generalized and developed in the direction of substantiating the choice of efficiency criteria at different stages of the FA movement.

Analysis of recent research and publications. The analysis showed that scientists have a slightly different approach to the content of the methodology of analysis of FA and the choice of indicators of their effectiveness. For example, Gnatenko E. presented the algorithm of the analysis of industrial FA of the enterprise in the following sequence: the analysis of structure and structure of FA; analysis of the company's capacity, compliance with its production program of the enterprise; analysis of technical condition of FA; analysis of the movement of production FA; analysis of economic efficiency of FA functioning; factor analysis of the effectiveness of FA use; preparation of conclusions and draft decisions of management to increase production and return on assets. In this case, to assess the effectiveness of the use of FA as a whole and their active part, the author uses the following indicators: return on assets, capital intensity, profitability [1, p. 101]. Selivanova N., Tkachenko Yu., Popko Ya. identify the following stages of the analysis of FA: collection of information on all available at the enterprise FA; analytical research FA; processing of analytical data and generalization of the obtained results; development of measures to increase the efficiency of FA use; control over the implementation of management decisions. The authors argue that the effectiveness of the use of FA is characterized by indicators of return on assets, capital intensity, capital adequacy. [2, p.99-100]. Bagriy K. as a generalizing indicator of the FA efficiency of the enterprise considers capital efficiency and allocates the following stages of the analysis: the factor analysis of capital efficiency; analysis of intensive and extensive use of production equipment; analysis of the efficiency of production areas [3, p. 198]. Yelkin A. also investigates the factors influencing the level of return on assets [4, p. 43-44].

It should be noted that in practice, the dynamics of efficiency indicators of the FA use, as a rule, has a multidirectional nature. Thus, at the same time the company may see an increase in production and a decrease in profitability, including FA profitability. In order to eliminate this shortcoming Yurchyshen L. and Volynets S. propose the use of complex (integrated) indicators, which are determined by extracting the square root of the product of return on assets, profitability and the level of efficiency of the use of FA for employment (the ratio of productivity and average annual cost of FA) [5].

Thus, the proposals presented in the economic literature on the method of analysis of the effectiveness of the use of FA enterprises relate mainly to the separation of the stages of analysis and the content of its implementation. In this case, the methods are based on different performance indicators. In our opinion, the importance of ensuring the effectiveness of the use of FA as an element of capital of the enterprise proves the need for further research to substantiate the criterion of the FA efficiency at different stages of their movement.

Formulation of the goals of the article. The article discusses the choice of the FA efficiency criterion indicator at the stages of their formation and production use.

Presentation of the main research material. The mechanism for managing the process of FA production use provides for the mandatory presence of a criterion and a criterion indicator. In the economic literature, the criterion is considered as a property, a feature, a measure, on the basis of which the assessment is made [6]. The criterion should be based on the main property of the object of evaluation. From the point of view of the considered question, FA is a component of the general capital of the enterprise. That is why the justification of the choice of the criterion indicator should be carried out taking into account the main properties of such category as "capital", namely: 1) the capital invested in FA is constantly in motion; 2) the capital invested in FA must be fully reimbursed; 3) the capital invested in FA must be reimbursed with a certain increase in value, i.e. profit.

The capital invested in FA goes through several stages, of which we distinguish the stages of formation and production use. In this case, the evaluation of the effectiveness of FA is carried out at each stage. Consider the question in more detail.

Stage of formation of. At this stage, the effectiveness of real investment projects is analyzed using a system of the following indicators: net present value (*NPV*), investment profitability index (*PI*), internal rate of return (*IRR*), payback period of the investment (*PP*). It should be noted that in order to prove the effectiveness of the practical implementation of investments in FA, as a rule, the whole set of these indicators is calculated. From the point of view of the issue under consideration, preference should be given to *PI*.

In general, *PI* is the ratio of discounted input and output cash flows. So important components of the incoming cash flow of a real investment project are the cumulative discounted profit ($\sum_{t=1}^T \frac{P_t}{(1+i)^t}$), received for the entire period of the project (*T*), and the cumulative amount of discounted depreciation deductions ($\sum_{t=1}^T \frac{A_t}{(1+i)^t}$). The initial cash flow is an investment in the formation of the FA of the enterprise (IC_0). The project is considered effective if $PI > 1$.

In our opinion, the content of the methodology for evaluating the effectiveness of FA at the stage of their formation should be expanded in the direction of testing two more conditions.

„Condition 1” - capital invested in FA must be fully reimbursed. In this case, to enable the characterization of the reproduction process *IP* should be presented as the addition to the profitability ratio (K_P) and the rate of return on initial investment in FA (K_{IC_0}):

$$PI = K_P + K_{IC_0}, \quad (1)$$

The separated components can be used as characteristics of the reproduction process: K_{IC_0} - simple, K_P - extended. In this case, the "time factor" affects the dynamics of the components of *PI* in different ways. At the same time, it leads to an increase in additional profit and to the loss of part of the value of cumulative depreciation deductions (Fig. 1).

Thus, in order to avoid possible financial losses of capital value in the process of real investment already at the stage of formation of FA it is necessary to carry out mandatory verification of „Conditions 1” and accept the project for implementation if:

$$\frac{\sum_{t=1}^T \frac{P_t}{(1+i)^t}}{IC_0} + \left[1 - \frac{\sum_{t=1}^T \frac{A_t}{(1+i)^t}}{IC_0} \right] > 1, \quad (2)$$

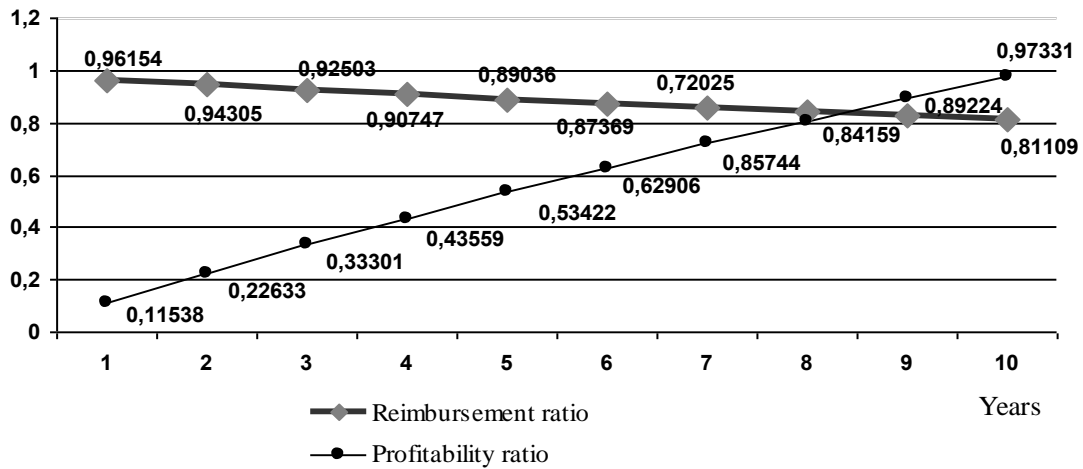

Fig. 1 Influence of time factor on the dynamics of PI components

„Conditions 2” - capital invested in FA must be reimbursed with a certain increase in value. In our opinion, to answer the question "How much should this increase in value be?" it is necessary to compare the estimated value with the actual level of profitability of the FA of the enterprise, i.e. the actual level of return on equity (*ROE*). The project is accepted for implementation if:

$$\frac{\sum_{t=1}^T \frac{P_t}{(1+i)^t}}{IC_0} + \left[1 - \frac{\sum_{t=1}^T \frac{A_t}{(1+i)^t}}{IC_0} \right] - I \geq ROE, \quad (3)$$

It should be noted that the comparison by formula (3) makes sense only when *ROE* of the enterprise has a positive value (otherwise „Conditions 1” is not met).

Thus, at the stage of formation of FA as a criterion of efficiency it is necessary to accept *IP*, a component of which is the coefficient of profitability. This will allow you to analyze both the level of return on investment in FA and the dynamics of the reproduction process.

Stage of production use of FA. At this stage, the effectiveness of the use of existing FA at the enterprise is analyzed. It should be noted that the existing methodological support for the analysis of the FA use effectiveness is mostly based on the indicator of „return on assets” (*ROA*). Dynamics of *ROA* as a characteristic of the efficiency of FA in general in Ukraine and in industry is shown in Fig.2.

Declining dynamics of *RAO* corresponds to the dynamics of production volumes. So, in December 2019 against December 2018. the index of industrial production, adjusted for the effect of calendar days, was 91.7%. For comparison, the indices of industrial production are shown in Fig.3.

It should be noted that the formation of the methodology for assessing of he FA cost-effectiveness should be based on a systematic approach. This makes it possible to explore the issue comprehensively.

Thus, the use of *ROE* as a criterion for the effectiveness of FA at the stage of their production use makes it possible to ensure compliance with the approaches to determining the effectiveness at different stages (Fig. 4). It is important that *ROE* characterizes the efficiency of FA use not only in terms of their productivity, but also taking into account the cost of production and the level of profitability. At the same time, the expression of *ROE* as a product of *ROA* and the coefficient of

profitability of marketable products (K_{PMP}) allows the use of existing methodological tools for the analysis of ROA , primarily factor analysis.

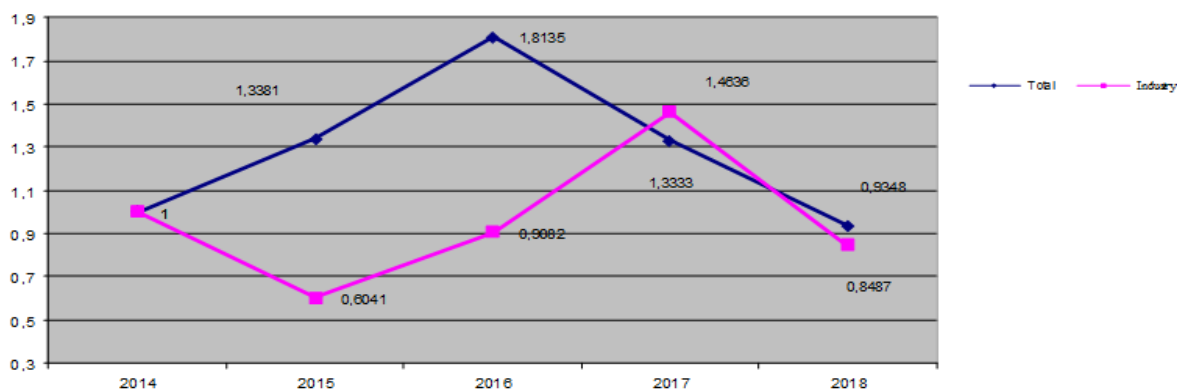

Fig.2. Dynamics of return on assets (chain indices)*
 Source: built by the author according to the Main Department of Statistics of Ukraine[7]

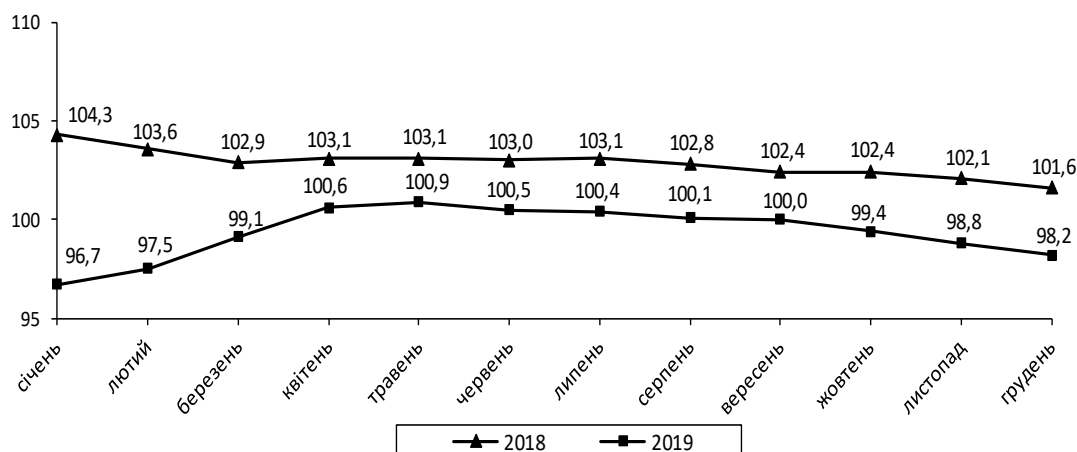

Fig.3. Indices of industrial production (in% to the previous year, cumulative total) [7]

We conducted a factor analysis of the FA efficiency index of PJSC “DniproAzot”. It is important that the problem of formation of competitive advantages at the expense of a technical component is especially actual for the enterprises of the chemical industry [8].

PJSC “DniproAzot” is one of the ten leading enterprises of the chemical industry of Ukraine in terms of growth of marketable products, profit and growth of gross income.

The company ranks 2nd in terms of share in the total volume of sold chemical products in Ukraine (8.8%) and in terms of the share in the volume of sold main chemical products, fertilizers and nitrogen compounds (14.5%) [9, p.35]. Thus, according to the results of the analysis, the most influential factors of change were the decrease in the average hourly productivity of the active part of FA and the decrease in product profitability (Table 1).

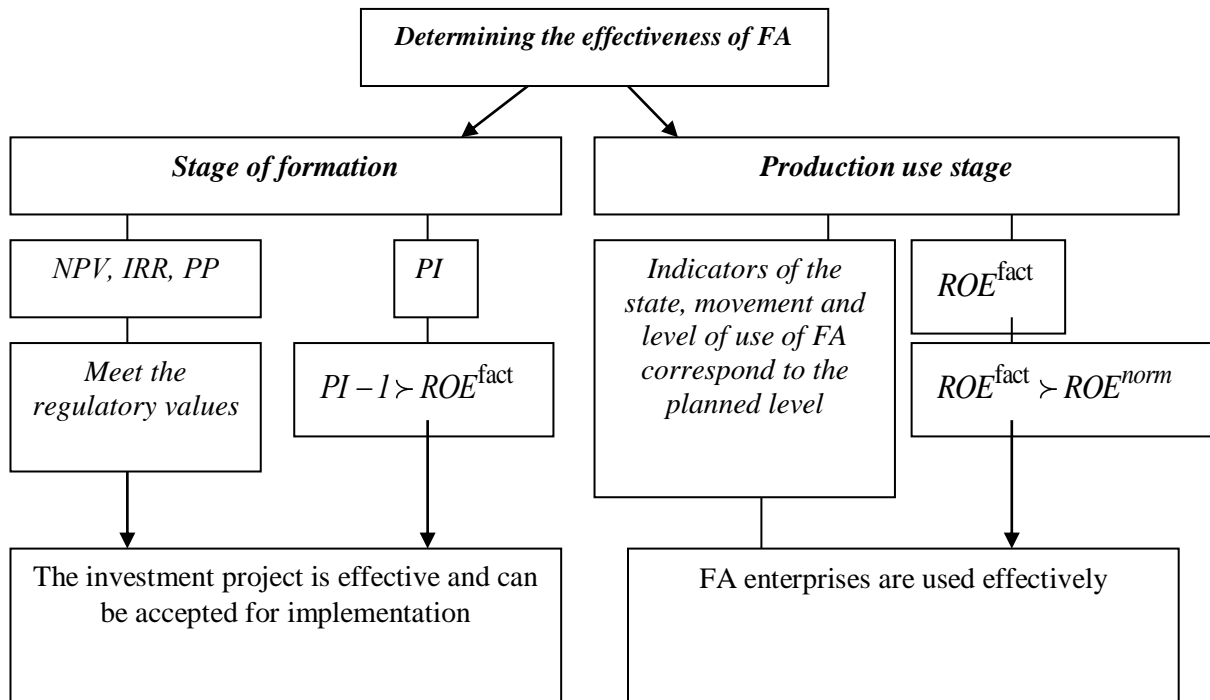

Fig.4. ROE in the system of efficiency indicators FA

Table 1. The results of factor analysis of ROE

Forming factors of ROE	Factor change index	Influence of a factor on change of ROE
Average hourly productivity of the active part of FA	0,516927	-0,3320
The proportion of the active part of the FA	1,016414	0,0113
Product profitability	0,625502	-0,2574

Source: calculated by the author according to the data [10]

FA enterprises are also characterized by a high level of wear. For example, the wear of the active part is 77.4%. On the positive side, the company's reproduction policy meets the needs of improving the technical condition and reducing the level of wear and tear of FA. So, the input ratio of the FA of the enterprise (5.85%) significantly exceeds the disposal rate (0.36%).

Conclusions. Thus, in modern economic conditions, the problem of ensuring the efficiency of each type of resources, including FA, becomes especially relevant. The offered methodical approaches to the substantiation of a choice of criterion indicators of the FA efficiency as an important element of the capital of the enterprise allow to carry out logical combination of the maintenance of the analysis of the FA efficiency at stages of their formation and industrial use. The results of the study allow to improve the management mechanism of FA at the enterprise level and can be used in the real practice of project analysis, as well as in the educational process of training higher education in economic specialties.

References

- Gnatenko E. (2016) Alhorytm analizu osnovnykh vyrobnychych zasobiv na pidpriemstvi [Algorithm of analysis of basic means of production at the enterprise]. *Economic analysis*: 2016. Vol. 26. no.1. pp. 99-105.

2. Selivanova N., Tkachenko Yu., Popko Ia. (2016) Osoblyvosti metodyky provedennia analizu osnovnykh zasobiv pidpryemstva [Peculiarities of methods of analysis of fixed assets of the enterprise]. Proceedings of the *Problems of the market and development of regions of Ukraine in the XXI century (Odessa, December 05-09, 2016)*, Odessa, pp. 98-102. Available at: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/6218> (accessed 20 April 2020).

3. Bagriy K. (2016) Porivnialna kharakterystyka metodyk provedennia analizu efektyvnosti vykorystannia osnovnykh zasobiv u systemi upravlinnia pidpryemstvom [Comparative characteristics of methods of analysis of efficiency of use of fixed assets in the enterprise management system]. *Visnyk of Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences*, no. 1, pp. 194-200. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2016_1_23 (accessed 25 April 2020).

4. Yelkin A. (2016) Analiz dynamiky ta struktury osnovnykh vyrobnychych fondiv pidpryemstva [Analysis of the dynamics and structure of the main production assets of the enterprise]. *Prychornomorski ekonomichni studii [Black Sea Economic Studies]* (electronic journal), no. 1. pp. 47-52. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_1_13 (accessed 20 April 2020).

5. Yurchyshena L. (2011) Analiz efektyvnosti vykorystannia osnovnykh zasobiv na pidpryemstvi [Analysis of the effectiveness of the use of fixed assets in the enterprise]. *Efektivna ekonomika [Effective economy]* (electronic journal), no. 8. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_8_26 (accessed 19 April 2020).

6. Chirkov V. (1991) *Vybor ratsionalnykh tekhnicheskikh resheniy* [Choice of rational technical solutions]. K.: Tekhnika. (in Russian)

7. Official site of the Main Department of Statistics of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html (accessed 28 April 2020).

8. Karavan N. (2020) Tekhnichna skladova konkurentospromozhnosti pidpryemstv khimichnoi promyslovosti [Technical component of competitiveness of chemical industry enterprises]. *Efektivna ekonomika [Effective economy]* (electronic journal), no. 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (accessed 28 April 2020).

9. Ishchuk S., Sozansky L., Koval L., Lyakhovska O. (2018) *Vyklyky ta perspektyvy rozvytku khimichnykh vyrobnytstv u rehionakh Ukrainy* [Challenges and prospects for the development of chemical production in the regions of Ukraine]. Lviv. (in Ukrainian)

10. Annual information of the issuer of securities of JSC "DniproAzot". Official site of JSC "DniproAzot". Available at: <http://www.azot.com.ua/uk/company/corporate> (accessed 24 April 2020).

Список використаної літератури

1. Гнатенко Є.П. Алгоритм аналізу основних виробничих засобів на підприємстві. *Економічний аналіз*. 2016. Том 26. № 1. С. 99-105.

2. Селіванова Н.М., Ткаченко Ю.В., Попко Я.О. Особливості методики проведення аналізу основних засобів підприємства. Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI ст.: матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Одеса, 05-09 груд. 2016 р. Одеса, 2016. С. 98-102. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/6218> (дата звернення: 20.04.2020).

3. Багрій К.Л. Порівняльна характеристика методик проведення аналізу ефективності використання основних засобів у системі управління підприємством. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 194-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchtei_2016_1_23 (дата звернення: 25.04.2020).

4. Єлкін А.В. Аналіз динаміки та структури основних виробничих фондів підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 1. С. 47-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_1_13 (дата звернення: 20.04.2020).

5. Юрчишена Л.В., Волинець С.М. Аналіз ефективності використання основних засобів на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_8_26 (дата звернення: 19.04.2020).

6. Чирков В.Г. Выбор рациональных технических решений. К.: Техника, 1991. 159 с.

7. Офіційний сайт Головного управління статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expres_u.html (дата звернення: 28.04.2020).

8. Караван Н.А. Технічна складова конкурентоспроможності підприємств хімічної промисловості. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 28.04.2020)

9. Іщук С.О., Созанський Л.Й., Коваль Л.П., Ляховська О.В. Виклики та перспективи розвитку хімічних виробництв у регіонах України: наукове видання. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього Національної академії наук України»; наук. ред. С.О. Іщук. Львів, 2018. 91 с. (Серія «Регіони: моніторинг, прогнози, моделі»)

10. Річна інформація емітента цінних паперів АТ «ДніпроАзот». Офіційний сайт АТ «ДніпроАзот». URL: <http://www.azot.com.ua/uk/company/corporate> (дата звернення: 24.04.2020).

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219889pp39-46
UDC 658.713: 519.876.5

Plakhotnik Olena, Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics and Industry engineering
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0001-9717-2877
e-mail: plahotnik_elena@ua.fm

Плахотнік О.О., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та організації виробництва,
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0001-9717-2877
e-mail: plahotnik_elena@ua.fm

MODELING OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF TECHNOLOGICAL EXCHANGE IN THE FORM OF LEASING

МОДЕЛЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО – ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОБМІНУ У ФОРМІ ЛІЗИНГУ

The article examines the importance of leasing in the context of the financial and economic crisis. The conditions have been studied and tools for the implementation of technological exchange processes in the form of leasing have been presented as a way to attract foreign investment and enhance the innovative activity of the lessee. The significance of planning the lessee's budgets on the basis of leasing contracts in providing innovative modernization of industrial enterprises has been revealed. An economic and mathematical model has been developed for managing the contractual activities of a lessee as the main participant in technological exchange in the form of leasing based on the principles of system dynamics. The proposed management model forms the basis of the organizational and economic mechanism of technological exchange, the functioning of the leasing business and the leasing services market. The practical application of the proposed technologies will allow the lessee of equipment to determine the most favorable conditions at the stage of concluding a lease contract, and on a global scale to ensure the development of the innovative component of economic processes.

Keywords: leasing, innovative modernization of the economy, financial and banking system, lessee, contract activity, model, leasing efficiency, financial plan, budgeting.

Необхідність інтеграції України у високо – технологічне середовище визначає необхідність інтенсивного формування конкурентоспроможної технічної бази на промислових підприємствах для випуску конкурентоспроможної продукції. Необхідна практично повна заміна існуючого обладнання та удосконалення технологічних процесів, що вимагає колосальних фінансових вливань. В умовах фінансово – економічної кризи, при нестачі фінансових коштів щодо оновлення матеріально – технічної бази підприємств, альтернативою могли б послужити позикові кошти. Але, комерційні банки не досить активно приймають участь у фінансуванні інноваційних проєктів, у зв'язку з можливістю виникнення ризику. Та й банківські кредити можуть стати непосильною ношею для багатьох підприємств. У зв'язку з цим, ринку потрібен альтернативний інструмент – лізинг, що є дуже перспективним напрямом, який стимулює розвиток промислових підприємств.

У статті розглянуто значення лізингу в умовах кризового розвитку національної економіки. Вивчено умови та інструменти здійснення процесів технологічного обміну в формі лізингу як способу залучення іноземних інвестицій та активізації інноваційної діяльності

лізингоодержувача. Розкрито значущість планування бюджетів лізингоодержувача на основі лізингових контрактів в забезпеченні інноваційної модернізації промислових підприємств.

Розроблено економіко-математичну модель управління контрактної діяльністю лізингоодержувача як основного учасника технологічного обміну в формі лізингу на основі принципів системної динаміки. Запропонована модель управління становить основу організаційно-економічного механізму технологічного обміну, функціонування лізингового бізнесу та ринку лізингових послуг.

Застосування на практиці запропонованих технологій щодо здійснення обміну в формі лізингу дозволить лізингоодержувачу на етапі укладання лізингового контракту визначати найбільш вигідні для нього умови, а в глобальному масштабі забезпечити розвиток інноваційної складової економічних процесів.

Ключові слова: лізинг, інноваційна модернізація економіки, фінансово-банківська система, лізингоодержувач, контрактна діяльність, модель, ефективність лізингу, фінансовий план, бюджетування.

JEL Classification: O32; O33; C53

Formulation of the problem. For the national economies of the countries of the world, the problem of attracting foreign investments is especially acute, which serve as a means of fixed assets modernizing and introducing the latest technologies. International leasing is one of these means, but its specificity lies in the fact that at the same time it is a mechanism for both investment and financing. This combination gives companies the opportunity to gain access to both the global financial market and the market for the latest technologies. In addition, in conditions of limited free capital of enterprises, there is a visible problem of lending and financing of domestic enterprises, which can be effectively solved on the basis of international leasing.

In the context of the crisis development of the national economy, the need to develop reliable mechanisms for attracting foreign investment is also becoming more acute, one of which can be international leasing. It seems important to develop an organizational and economic mechanism for technological exchange in the form of leasing.

Analysis of recent research and publications. A wide range of fundamental and applied economic research of recent times is devoted to leasing as an object of scientific research. These studies dealt with various aspects of the functioning of the leasing business and the leasing market. In particular, the following issues were considered: improvement of leasing instruments as a form of investment; formation and development of leasing companies; the role of leasing services in the innovative and industrial development of the economy, etc.

The studies of O.B. Alexandrova, V.D. Gazman, V.A. Goremykin, J. Alstrom, S. Amembala, E. Inikhoff, Lauritano M., Meidana A., Mozgrevoy O., Sebika D., Chanag S. Church M., Sharma G. et al. are the most significant in the field of using leasing instruments in the activities of business entities and in order to modernize the national economy.

Formulation of the article objectives. When analyzing individual studies on leasing problems, it should be noted that, as an integral mechanism of financial support for investment and innovation processes at various levels, it remains poorly developed. Further improvement of the models for harmonizing the interests of international leasing participants is required, while ensuring the innovative nature of interaction, which is embodied in the appropriate organizational and economic mechanism.

The purpose of this article is to develop recommendations for the formation of an organizational and economic mechanism for technological exchange in the form of leasing, its orientation towards ensuring economic activity in the context of harmonizing the interests of the state, financial and banking system, business and leasing companies.

Presentation of the main research material. The economic importance of leasing is recognized as one of the methods of supporting entrepreneurship by the state, tools for technical equipment and re-equipment of production, modernization of fixed assets of business entities, methods

of obtaining credit income and credit, grounds for financial monitoring, effective forms of private investment [1, 2, 3].

The newest original approaches which have not been used in our country before are needed for the innovative development of the economy, its modernization, a significant increase in foreign investment. At the same time, these approaches allow to increase the terms and funding levels, to reduce the cost of attracted credit resources. This is fully facilitated by the technology of leverage leasing, considered in foreign practice as one of the most complex forms of leasing financing for technological exchange, since it involves the coordination of the interests of many participants in the implementation of large investment projects. In all countries where this type of leasing has found application (USA, China, Canada, Australia, Japan, a number of EU countries), certain organizational and managerial, legal and economic features have developed; legislative and regulatory restrictions, including taxation, provision of preferences and benefits; specific features of the geography of transactions (international and domestic leasing); accounting rules and statistics, taking into account cyclicity and other factors [4, 5, 6].

As for technological exchange, it should be noted that it has a positive impact on the innovative modernization of the country's economy due to the increase in foreign investment and the efficiency of their use, tighter control over the targeted use of investments and gaining access to the world market of equipment and technological processes.

The mechanism for implementing an international leasing operation is shown in Fig. 1.

Business entities involved in the process of technological exchange through the implementation of an international leasing operation must make high demands on the management of their contract activities aimed at choosing a supplier of equipment or technology and determining the basic terms of the contract within their financial plan. In this regard, there arises an objective need to use effective models of technological exchange management, which allow at the stage of concluding a leasing contract to determine the most favorable conditions for a business entity [7, 8].

For an economic object carrying out technological exchange, the most urgent task is a clear and transparent planning of the income and expenditure parts of the financial plan. Since the financial and economic activity of an economic object is directly related to the contractual one, the most reliable and efficient planning method is the calculation of plans based on the concluded leasing contracts [9].

Since the most important issue when concluding a leasing contract is the price of equipment (technologies) supply, it is important for the lessee to determine its limit value, below which the conclusion of a leasing contract becomes economically inexpedient.

As the maximum permissible price set for equipment (technology) supplied against a lease contract, its cost can be taken, determined on the base of the costs of its production (development) in the budgeting system of an economic object [7, 10].

Let us give a formal description of planning the lessee's budgets based on leasing contracts and determining the cost price using budgeting models.

Let B be the set of financial plans of the lessee:

$$B = \{b_i\}, i = \overline{1, N^B}, \quad (1)$$

where N^B is the cardinality of the set,

b_i - i -th element of the set. The structure of the i -th financial plan:

$$b_i = \{b_{in}, b_{ib}, b_{ie}\}, \quad (2)$$

where b_{in} is the name of the i -th financial plan;

b_{ib} - a start date of the i -th financial plan;

b_{ie} - an expiration date of the i -th financial plan.

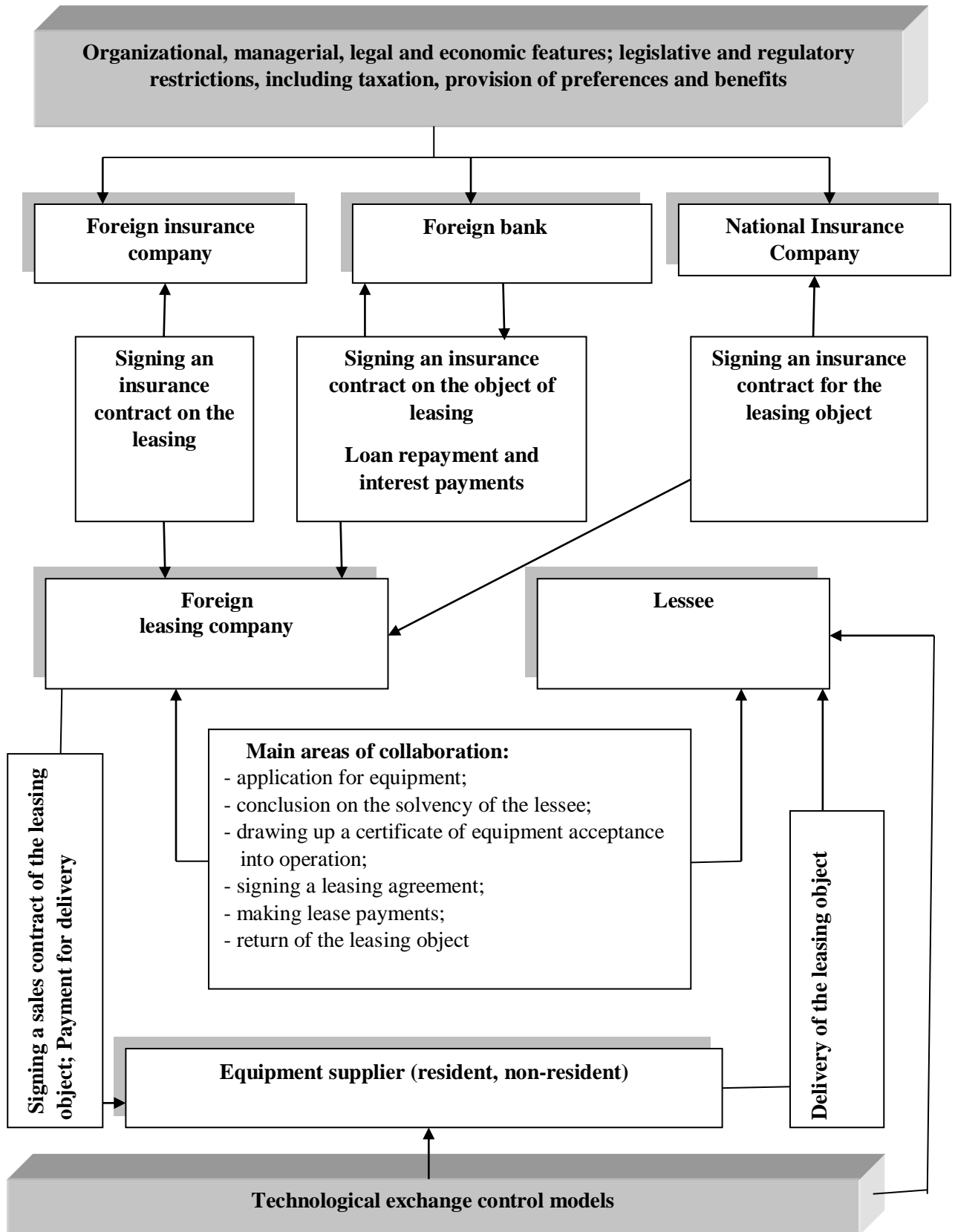

Fig. 1. Scheme of technological exchange in the process of international leasing operations
Source: developed by the author

A set of planning documents d_i^b is uniquely assigned to each financial plan b_i .

$$d_i^b = \{d_{ijb}^b, d_{ije}^b\}, \quad (3)$$

where d_{ijb}^b is the start date of the j-th planning document of the i-th financial plan;

d_{ijb}^b - an expiration date of the j-th planning document of the i-th financial plan;

N_i^d - the number of planning documents of the i-th financial plan.

Taking into account the definition of the lessee's budget, the following condition is fulfilled in the process of technological exchange in the form of leasing:

$$b_{ib} \leq d_{ijb}^b, b_{ie} \geq d_{ije}^b \quad \forall i = 1, N^B, j = 1, N_i^d. \quad (4)$$

We will assume that in the lessee's budgeting system, income (expenses) are planned on a monthly basis.

Each planning document d_{ij}^b corresponds with many items of budget planning documents, according to which expenses or cash income is planned.

$$S_{ij}^{db} = \{s_{ijk}^{db}, p_{ijk}^{db}, f_{ijk}^{db}\}, k = 1, N_{ij}^{db}, \quad (5)$$

where s_{ijk}^{db} is the k - th item of the j - th planning document of the i - th financial plan of the lessee;

p_{ijk}^{db} - the planned amount of income (expenses) on the k-th item of the j-th planning document of the i-th financial plan of the lessee;

f_{ijk}^{db} - the actual amount of income (expenses) on the k-th item of the j-th planning document of the i-th financial plan of the lessee;

N_{ij}^{db} - the number of items of the j-th planning document of the i-th financial plan of the lessee, according to which records are kept.

$$s_{ijk}^{db} \in S, \forall i = 1, N^B, \forall j = 1, N_i^d, \forall k = 1, N_{ij}^{db}, \quad (6)$$

S is a set of items of the lessee's financial plan for which records are kept.

The item set is divided into two subsets: the income item subset S^+ and the expense item subset S^- . Then:

$$S = S^+ \cup S^-. \quad (7)$$

Let B^* is the general budget of the lessee's income and expenses.

$$B^* = \{b_n^*, b_b^*, b_e^*\}, \quad (8)$$

where b_n^* - the name of the general financial plan of the lessee;

b_b^* - the start date of the lessee's general financial plan;

b_e^* - the date of expiry of the lessee's general financial plan.

The general financial plan of the lessee B^* is unambiguously associated with many planning documents.

$$d^{*b} = \{d_{jb}^{*b}, d_{je}^{*b}\}, \quad (9)$$

where d_{jb}^{*b} is the start date of the j -th planning document of the lessee's general financial plan B^* ;

d_{je}^{*b} - the date of the end of the j -th planning document of the general financial plan of the lessee B^* .

Given the definition of the lessee's financial plan, the following condition will be met:

$$b_b^* \leq d_{jb}^{*b}, b_e^* \geq d_{je}^{*b} \quad \forall j = \overline{1, N^{*d}}, \quad (10)$$

where N^{*d} is the number of planning documents for the lessee's general financial plan.

Each planning document d_j^{*b} corresponds with many items of planning documents of the lessee's general financial plan S_j^{*db} , according to which planning is carried out or funds are received.

$$S_j^{*db} = \{s_{jk}^{*db}, p_{jk}^{*db}, f_{jk}^{*db}\}, k = \overline{1, N_j^{*db}}, \quad (11)$$

where s_{jk}^{*db} is the k -th item of the j -th planning document of the general financial plan of the lessee B^* ;

p_{jk}^{*db} - the planned amount of income (expenses) under the k -th item of the j -th planning document of the general financial plan of the lessee B^* ;

f_{jk}^{*db} - the actual amount of income (expenses) under the k -th item of the j -th planning document of the general financial plan of the lessee B^* ;

N_j^{*db} - the number of items for which the records are kept, of the j -th planning document of the general financial plan of the lessee B^* .

$$p_{jk}^{*db} = \sum_{i=1}^{N^B} p_{ijk}^{db}, \quad \forall k = \overline{1, N_{ij}^{db}} \quad j = \overline{1, N_i^d} : d_{jb}^{*b} = d_{ijb}^b, d_{je}^{*b} = d_{ije}^b, \quad (12)$$

$$f_{jk}^{*db} = \sum_{i=1}^{N^B} f_{ijk}^{db}, \quad \forall k = \overline{1, N_{ij}^{db}} \quad j = \overline{1, N_i^d} : d_{jb}^{*b} = d_{ijb}^b, d_{je}^{*b} = d_{ije}^b. \quad (13)$$

Let T be the set of leasing contracts of the lessee that he can conclude in the field of technological exchange.

$$T = \{t_i\}, i = \overline{1, N^T}, \quad (14)$$

where N^T is the number of leasing contracts of the lessee;

t_i - i -th lease contract of the lessee,

$$t_i = \{z_i, c_i, a_i^D, M_{ij}^A, a_{ij}^P, t_i^C, b_i^T\}, j = \overline{1, N_i^D}, \quad (15)$$

where Z_i is a criterion of whether the lease contract is expendable or profitable (if $Z_i = 1$, then the lease contract is profitable, if $Z_i = -1$, then the lease contract is expendable);

$z_i = -1$ - a lot of data about the counterparty with whom a leasing contract can be made;

a_i^D - a lot of periods of delivery of equipment (technologies) of the i -th lease contract;

M_{ij} - a set of equipment (technologies) of the j -th delivery period of the i -th leasing contract;

a_{ij}^P - a set of sub-periods of the delivery payment made in the j -th delivery period of the i -th leasing contract;

t_i^C - the cost of the leasing contract;

b_i^T - a lot of sources of financing, the fulfillment of which includes cash receipts on the i -th leasing contract.

Thus, the proposed model for managing technological exchange will allow the lessee of equipment (technologies) to determine the most favorable conditions at the stage of leasing contract making.

Conclusions. The conducted scientific research leads to the following conclusions:

1. Technological exchange in the form of leasing is not just a financial agreement - it has both features of investment and innovation processes and features of credit relations. Given the complexity of the regulation of the rights and obligations of international leasing transactions, an objective need arose for modeling the organizational and economic mechanism of technological exchange in the form of leasing, standards unification of leasing activities and neutralizing the problems arising from differences in national legislation in the field of leasing transactions accounting.

2. The main advantages of technological exchange in the form of leasing include the following:

- sometimes it is actually the only source of transfer for assets use, the export and import of which is controlled by the state;

- it is an additional source of financing for the acquisition of foreign assets;

- it provides the country with sustainable long-term financing in conditions of unstable interest rates;

- it helps to diversify the investment portfolio and reduce the political risks of the lessee country.

3. Technological exchange in the form of leasing makes it possible to reduce the period of obsolescence of equipment without significant costs, contributes to the development of service divisions and after-sales service divisions.

4. Developed on the basis of the principles of system dynamics, the economic and mathematical model for technological exchange managing in the form of leasing allows the lessee of equipment (technologies) to determine the most favorable conditions at the stage of making a leasing contract.

References

1. Ryabchuk, P.G. (2019) Lizingovyy potencial promyshlennogo predpriyatiya: ponyatiye, metodika otsenki i upravleniya [Leasing potential of an industrial enterprise: concept, methods, of assessment and management]. *Vestnik Altaiskoi akademii ekonomiki i prava*, no. 2 (11), pp.142-146.

2. Avanesova, I.A., Pavlenko, K.M. (2016) Analiz suchasnykh aspektiv nadannia lizynhovyykh posluh [Analysis of modern aspects of leasing services]. *Molodyi vchenyi*, no. 12 (39), pp. 630–633. Available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/150.pdf> (accessed 11 March 2020).

3. Sharpe, W., Alexander, G. J., Bailey, J. W. (1997). *Investments*. Prentice Hall, 962.

4. Mozgrevoy O.N. (2014) *Lizingovyye operatsii v mezhdunarodnoy torgovle* [Lizingovyye operatsii v mezhdunarodnoy torgovle]. Kiyev. (in Russian)

5. Zerkalov D.V. (2018) *Mezhdunarodnyy lizing: Khrestomatiya* [International leasing: reader]. Kiyev: Osnova. (in Russian)

6. Market Results for Stocks, Bonds, Bills, and Inflation, 1926-2010: Classic Yearbook/ SBBI, Ibbotson. Chicago.: Morningstar. 2011.

7. Leaseurope. Leasing Facts and Figures 2013. Available at: <http://www.leaseurope.org/index.php?page=key-facts-figures> (accessed 12 March 2020).

8. Meidan A. (1990) Strategic problems in international leasing. *Management International Review*. P. 36.

9. Inihoff E.A., Lipe R.C., Wright D.W. (2007) Operating leases: income effects of constructive capitalization. *Accounting Horizons*, no 2.

10. Lizing-2014: strategii dlya krizisa. Available at: <http://finbox.info/news/21802> (accessed 12 March 2020).

Список використаної літератури

1. Рябчук П.Г. Лизинговый потенциал промышленного предприятия: понятие, методика оценки и управления. *Вестник Алтайской академии экономики и права*. 2019. №11. С. 142-146.

2. Аванесова І.А., Павленко К.М. Аналіз сучасних аспектів надання лізингових послуг. *Молодий вчений*. 2016. № 12 (39). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/150.pdf> (дата звернення 11.03.2020).

3. Sharpe, W., Alexander, G.J., Bailey, J.W. *Investments* (6th Edition). Prentice Hall, 1997. 962.

4. Мозгревой О.Н. Лизинговые операции в международной торговле. Киев. 2014. 258 с.

5. Зеркалов Д.В. *Международный лизинг: хрестоматия*. К.: Основа. 2018. 307 с.

6. *Market Results for Stocks, Bonds, Bills, and Inflation, 1926-2010: Classic Yearbook/ SBBI*, Ibbotson. Chicago.: Morningstar. 2011.

7. Leaseurope. *Leasing Facts and Figures 2013*. URL: <http://www.leaseurope.org/index.php?page=key-facts-figures> (дата звернення 12.03.2020).

8. Meidan A. Strategic problems in international leasing. *Management International Review*. 1990. P. 36.

9. Inihoff E.A., Lipe R.C. and Wright D.W. Operating leases: income effects of constructive capitalization. *Accounting Horizons*. 2007. № 2.

10. Лизинг–2014: Стратегии для кризиса. URL: <http://finbox.info/news/21802> (дата звернення 12.03.2020).

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219890pp47-52
УДК 519.866

Стеблюк Н.Ф., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0002-4488-769X,

e-mail: tasha-s@ukr.net

Stebliuk Natalia, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of Organizations and Administration

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

ORCIDID: 0000-0002-4488-769X,

e-mail: tasha-s@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МЕТОДУ ОПТИМАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ МОДЕЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

APPLICATION OF THE ECONOMIC AND MATHEMATICAL METHOD OF THE OPTIMAL SOLUTION OF THE PROBLEM OF MODELING INVESTMENT PROCESSES

У статті обґрунтовано підходи до визначення економічно доцільного обсягу інвестицій з огляду на специфіку виробничо-господарської діяльності промислових підприємств. Удосконалено моделювання конкурсів інвестиційних проектів, відмітна особливість яких полягає в створенні оптимального сценарію організації інвестиційного процесу. Розрахована динамічна схема фінансових потоків вказує на високу ефективність інвестиційного процесу. Даний приріст можна отримати за рахунок власних коштів, виділених кредитів у перший та другий рік та реінвестування прибутку у відповідні проекти. Запропоновано розглядати наступні варіанти для отримання конкурентних переваг: розподілити необхідну суму інвестиційних витрат по роках в залежності від технічних можливостей і стану основних засобів та фінансових можливостей; створити можливості варіації джерелами фінансування інвестицій; визначити можливий період утримання конкурентних переваг та їх вплив на вартість підприємства.

Ключові слова: інвестиційний проект, моделювання, фінансові потоки, інвестиції, потенціал, ефективність.

In modern business environment an important issue for businesses is finding the funds to solve key problems associated with upgrading and purchasing new technologies. It should be noted that the lack of clear and practical guidelines for determining the amount of annual investment by industrial enterprises in the course of its financial and economic activities necessitates the need for additional scientific research in this area. The article substantiates the approaches to determining the economically feasible volume of investments in view of the specificity of industrial and economic activity of industrial enterprises. It was proposed to form five own investment projects. The optimal scenario of the organization of the investment process will provide maximum profit for the enterprise in the end period. The calculated dynamic scheme of financial flows indicates high efficiency of the investment process. This increase can be obtained from own funds, loans granted in the first and second year and reinvestment of profits in the respective projects. The modeling of competitions of investment projects was improved, the distinctive feature of which is to create the optimal scenario for the organization of the investment process. To determine the specific amount of investment each year it is necessary to determine what the company considers as a strategic development priority for itself: saving current positions and maintaining a static equilibrium or obtaining competitive advantages in order to ensure dynamic development. It is proposed to consider the following alternatives: to distribute the required amount of investment costs by years depending on the

technical capabilities and the state of the fixed assets and financial capabilities; make changes to the scale of the investment project and find sources of optimization of the operational process; create variations in sources of investment financing; determine the possible period of retention of competitive advantages and their impact on the value of the enterprise; to promote the development of cooperation between the enterprise and educational and research institutions in the field of improving the innovative activity of the enterprise.

Key words: *investment project, modeling, financial flows, investments, potential, efficiency.*

JEL Classification: *E22;M21*

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання важливим питанням для підприємств є пошук коштів для вирішення ключових проблем, пов'язаних із модернізацією і закупкою нових технологій, а оцінка ефективності інвестиційного проекту є ключовим питанням для будь-якого інвестора. Загострення проблеми нестачі фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проектів на базі нових технологій висуває на передній план проблему активізації інвестиційної діяльності у сфері фінансування інвестиційних проектів та нові вимоги до розробників інвестиційних проектів. Тому вирішення цих питань вимагає розробки відповідних моделей, методів, інструментальних засобів підтримки прийняття рішень з урахуванням наявних результатів у цій галузі наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значним є внесок у дослідження та розвиток проблеми інвестицій в теоретико-методичному аспекті в Україні таких вітчизняних науковців, як Бережна І.Ю. [1], Жулавський А.Ю. [2], Сабліна Н.В. [3], Ястремська О.М.[4], Гончарук А.Г. [5], та ін. Окремі питання щодо визначення ефективності інвестиційних проектів з врахуванням впливу факторів ризику висвітлені в працях багатьох авторів, зокрема Грідасов В.М., Огарев І.С., Ляшенко О.М., Юхимчук С.В. та ін. Однак, незважаючи на досить велику кількість праць з питань інвестиційної діяльності підприємств, в економічній літературі не знайшли достатнього відбиття питання, пов'язані із специфікою управління інвестиційною діяльністю в умовах обмеженості фінансових ресурсів і оцінки можливостей залучення інвестицій за джерелами.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є обґрунтування методичних положень та практичних аспектів щодо моделювання сценаріїв організації інвестиційного процесу промислових підприємств.

На основі моделювання процесів інвестування в роботі розглянуто методичний підхід, відмітна особливість якого полягає в створенні оптимального сценарію організації інвестиційного процесу, який забезпечить підприємству в кінцевому періоді максимальний прибуток. Використання сучасних методів дає можливість інвестору оцінити реальні перспективи проекту, зважити ризик у проекті, прийняти конкретне рішення щодо участі у процесі інвестування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з основних складових управління інвестиціями є визначення необхідного обсягу інвестиційних ресурсів та пошук джерел їх формування. При цьому прогнозується загальна потреба в інвестиційних ресурсах, необхідних для здійснення інвестиційної діяльності підприємства в запланованих напрямках. В залежності від потреби в інвестиційних ресурсах визначають джерела їх формування. При недостатності власних фінансових коштів приймається рішення про залучення позикових коштів.

Крім того, з метою більшого зацікавлення потенційних інвесторів, варто більше уваги приділяти питанню формування власних інвестиційних проектів, особливо пов'язаних із впровадженням інновацій, що дозволить швидше отримати інвестиційні ресурси.

У зв'язку із цим підприємству варто активніше підкреслювати свої інвестиційні потреби та інформацію щодо інвестиційних проектів на інвестиційних порталах регіону, а також власному інтернет-сайті.

Базою дослідження було обрано промислове підприємство АТ «ДніпроАзот», яке є провідним постачальником мінеральних добрив; продуктів базової хімії; гіпохлориту натрію; товарів народного споживання. Продукція підприємства користується попитом у сільському

господарстві, хімічній, енергетичній галузях, в чорній і кольоровій металургії, машинобудуванні, при водопідготовці і в інших галузях народного господарства [6].

Враховуючи, що в своєму стратегічному розвитку підприємство прагне отримати суттєві конкурентні переваги, виникає необхідність посилення інвестиційного потенціалу шляхом модернізації обладнання, переходу на використання енергозберігаючих технологій виробництва, будівництва нових потужностей, впровадження інновацій та освоєння випуску нових продуктів. Для зацікавлення інвесторів необхідно сформулювати власні інвестиційні проекти, що дозволить швидше отримати інвестиційні ресурси.

Припустимо, що n проектів конкурують між собою за право отримати інвестиційний фонд підприємства.

Введемо наступні позначення: i – індекс інвестиційного проекту ($i=1, n$); t – індекс планового періоду ($t=1, T$) інвестиційної діяльності. Відомі вектори вкладень і ефективності i -го інвестиційного проекту на одиницю вкладень коштів для періоду t , які відповідно становлять:

$$d_{it} = \begin{cases} 1, & \text{якщо в } i\text{-й проект здійснено вкладення у періоді } t; \\ 0, & \text{якщо в } i\text{-й проект вкладення відсутні у періоді } t; \end{cases}$$

$$i \quad q_{it} = \begin{cases} q_{it}, & \text{якщо від } i\text{-го проекту знаходяться кошти розміром } q_{it} \text{ у періоді } t; \\ 0, & \text{якщо від } i\text{-го проекту відсутнє надходження коштів у періоді } t. \end{cases}$$

Крім цього, підприємство має можливість надавати кредити під P_t % річних в обсязі можливого залишку грошових коштів y_t (y_t – змінна, що означає обсяг можливого виділення короткотермінового кредиту в періоді t), які не були вкладені в інвестиційні проекти в t -му періоді. Прибуток, отриманий у результаті інвестиційної діяльності, можна реінвестувати у відповідності до існуючої схеми, основу якої складають значення q_{it} . Позначимо через α_{it} та β_{it} – відповідно нижню та верхню межу можливих обсягів вкладень в i -й проект у періоді t . Підприємство має можливість виділити для інвестиційної діяльності власні кошти обсягом Q грошових одиниць. Основною невідомою величиною є: x_{ti} – обсяг грошових коштів, які виділяються для i -го інвестиційного проекту в періоді t . Мета підприємства – отримати максимальну суму грошових коштів в кінцевому періоді інвестиційної діяльності. Враховуючи введені позначення, математична модель задачі набуде вигляду. Необхідно знайти такий розв'язок $\{x_{ti} \geq 0, y_t \geq 0, t = \overline{1, T}; i = \overline{1, n}\}$, який забезпечить:

$$Z = \sum_{i=1}^n q_{ti} \cdot x_{ti} + \frac{100+P_t-1}{100} \cdot y_{t-1} \rightarrow \max, t = T, \tau_i \in M_\tau, \quad (1)$$

де індекс τ_i означає період, в якому вклали кошти в i -й інвестиційний проект;

M_τ – множина періодів, в яких були здійснені вкладення в i -й інвестиційний проект, а повернення коштів відбувається в періоді t ($M_\tau \subset \{t = \overline{1, T-1}; \tau < t\}$), при виконанні умов:

1) за граничним обсягом вкладень у відповідні проекти
 $\alpha_{ti} \leq x_{ti} \leq \beta_{ti}, i \in I, t = \overline{1, T-1}$,

де I – множина тих інвестиційних проектів, для яких існує нижня або верхня межа вкладень, або обидві;

1) уся наявна сума фінансових ресурсів повинна бути використаною у першому періоді, тобто вкладена у відповідні проекти та надана під можливий кредит:

2)

$$\sum_{i=1}^n d_{ti} \cdot x_{ti} + y_t = Q, t = 1, \quad (2)$$

3) балансові умови руху фінансових ресурсів у наступних періодах

$$\sum_{i=1}^n q_{ti} \cdot x_{ti} + \frac{100+p_{t-1}}{100} \cdot y_{t-1} = \sum_{i=1}^n d_{ti} \cdot x_{ti} + y_t, t = \overline{2, T-1}; \tau_i \in M_t \quad (3)$$

Нехай п'ять проектів беруть участь у конкурсі за отримання інвестиційних фондів підприємства. Відома ефективність кожного інвестиційного проекту на одну гривню вкладених коштів у динаміці (табл.1).

Таблиця 1. Інвестиційні проекти підприємства

Рік	Ефективність інвестиційних проектів на 1 грн. вкладених коштів				
	A	B	C	D	E
1	-1,0	-1,0	0	0	0
2	0,4	0,9	0	-1,0	0
3	0	1,0	-1,0	0,2	-1,0
4	1,1	0	0	0,9	0,8
5	0	0	1,7	0,4	0,6

Джерело: розроблено авторами

Від'ємні величини означають здійснення вкладень коштів у відповідні проекти та періоди, а додатні – схему їх повернення. Сума вкладень у проект В не повинна перевищувати 6000 тис. грн., а у проект Е – не менше 2000 тис. грн.

Кошти, отримані у результаті інвестиційної діяльності, можна реінвестувати у відповідності до існуючої схеми (табл.1). Крім цього, підприємство має можливість отримувати 20% річних за надання короткострокових кредитів з коштів, які не були вкладеними в інвестиційні проекти у даному році. Підприємство має 22,6 млн. грн. власних грошей. Його мета полягає в отриманні максимальної суми грошових коштів, заощаджених в кінцевому періоді.

Невідомими величинами будуть: $x_{11}, x_{12}, x_{33}, x_{24}, x_{35}$, які означають обсяги вкладених коштів у проекти А, В, С, D, Е відповідно; y_1, y_2, y_3, y_4 показують величину можливих короткострокових кредитів, виділених у першому, другому, третьому та четвертому періодах відповідно.

Проект А – впровадження інновацій;

Проект В – будівництва нових потужностей;

Проект С – переходу на використання енергозберігаючих технологій виробництва;

Проект D – модернізація обладнання;

Проект Е – випуск нового виду продукції.

Побудову числової економіко-математичної моделі почнемо з формування умов системи обмежень і завершимо побудовою цільової функції.

Для знаходження оптимального розв'язку задачі моделювання конкурсів інвестиційних проектів необхідне виконання наступних умов:

- 1) за максимальним розміром вкладень у проект В $x_{12} \leq 18500$;
- 2) за мінімальним розміром вкладень у проект Е $x_{45} \geq 4250$;
- 3) уся наявна сума фінансових ресурсів повинна бути повністю використаною за перший рік $x_{11} + x_{12} + y_1 = 22600$;
- 4) балансова умова руху фінансових ресурсів у другому році $0,4x_{11} + 0,9x_{12} + 1,2y_1 = x_{24} + y_2$, або $0,4x_{11} + 0,9x_{12} + 1,2y_1 - x_{24} - y_2 = 0$
- 5) балансова умова руху фінансових ресурсів у третьому році $x_{12} + 0,2x_{24} + 1,2y_2 = x_{33} + y_3$, або $x_{12} + 0,2x_{24} + 1,2y_2 - x_{33} - y_3 = 0$;
- 6) балансова умова руху фінансових ресурсів у четвертому році $1,1x_{11} + 0,9x_{24} + 1,2y_3 = x_{45} + y_4$, або $1,1x_{11} + 0,9x_{24} + 1,2y_3 - x_{45} - y_4 = 0$.

В основу побудови цільової функції покладено рух фінансових ресурсів у кінцевому періоді. Тобто, підприємство має отримати максимальну суму коштів розміром:

$$Z=1,7x_{33}+0,4x_{24}+0,6x_{45}+1,2y_4 \rightarrow \max., \quad (4)$$

Результати розв'язку задачі сформуємо у вигляді таблиці динаміки руху фінансових потоків процесу інвестування (табл.2)

Таблиця 2 Динаміка руху фінансових потоків процесу інвестування

Рік	Динаміка вкладення коштів у проекти, тис. грн.					Розмір кредитів, тис. грн
	A	B	C	D	E	
1	1000	18500				3100
2				3500		21250
3			27200			
4					4250	

Джерело: розроблено авторами

Оптимальний сценарій організації інвестиційного процесу забезпечить підприємству в кінцевому періоді максимальний прибуток розміром 50040 тис. грн. Розрахована динамічна схема фінансових потоків вказує на високу ефективність інвестиційного процесу, приріст якого складає $\frac{50040-22600}{22600} \cdot 100\% = 121,42\%$. Даний приріст можна отримати за рахунок власних коштів, виділених кредитів у перший та другий рік, та реінвестування прибутку у відповідні проекти (C, D та E).

Висновки. Таким чином, для визначення конкретної суми інвестицій кожного року необхідно визначитися з тим, що підприємство вважає в плані стратегічного розвитку для себе пріоритетним: збереження поточних позицій та утримання статичної рівноваги або отримання конкурентних переваг з метою впевненого динамічного розвитку.

Якщо ж у своєму стратегічному розвитку підприємство прагне отримати суттєві конкурентні переваги, то можна розглядати наступні варіанти:

- розподілити необхідну суму інвестиційних витрат по роках в залежності від технічних можливостей і стану основних засобів та фінансових можливостей;
- створити можливості варіації джерелами фінансування інвестицій (зокрема, використання позикового капіталу з метою отримання ефекту фінансового левевериджу);
- визначити можливий період утримання конкурентних переваг та їх вплив на вартість підприємства;
- сприяти розвитку співпраці підприємства з освітніми та науково-дослідними установами в галузі вдосконалення інноваційної діяльності підприємства.

Список використаної літератури

1. Бережна І.Ю. Теоретико-економічні підходи до обґрунтування змісту інвестиційного потенціалу. Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємство. 2010. № 6. С. 253–258.
2. Жулавський А.Ю., Самофалова О.А. Методичні підходи до економічної оцінки інвестиційного потенціалу підприємства. Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 27 травня 2015 р. / За заг. ред.: О.В. Прокопенко, М.М. Петрушенка. Суми: СумДУ, 2015. С. 488-489.
3. Сабліна Н.В. Методичний підхід до управління інвестиційним потенціалом підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2015. Вип. 15. Ч. 3. С. 102-105.
4. Ястремська О.М. Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. Харківський держ. економічний ун-т. 2 вид. Х.: ВД "ІНЖЕК", 2004. 488 с.

5. Goncharuk A.G., Karavan S. The Investment Attractiveness Evaluation: Methods and Measurement Features. *Polish Journal of Management Studies*. 2013. Vol.7. p. 160-166.

6. Завод ДнепрАзот URL: <http://www.azot.com.ua/ru/> (дата звернення: 11.04.2020).

References

1. Berezhna I.Yu. (2010) Teoretiko-ekonomichni pidkhodi do obgruntuvannya zmistu investitsiinogo potentsialu [Theoretical and economic approaches to substantiation of the content of investment potential]. *Derzhava ta regioni*, no. 6, pp. 253–258.

2. Zhulavs'kii, A.Yu., Samofalova O.A. (2015) Metodichni pidkhodi do ekonomichnoї otsinki investitsiinogo potentsialu pidpriemstva [Methodical approaches to economic evaluation of the investment potential of the enterprise]. Proceedings of the *Ekonomichni problemy staloho rozvytku Sumi (Ukraine, Sumy, May 27, 2015)* (eds. Prokopenko O.V., Petrushenka M.M.), Sumy: SumDU, pp. 488-489.

3. Sablina N.V. (2015) Metodichni pidkhid do upravlinnya investitsiinim potentsialom pidpriemstva [Methodical approach to managing the investment potential of the enterprise]. *Naukovii visnik Khersons'kogo derzhavnogo universitetu. Ekonomichni nauki*, vol. 15 (3), pp. 102-105.

4. Yastrems'ka O.M. (2004) *Investytsiina diialnist promyslovykh pidpriemstv: metodolohichni ta metodychni zasady* [Investment activity of industrial enterprises: methodological and methodological principles]. Kharkiv.: VD "INZhEK". [in Ukrainian]

5. Goncharuk A.G., Karavan S. (2013) The Investment Attractiveness Evaluation: Methods and Measurement Features. *Polish Journal of Management Studies*, vol. 7, pp. 160-166.

6. Zavod DneproAzot [Plant DniproAzot]. Available at: <http://www.azot.com.ua/ru/> (accessed 11 April 2020).

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219893pp53-58
УДК 338.45.01

Чернявська І.М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та організації виробництва

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0002-2954-1156

e-mail: eov-eco@ukr.net

Chernyavs'ka Iryna, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Industry engineering

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

ORCID ID: 0000-0002-2954-1156

e-mail: eov-eco@ukr.net

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРТНЕРСЬКИХ АЛЬЯНСІВ

ESTIMATION OF ECONOMIC ACTIVITY OF PARTNER ALLIANCES

За останнє десятиліття спостерігається підвищення інтересу підприємств та організацій до нових, більш ефективних моделей конкуренції. На сьогодні актуальною є проблема вибору форм партнерських альянсів, які виведуть підприємство на новий ринковий та технологічний рівень. Рішення щодо вступу до певної форми альянсу може істотно впливати на власне механізм підприємницької конкуренції, оскільки суперництво ведеться не між окремими підприємствами, а між групами, які об'єднані стратегічними інтересами. Економічна ефективність діяльності підприємств та організацій, залучених до співробітництва, залежить не тільки від власних можливостей, а і від характеру партнерських зв'язків.

Вирішення проблемних питань потребує деталізації складових ефективності партнерських альянсів. Метою дослідження є аналіз діяльності інноваційно активних підприємств, залучених до внутрішнього та міжнародного партнерського співробітництва. При аналізі використовувалися наукові праці вітчизняних вчених, статистичні дані. Результати дослідження показали, що найбільше число партнерських альянсів утворюється у сфері випробувань, наукових досліджень та розробок. Доведено, що до партнерських альянсів на сучасному етапі розвитку економічного співробітництва, здебільшого входять інноваційно активні підприємства непромислової сфери.

Ключові слова: співробітництво, міжнародне співробітництво, партнерський альянс, інноваційно активне підприємство.

The last decade has seen an increase in the interest of enterprises and organizations in new, more effective models of competition. Today choosing forms of partnership alliances for the survival and development of domestic enterprises is an urgent problem. They will bring enterprises to a new market and technological level due to the possibility of manufacturing complementary rather than interchangeable products, free choice of foreign partners taking into account their cultural and mental characteristics, organization of joint activities with partners access to information, opportunities to organize a fast and flexible process of preparation, coordination and decision-making, will bring them to a new market and technological level. The decision to join a certain form of alliance can significantly affect the actual mechanism of business competition, as the competition is not between individual companies, but between groups that are united by strategic interests. The economic efficiency of enterprises and organizations involved in cooperation depends not only on their own capabilities, but also on a number of factors of interaction between partner companies and the nature of partnerships.

Solving problematic issues requires detailing the components of the effectiveness of partnership alliances, which are formed both within the enterprise and outside it in order to increase

the level of innovation and the extension of integration processes. The purpose of the study is to analyze the activities of innovative enterprises involved in domestic and international partnerships. The analysis used scientific works of domestic scientists, statistics. The tendencies of change of the number of innovatively active enterprises, involved in partner alliances and alliance capacity by separate types of economic activity and types of partners has been investigated and determined. The results of the study showed that the largest number of partner alliances is formed in the field of testing, research and development. It has been proved that the partner alliances at the present stage of development of economic cooperation mostly include innovatively active non-industrial enterprises.

Keywords: cooperation, international cooperation, partnership alliance, innovatively active enterprise.

JEL Classification: D22; O12; O19

Постановка проблеми. Формування різноманітних форм партнерських альянсів є відповіддю вітчизняних підприємницьких структур на сучасні вимоги зовнішнього середовища, процеси трансферу технологій, глобалізації економіки. Серед характерних форм спільного підприємництва, яке означає відносно тривалу угоду із співробітництва між підприємствами двох або декількох країн, що передбачає кооперацію у виробничій, торговій, науково-технічній, інвестиційній, сервісній сферах, чітко вирізняються спільні (українсько-іноземні) підприємства з іноземними інвестиціями та науково-технічні стратегічні альянси. Такі форми співробітництва, у тому числі й інноваційного – це довірчі й взаємовигідні відносини щодо участі в активах (спільної, але не обов'язково рівної), створення нової організації, узгодження партнерської діяльності, спільного проведення науково-дослідних й дослідно-конструкторських робіт та розподілу ризику під час їх проведення, взаємного обміну виробничим досвідом [1; 2; 3]. Безперечно, такі відносини є життєво важливими для виживання та розвитку підприємств, проте за останні роки серед зазначених форм спільного підприємництва спостерігаються певні тенденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад в дослідження проблем створення та перспектив вступу підприємств до різних форм партнерського альянсу, формування стратегічних партнерських відносин між суб'єктами господарювання внесли праці Н. О. Крихівської [4], А. М. Магомедової [5], В. В. Македона [2], М. О. Устенко [6], Н. І. Чухрай [7] та багатьох інших. У своїх наукових працях вони доводили, що вдале використання потенціалу суб'єктів-партнерів є запорукою успішного функціонування партнерських відносин та забезпечення стратегічної стійкості учасників партнерства. Завдяки їхнім розробкам набули розвитку теоретичні та науково-методичні положення щодо формування партнерських альянсів з метою зміцнення конкурентних позицій на ринку і забезпечення позитивного результату діяльності.

На підставі аналізу публікацій зазначених авторів, можна стверджувати, що формування партнерських відносин можливе у межах підприємства та одночасно в декількох напрямках за його межами: з покупцями, з постачальниками товарів, послуг, з клієнтами, з закладами вищої освіти та науковими установами, іншими зацікавленими фізичними і юридичними особами. Проте, недостатньо висвітленими є питання, пов'язані з оцінкою ефективності партнерських відносин за участю діяльності інноваційно активних підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз діяльності інноваційно активних підприємств, залучених до внутрішнього та міжнародного партнерського співробітництва. Досягнення мети відбулося при вирішенні таких завдань: визначення тенденції зміни числа інноваційно активних підприємств, залучених до партнерських альянсів; визначення альянсомісткості за окремими видами економічної діяльності та видами партнерів.

Об'єктом дослідження є процес формування партнерських альянсів між підприємницькими структурами за видами економічної діяльності. Предметом є теоретичні аспекти формування партнерських альянсів за видами економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом спостерігається збільшення різноманіття форм спільного підприємництва між підприємствами та організаціями

різних країн та різних видів економічної діяльності. Дані досліджень [4; 5; 7] показують тенденцію зміни двосторонніх партнерських альянсів у бік альянсів за участю декількох партнерів. У результаті конкурентами стають не окремі підприємства, а групи підприємств та організацій, які об'єднані стратегічними інтересами.

За даними [8], у період з 2014 по 2018 рр. частка кількості інноваційно активних підприємств, залучених до партнерського співробітництва, збільшилася майже в 1,7 разів. На рис. 1 наведено кількісну динаміку інноваційно активних підприємств, залучених до міжнародних та внутрішніх партнерських альянсів у зазначений період.

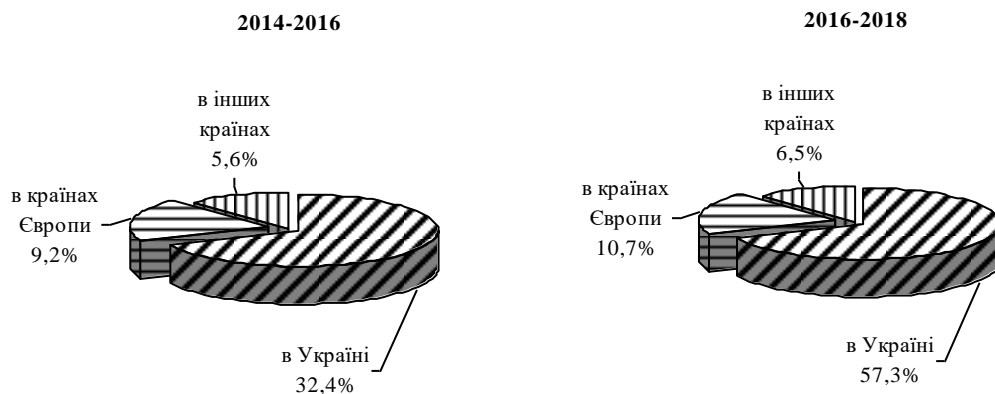

Рис. 1. Динаміка числа інноваційно активних підприємств, залучених до партнерських альянсів

Джерело: [8]

З діаграм на рис. 1 можна зробити висновок, що перевага зберігається за внутрішньокраїновими альянсами. Очевидно, що на кожен міжнародний партнерський альянс припадає п'ять внутрішніх.

Внутрішньокраїнові партнерські альянси створюються підприємствами достатньо широкого спектра за типами партнерів та видами економічної діяльності, зокрема, промисловості, оптової торгівлі, інформації та телекомунікації, випробувань та досліджень, наукових досліджень та розробок тощо. На рис. 2 та рис. 3 представлено відсоткове співвідношення внутрішньокраїнових партнерських альянсів за окремими видами економічної діяльності, у тому числі й за типом партнера. На підставі аналізованої статистики, можна зробити висновок, що найбільше число партнерських альянсів утворюється у сфері випробувань та досліджень між постачальниками обладнання, матеріалів, компонентів програмного забезпечення.

Проте, поширеність міжнародних партнерських альянсів також підвищується. Міжнародне співробітництво набирає обертів серед підприємств видобувної та переробної промисловості, у сфері наукових досліджень та розробок. На рис. 4 надано процентне співвідношення інноваційно активних підприємств, залучених до міжнародного співробітництва в країнах Європи та інших країнах за видами економічної діяльності у період з 2014 по 2018 рр.

На підставі наданої статистики, можна зробити висновок, що найбільша кількість міжнародних альянсів утворюється у сфері наукових досліджень та розробок. Проте, з рис. 4 видно зменшення числа міжнародних альянсів у країнах Європи у сфері інформації та телекомунікацій. Тому підприємства у цій сфері потребують розширення переліку послуг, впровадження новітніх технологій та інновацій.

У табл. 1 наведено частково-кількісне зіставлення інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності, залучених до внутрішньокраїнових та міжнародних альянсів.

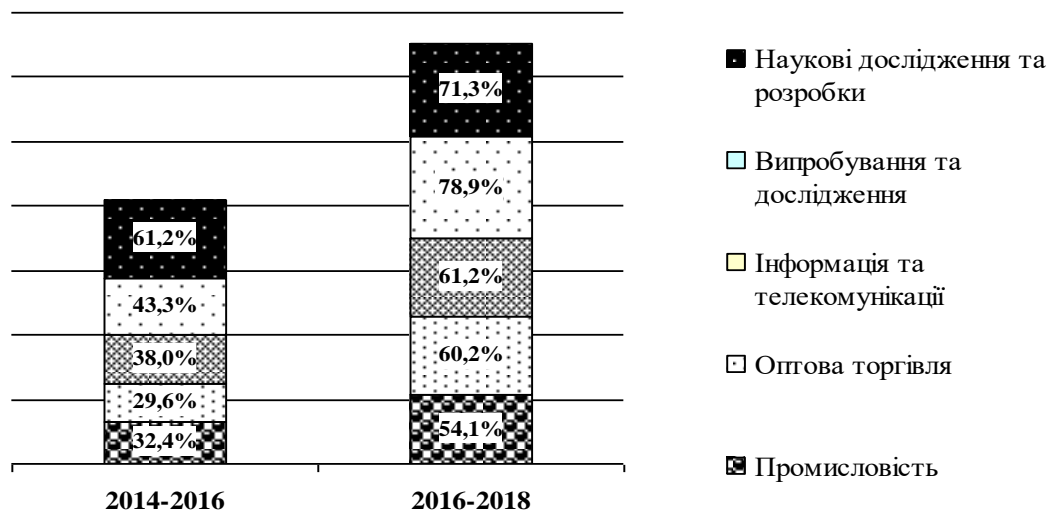

Рис. 2. Співвідношення партнерських альянсів за окремими видами економічної діяльності

Джерело: [8]

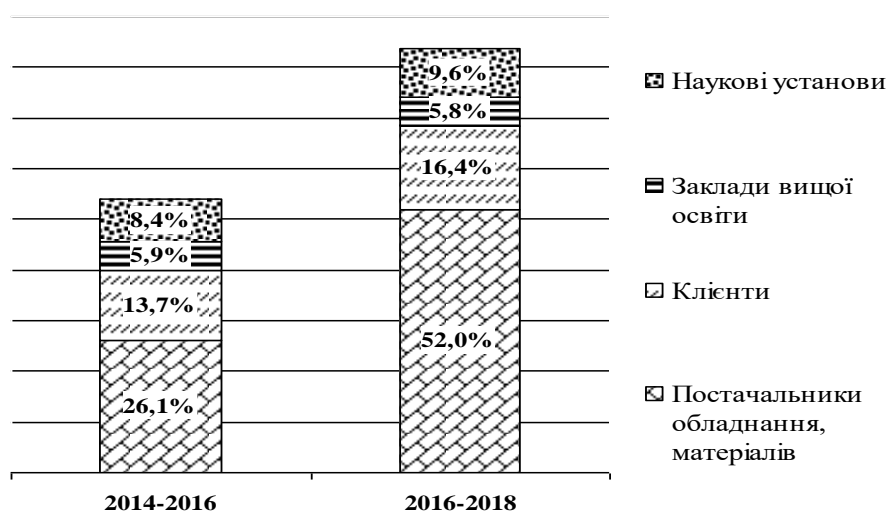

Рис. 3. Цільове співвідношення партнерських альянсів за типом партнера

Джерело: [8]

Таблиця 1. Основні напрями альянсів за місцем розташування партнерів за видами економічної діяльності (2016-2018 рр.), %

Вид економічної діяльності	Україна	Країни Європи	Інші країни
Промисловість	52,9	11,3	6,8
Оптова торгівля	59,9	4,8	3,6
Інформація та телекомунікації	61,2	6,1	5,6
Фінансова та страхова діяльність	77,6	13,4	1,5
Діяльність у сферах інжинірингу, технічні випробування та дослідження	78,9	12,2	7,8
Наукові дослідження та розробки	71,3	21,8	23,0

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 8]

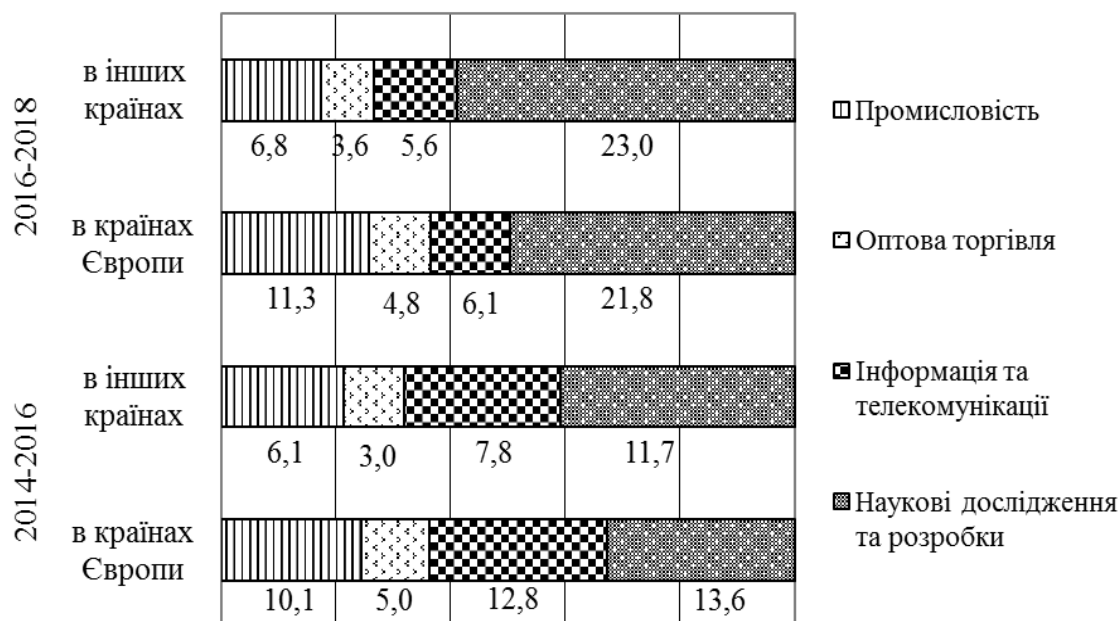

Рис. 4. Співвідношення найбільш альянсомістких партнерських видів економічної діяльності з поширенням міжнародного співробітництва, %

Джерело: [8]

З наведених у табл. 1 даних видно, що більшість внутрішньокраїнових партнерських альянсів утворено у всіх сферах діяльності інноваційно активних підприємств, окрім промисловості, а міжнародних альянсів – у сфері наукових досліджень та розробок. Отже, інноваційно активні підприємства цих видів економічної діяльності викликають найбільшу зацікавленість для подальшого дослідження та визначення, так званого, індексу привабливості для утворення партнерського альянсу [2].

Таким чином, дослідження, проведене автором, свідчить про те, що до партнерських альянсів на сучасному етапі розвитку економічного співробітництва, здебільшого входять інноваційно активні підприємства непромислової сфери.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє відзначити те, що зростання уваги вітчизняного підприємництва до створення та вступу до партнерських альянсів викликане високим рівнем ефективності їх роботи. Наукові дослідження свідчать про те, що протягом найближчого часу партнерські альянси відіграватимуть важливу роль у забезпеченні стійкого конкурентного становища. В цьому дослідженні доведено, що перевага зберігається за внутрішніми партнерськими альянсами, створеними у непромисловій сфері. Аналіз свідчить, що основними напрямками розвитку вітчизняних партнерських альянсів, є діяльність інноваційно активних підприємств, залучених до співробітництва у сферах торгівлі, інформації та телекомунікації, фінансів та страхування, інжинірингу, технічних випробувань та наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Гаррет Б., Дюссож П. Стратегические альянсы / пер. с англ. Москва : ИНФРА-М, 2002. 332 с.
2. Македон В.В. Міжнародні стратегічні альянси компаній : монографія. Дніпропетровськ : ДУЕП, 2010. 304 с.
3. Скриль В.В., Булка І.П. Спільні підприємства: тенденції та проблеми розвитку. Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». Тернопіль. 2012. №36. С. 115–119.

4. Крихівська Н.О. Стратегічне управління партнерськими відносинами як інструмент активізації співробітництва. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 4. С. 64–66. URL : <http://global-national.in.ua/issue-4-2015/12-vipusk-4-berezen-2015-r/605> (дата звернення: 10.05.2020).

5. Магомедова А.М. Утворення стратегічних альянсів як спосіб розвитку партнерських відносин. *Інвестиції : практика та досвід : наук.-практ. журн.* 2011. № 19. С. 47–49.

6. Устенко М.О. Формування теоретичних основ партнерських відносин за участю діяльності транспортно-логістичного центру. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 11. Ч. 4. С. 74–77.

7. Чухрай Н.І., Кулиняк І.Я., Глянцева О.І. Методичні підходи щодо обґрунтування заходів із покращання використання складових потенціалу промислових підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 2. С. 233–247.

8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2020).

References

1. Garrett B., Dussauge P. (2002) *Strategicheskie al'yansy* [Strategic alliances]. Moscow : INFRA-M. [in Russian]

2. Makedon V.V. (2010) *Mizhnarodni strategichni aljjansy kompanij : monohrafija* [International strategic alliances of an enterprise : monograph]. Dnipropetrovsk : DUAN. [in Ukrainian]

3. Skril V.V., Bulka I.P. (2012) Spiljni pidprijemstva: tendenciji ta problemy rozvytku [Joint ventures : trends and challenges in development]. *Innovative economy*, vol. 36, pp. 115–119.

4. Krykhivska N.O. (2015) Strategichne upravlinnja partnersjkyjmy vidnosynamy jak instrument aktyvizaciji spivrobotnyctva [Strategic partnership management as a tool to enhance cooperation]. *Global and national economic problems*, no. 4, pp. 64–66. Available at: <http://global-national.in.ua/issue-4-2015/12-vipusk-4-berezen-2015-r/605> (accessed 10 May 2020).

5. Magomedova A.M. (2011) Utvorennja strategichnykh aljjansiv jak sposib rozvytku partnersjkykh vidnosyn [Formation of strategic alliances as a way to develop partnerships]. *Investments: practice and experience: scientific-practical magazine*, no. 19, pp. 47–49.

6. Ustenko M.O. (2015) Formuvannja teoretychnykh osnov partnersjkykh vidnosyn za uchastju dijalnosti transportno-loghistychnogho centru [Formation of theoretical bases of partnership relations with participation of activity of the transport and logistic center]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. no. 11/4, pp. 74–77.

7. Chukhrai N.I., Kulinyak I.Y., Glyantseva O.I. (2017) Metodychni pidkhody shhodo obgruntuvannja zakhodiv iz pokrashhannja vykorystannja skladovykh potencialu promyslovykh pidprijemstv [Methodical approaches to substantiate measures to improve the use of components of the potential of industrial enterprises]. *Marketing and innovation management*, no. 2, pp. 233–247.

8. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2019). Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 20 May 2020).

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА**DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219899pp59-66****УДК 338.48 : 621 : 339.9**

Шепель Н.Г., кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0001-6739-9958

e-mail: natali_greg@ukr.net

Shepel Nataliia, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management of Organizations and Administration

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

ORCID ID: 0000-0001-6739-9958

e-mail: natali_greg@ukr.net

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ****PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF
DNIPROPETROVSK REGION**

Статтю присвячено проблемі ефективного здійснення зовнішньоекономічної діяльності в умовах економічної нестабільності та фінансової кризи. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності регіонів України забезпечить підвищення загального рівня економічного розвитку України в цілому. У процесі дослідження розглянуто сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності України та Дніпропетровської області, використовуючи наявні підходи до його оцінки. Виявлено тенденції в сфері зовнішньоекономічної діяльності України в цілому та Дніпропетровської області зокрема. У результаті проведеного дослідження сформульовано рекомендації щодо стабілізації ведення зовнішньоекономічної діяльності, шляхом визначення напрямку розвитку її потенційних можливостей, які сприятимуть поліпшенню інвестиційного клімату в регіоні і забезпечать можливість створення додаткових робочих місць, збільшення надходження до бюджетів регіону та країни.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, управління, експорт, імпорт, конкурентоздатність, регіон, потенціал.

The article is dedicated to the problem of effective implementation of foreign economic activity of Ukraine and its regions in the conditions of economic instability and financial crisis. The development of foreign economic activity of regions of Ukraine will provide the increase of general level of economic development of Ukraine on the whole. In the course of the research the current state of foreign economic activity of Ukraine and Dnipropetrovsk region is considered, using available approaches to its estimation. The tendencies of development of foreign economic activity of Ukraine and Dnipropetrovsk region are revealed. It is stated that the structure of the export basket consists of a small number of goods with relatively low added value, and that the available resources, in particular, the potential of highly qualified personnel, are not fully used. The realization of export potential is primarily consists in importance to substantially adjust foreign trade policies to create favorable conditions that stimulate trade and innovation to diversify exports. The strategic goal of state support for exports is to strengthen Ukraine's position in the world markets for high-tech products, diversify supplies and ensure the competitiveness of domestic products in foreign markets through the effective use of economic, legal and political leverage.

It is emphasized that metal products and mineral products are the pillars of export of Dnipropetrovsk region. Mechanical engineering of the region is developing slowly, despite the availability of scientific, technical and human resources.

As a result, the strategic direction of the export potential of Dnipropetrovsk region was defined – it builds on competitiveness of key export-oriented industries: metallurgy, chemical and mechanical engineering.

Implementation of the proposed district recommendations and on adjustment of foreign policy field based implementations and export potential of the region, improvement of favourable investment climate in the region and have not only economic but also social effect, will provide an opportunity to create additional workplaces and increase a receipt to the budgets of region and country.

Keywords: *foreign economic activity, management, export, import, competitiveness, region, potential.*

JEL Classification: F20

Постановка проблеми Здійснення ринкової трансформації національної економіки передбачає розв'язання важливих господарських завдань. Серед останніх суттєве місце посідає розвиток зовнішньоекономічного сектора нашої країни. Його оптимізація та ефективне функціонування є одним із головних напрямів стабілізації економіки України. Досягнення цієї мети можливе, зокрема, при використанні сучасних методів управління зовнішньоекономічною діяльністю як на рівні окремих господарських одиниць так і регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями зовнішньоекономічної діяльності та її розвитку присвячені праці В. Г. Андрійчук, І. В. Бураковського, В. А. Вергун, А. С. Гальчинського, В. М. Геєць, О. П. Гребельник, І. І. Дахно, М. В. Жука, Ю. Г. Козака, М. І. Дідківського, М.Я. Нагірної, Василенко В. М. та інших. Питання діагностики зовнішнього середовища організації досліджували А. П. Міщенко, В. Д. Немцов, Л. Є. Довгань.

Однак, у більшості праць науковців питання зовнішньої торгівлі вивчаються на рівні підприємств або держави в цілому, значно менше уваги приділяється регіонам. Тому, зовнішньоекономічна діяльність областей (регіонів) потребує детального дослідження, зокрема, і Дніпропетровської області – регіону, на який припадає 13 % загальнонаціонального товарообігу та 17 % експорту країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану зовнішньоекономічної діяльності України та Дніпропетровської області зокрема, розробка рекомендацій щодо забезпечення її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку світової та вітчизняної економіки характеризується виникненням фінансово-економічної кризи, яка, в першу чергу, впливає на ті вітчизняні підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. В умовах значного коливання курсу долара, складного фінансового становища процес проникнення вітчизняними товаровиробниками на зарубіжні ринки супроводжується значними труднощами і проблемами, що часто призводять до виникнення збитків або до недоотримання запланованих прибутків від зовнішньоекономічної діяльності. Така ситуація актуалізує розробку дієвих заходів з оптимізації організаційних аспектів управління ЗЕД в умовах світової фінансово-економічної кризи.

Основними моделями ЗЕД є зовнішньоторговельна та виробничо-інвестиційна. Існування таких двох моделей базується на поділі зовнішньоекономічних зв'язків за структурною ознакою, яка визначає їх груповий склад щодо відтворювання сфери економічних інтересів та основної мети ЗЕД.

Зовнішньоторговельна модель включає комплекс експортних та імпорتنих операцій, які пов'язані з торгівлею товарами, послугами, продукцією інтелектуальної праці.

Експортні операції – це діяльність, яка пов'язана з продажем і вивезенням за кордон товарів для передачі їх у власність іноземного контрагента.

Імпортні операції – це діяльність, що пов’язана із закупівлею і ввезенням іноземних товарів для наступної реалізації їх на внутрішньому ринку своєї країни.

Таким чином, експортно-імпортні операції вважаються здійсненими, якщо товар пропущено через державний кордон країни контрагента, для чого необхідне виконання визначених митних формальностей і процедур.

Правовою формою проведення зовнішніх торговельних операцій є міжнародна торгова угода, під якою розуміється договір між двома чи декількома контрагентами, що знаходяться в різних країнах, щодо постачання визначеної кількості та якості товарних одиниць, надання послуг, обміну науково-технічними знаннями, оренди.

Виробничо-інвестиційна модель ЗЕД включає комплекс операцій, пов’язаних із міжнародним лізингом, міжнародною виробничою кооперацією, діяльністю спільних підприємств.

Складнощі національної економіки України вимагають від суб’єктів підприємницької діяльності пошуку нових ринків збуту для своєї продукції, що за умов досить жорсткої конкуренції є складним завданням. Вимогливість потенційних покупців призводить до того, що підприємець просто змушений робити все можливе, щоб його товар відповідав найкращим аналогам. Рівень якості запропонованих товарів та послуг зобов’язаний піддаватися своєчасній модернізації, що, в свою чергу, призводить до того, що в Україні стає дедалі більше сучасних підприємств [1, с.169].

ЗЕД на вітчизняних підприємствах сьогодні є досить низькою, що зумовлено відсутністю чіткої зовнішньоторгової політики держави та неефективною організацією ЗЕД на самих підприємствах: слабкими каналами збуту, недостатнім досвідом роботи на зовнішньому ринку, прагнення до швидкої віддачі шляхом продажу продукції, яка не потребує особливих зусиль з її просування. Останнім часом ці недоліки є досить відчутними, що пояснюється новими ринковими вимогами фахової спеціалізації та досвіду управління зовнішньоекономічною діяльністю у сучасних умовах [2].

На сьогоднішній день найбільш поширеною формою зовнішньоекономічної діяльності підприємств нашої країни є зовнішньоторговельні операції пов’язані з експортом та імпортом товарів. На такі операції припадає майже 80% усіх здійснюваних у зовнішньоекономічній діяльності операцій. Підприємства повинні орієнтуватись у своїй зовнішньоекономічній діяльності на збільшення питомої ваги в експорті готових виробів, скорочення поставок сировини, палива, екологічно несприятливих продуктів. Під час реалізації можливостей експорту постає чимало проблем.

З 2010 року по 2017 рік динаміка експортно-імпортної діяльності України мала нестабільний характер. Упродовж 2010-2013 рр. спостерігалася тенденція домінування імпорту над експортом, що призводило до негативного сальдо зовнішньоторговельного обігу (табл. 1).

З 2014 року по 2016 рік., експорт товарів та послуг мав тенденцію до збільшення над імпортом, що привело до зростання зовнішньоторговельного обігу на 7,6%, 11,4% та 3,6% відповідно. Однак за період із 2015 по 2017 рр. спостерігається тенденція до зменшення надходжень до бюджету від експортно-імпортної діяльності України порівняно з 2012 роком. А у 2017 році експорт товарів становив 43,3 млрд. дол. США, імпорт – 49,6 млрд. дол. США. Негативне сальдо зменшилось і становило 6,3 млрд. дол. США. Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 223 країн світу [3].

Також, у зв’язку з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС, зазнала змін і географічна структура зовнішньої торгівлі України. Так, у 2012 р. найбільші експортні потоки з України були до країн СНД (37%), а в 2017 р. лідером стають країни Європи, частка яких склала 41%, тобто збільшилась на 15%, країни ж СНД - 16% [3]. Країни Азії, попри зменшення грошового обсягу, зберегли своє друге місце. У 2017 р. частка експорту до них зросла на 7%. До решти регіонів обсяги експорту також помітно впали, але їх рейтинг не змінився.

В імпорті товарів в Україну у період 2012-2017 рр., як і в експорті, помітними є зміни позицій країн Європи та СНД. Так у 2012 р. Україна імпортувала найбільше товарів з країн СНД (41%), а у 2017 р. їхня частка зменшилась (до 23%). Частка імпорту товарів з країн Європи у 2012 р. становила 33%, а у 2017 р. – 46% [3]. Частка імпорту з країн Азії зросла на 1%. В

цілому, грошові обсяги за всіма іншими регіонами зменшились, при збереженні їхнього рейтингу.

Таблиця 1. Експортно-імпортна діяльність України

Показники	Значення за роками							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Експорт товарів і послуг, млрд. дол. США	63,3	82,6	82,9	77,6	65,4	47,9	46,2	43,3
Імпорт товарів і послуг, млрд. дол. США	66,2	88,8	91,4	84,5	60,8	43,0	44,6	49,6
Темпи зростання, % до попереднього року:								
– експорт товарів та послуг	127,1	130,5	100,4	93,6	84,3	73,2	96,5	93,7
– імпорт товарів та послуг	130,8	134,1	102,9	92,5	72	70,7	103,7	111,2
Коефіцієнт покриття імпорту товарів експортом, %	95,6	93	90,7	91,8	107,6	111,4	103,6	87,3

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України [3]

Товарна структура торгівлі, внаслідок підписання Угоди про асоціацію з ЄС, також зазнала значних змін. За більшістю позицій грошові обсяги знизились. Зростання ж відбулося за такими категоріями товарів, як продукти рослинного походження (на 1,8 млн. дол. США), жири та олії тваринного або рослинного походження (на 394,2 млн. дол. США), деревина та вироби з неї (на 145,3 млн. дол. США), живі тварини, продукти тваринного походження (на 147,5 млн. дол. США), різні промислові товари (на 112,1 млн. дол. США). Лідером же в експорті залишились недорогочінні метали та вироби з них з часткою у 28% у 2012 р. та 23% у 2017 р. Продукти рослинного походження, частка яких зросла з 13% до 21%, посідають друге місце в експорті і також залишилось незмінним. У 2017 р. зазнали змін обсяги експорту жирів, які перевищили обсяги експорту мінеральних продуктів, та склали 11% в українському експорті, мінеральні продукти мають лише 9%. Найбільшого падіння зазнав експорт транспортних засобів (з 9% у 2012 р. до 1% у 2017 р.) [3]. Тобто Україна все ще традиційно постачає сировинні продукти та напівфабрикати.

Товарна структура імпорту України у 2012 та 2017 рр. має тенденцію до спаду в обсягах імпорту по кожній з наведених категорій товарів. Найбільшу питому вагу імпорту України як у 2012 р., так і в 2017 р. займали мінеральні продукти (природний газ та вугілля), хоча їхній імпорт зазнав також найбільшого зменшення (на 15 037,6 млн. дол. США). Імпорт машини, обладнання та механізми, хоч і знизився на 3 276,1 млн. дол. США залишились на другому місці. Продукція хімічної промисловості, імпорт якої також зменшився (на 2040,5 млн. дол. США), завершує трійку лідерів. Тобто, Україна імпортує переважно енергоресурси та готову продукцію з високим ступенем обробки.

Основними причинами зниження експорту та імпорту упродовж аналізованого періоду були: зменшення світових цін на товари із низькою доданою вартістю, тобто сировину та матеріали (основні експортні позиції в Україні); антидемпінгові заходи Європейського Союзу (щодо сталевих канатів і тросів, круглих зварних труб та інших позицій українського експорту); девальвація національної валюти, що призвела до зростання цін на імпортні товари; звуження внутрішнього споживчого попиту на імпортні товари із боку населення унаслідок зниження купівельної спроможності через високу інфляцію.

Перед вітчизняними підприємствами постають значні труднощі при освоєнні закордонних ринків. Вони зумовлені такими чинниками як недосконалість форм фінансових розрахунків, нерозвиненою транспортною та ринковою інфраструктурою договірно-правовою базою, практикою регулювання митних процедур і оподаткування [4, с.127].

Одним з гальмуючих факторів розвитку зовнішньоекономічних відносин в нашій країні є високий рівень бюрократії. Більш високий рівень державного регулювання у порівнянні з іншими країнами, що несе за собою проблеми в узгодженні різних питань у міністерствах, відомствах, місцевих адміністраціях та передбачає чималі витрати часу і зусиль суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Ще однією ваговою перешкодою є недостатньо розвинута система міжнародних банківських розрахунків. Це є гальмівною ланкою різних валютних потоків українських учасників світового ринку та сприяє підвищенню рівня кредитних і валютних ризиків та ін. [2].

Важливим чинником, що впливає на ЗЕД підприємства є його імідж як міжнародного партнера на світовому ринку. Це зумовлено тим, що керівники, які відповідають за зовнішньоекономічні зв'язки компанії проводять міжнародні операції, які не відповідають світовим стандартам. Тут варто наголосити на ключову роль тіншового прибутку та капіталу.

До значної кількості перепон та проблем вітчизняних підприємств в ході функціонування ЗЕД, можна додати таку як низькокваліфікований персонал, який безпосередньо і відповідає за управління зовнішньоекономічною діяльністю. Причиною є рівень освіти, який не відповідає міжнародним стандартам [4, с.155].

Основною проблемою українських товаровиробників залишається недостатня відповідність українських товарів європейським стандартам, низька якість продукції, що не відповідає сучасним вимогам і робить вітчизняні вироби не конкурентноздатними на зовнішніх ринках, а також потреба в інноваціях, які б дали змогу зробити український товарний експорт більш якісним та різноманітним.

Угода про асоціацію з ЄС вимагає від України прийняти низку європейських стандартів, що включає, крім 5 тисяч гармонізованих стандартів, близько 24 тисяч європейських стандартів (тобто стандартів, розроблених CEN, CELELEC або ETSI). Звісно ж, це буде непросто для України. Україна також повинна скасувати всі невідповідні національні стандарти, такі як стандарти ГОСТ, розроблені до 1992 р. Україна повинна гарантувати, щоб її відповідні органи брали участь у роботі європейських і міжнародних організацій зі стандартизації та оцінки відповідності, включаючи акредитацію.

Виробництво якісної продукції є необхідною умовою виходу вітчизняного виробника на зарубіжний ринок. Важливим моментом є, звичайно ж, врахування потреб споживачів. Адже навіть найякісніша продукція не буде мати попиту, якщо вона є незатребуваною. Проблеми якості можна уникнути за допомогою акумулювання вільних коштів підприємства та залучення інвестицій в інноваційні розробки пріоритетних галузей [5].

Важливою позицією у міжнародній торгівлі є механізм цін. Він й надалі залишається діючим елементом послаблення чи управління експортних позицій. Вважають, що експортна ціна не є головним показником і що приділяти увагу потрібно таким факторам, як підвищення технічного рівня виробу, вдосконалення його надійності та якості, зручності в експлуатації, терміни поставок та платежів. Але нецінові фактори відіграють далеко не однакову роль. Вони можуть по-різному впливати на зовнішньоекономічну діяльність підприємства залежно від ринку та товару [6].

Дніпропетровщина є одним з найпотужніших промислових регіонів України і має значний потенціал економічного розвитку. Він характеризується високим рівнем розвитку важкої індустрії та концентрації великих підприємств. Основна галузь переробної промисловості регіону – металургія та оброблення металу, яка забезпечує 33% від загального обсягу реалізованої промислової продукції області. Металургійні підприємства виробляють високоякісну та конкурентоспроможну продукцію, що переважно експортується. На металургійних підприємствах зайнято 104,7 тис. осіб. Обсяги реалізованої продукції – 38,1% від загального обсягу по області. Хімічна та нафтохімічна промисловість – це 47 підприємств, обсяг реалізованої продукції – 5,2% обсягу промислового виробництва в області. Чисельність працюючих – 10,5 тис. осіб [8]. У машинобудуванні, монтажі та ремонті машин й устаткування нараховується 155 підприємств основної діяльності, де працює 51,1 тис. осіб. Обсяг реалізованої продукції машинобудівного комплексу становить 7,7 % обсягу промислової продукції області.

Динаміка світової економіки є важливою для економічних перспектив Дніпропетровщини. З 2012 року темпи зростання економіки України та області уповільнилися внаслідок зменшення зовнішнього попиту, особливо в Європі, що негативно вплинуло на переробну промисловість; спаду в секторі будівництва після завершення робіт, пов'язаних з проведенням Євро-2012, та відносно жорсткої монетарної політики, спрямованої на підтримку валютного курсу, яка обмежила зростання кредитування. Унаслідок впливу цих негативних чинників у економіці України розпочалася м'яка рецесія на початку другого півріччя 2012 року. Політична криза 2013 – 2014 років надалі поглибила негативні тенденції в економіці.

З 2014р. по 2016 р. відбулося різке падіння товарообігу Дніпропетровської області до мінімального значення (табл.2) [8]. У 2017 р. за рахунок збільшення експорту й особливо імпорту обсяг товарообігу зріс на 23,5%. Значення зовнішньоторговельної квоти (>100%), що є індикатором інтенсивності міжнародних торговельних зв'язків, вказують на значний рівень відкритості економіки області. З одного боку, це є свідченням активної взаємодії зі світовим ринком на засадах міжнародного поділу праці, з іншого боку – високий рівень відкритості економіки області свідчить про її значну залежність від екзогенних чинників, пов'язаних із коливаннями на зовнішніх ринках. Так у 2017р. зовнішньоторговельні товарні операції Дніпропетровської області проводилися з партнерами зі 158 країн світу.

Таблиця 2. Експортно-імпортна діяльність Дніпропетровської області

Показники	Значення за роками							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Експорт товарів і послуг, млн. дол. США	8368	10758	10518	10338	9141	6682	6032	7183
Імпорт товарів і послуг, млн. дол. США	6276	7188	6969	5861	5005	3674	3793	4887
Темпи зростання, % до попереднього року:								
– експорт товарів та послуг	150,3	128,6	97,8	98,3	88,4	73,1	90,3	119,1
– імпорт товарів та послуг	141,5	114,5	97,0	84,1	85,4	73,4	103,2	128,8

Джерело: складено за даними головного управління статистики у Дніпропетровській області [8]

В обсязі експортно-імпортних операцій області лівова частка належить торгівлі товарами. Так, частка товарів у загальному експорті перевищує 98%, а в імпорті становить близько 95%. У структурі експорту послуг у 2017 р. в області переважають транспортні послуги (понад 31%) та послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (близько 30%), а у структурі імпорту – ділові послуги (понад 30%), а також роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (понад 28%). Зовнішня торгівля послугами у 2017 р. мала від'ємне значення сальдо. Значною мірою це зумовлено динамікою зростання імпорту роялті та інші послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності (близько 500%) та ділових послуг (117,4%).

Протягом 2010–2017 рр. лідери експорту області практично не змінювалися: поза конкуренцією всі роки є металопродукція та мінеральні продукти.

Зміна геополітичного вектору розвитку України впливає і на географічну структуру зовнішньої торгівлі області. Якщо у 2013 р. обсяг експорту в країни СНД був у понад два рази більшим, ніж у країни ЄС, то у 2017 р. картина змінилася на протилежну. Відбувається спад експорту товарів в країни Азії та Африки. Незначною залишається і частка країн Америки. Лівова частка експорту послуг області постійно зростає і належить країнам ЄС (до 43%). До 23% складає обсяги експорту послуг в країни Америки та СНД. Необхідно нарощувати експорт послуг в країни Азії та Африки. Імпорт товарів із країн Азії майже у два рази перевищує обсяги імпорту товарів із країн Америки та Африки. Водночас частка імпорту товарів з країн Азії в два

рази менша від частки імпорту з країн СНД та ЄС. Постійно зростає імпорт послуг з країн Америки (від 51% до 75%), тоді як з країн інших регіонів світу імпорт послуг не перевищує 10% [8].

У 2017р. експорт товарів області становив 7052,9 млн дол. США, імпорт – 4631,7 млн дол. [8]. Порівняно з 2016 р. експорт збільшився на 20,3%, імпорт – на 32,7%. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 2421,2 млн дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту дорівнював 1,5. У 2017 р. експорт послуг області становив 130,1 млн дол. США, імпорт –255,6 млн дол. Порівняно з 2016 р. експорт скоротився на 25,9%, імпорт – на 18,8%. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 125,5 млн дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту дорівнював 0,5. Суттєві коливання у вартісних показниках імпорту та особливо експорту товарів і послуг свідчать про негативні тенденції зовнішньоекономічної діяльності.

Металургійне виробництво області, виробництво готових металевих виробів, окрім машин або обладнання в промисловості України займає частку вище середнього рівня і традиційно є профілюючою галуззю регіону. Однак за період 2010– 2016 років зростання у цій галузі сповільнюється, що частково пояснюється необхідністю пошуку нових ринків збуту товарів унаслідок розриву налагоджених зовнішньоекономічних зв'язків, частково – зниженням конкурентоспроможності продукції та відсутністю доступних кредитних ресурсів. З огляду на пріоритет інноваційного шляху розвитку Дніпропетровської області, цей напрям може стати перспективним тільки за умови модернізації окремих підприємств і випуску нових, конкурентоспроможних на світовому ринку видів продукції.

Приладобудування та виробництво сучасної техніки області також розвиваються повільно, незважаючи на наявність потенціалу для розвитку. Майже відсутня практика співпраці з компаніями – міжнародними лідерами в галузі машинобудування та приладобудування, хоча наявні майже всі потрібні складові: ресурсний, інтелектуальний, логістичний потенціал, достатня ємність ринку.

Машинобудування є стратегічно важливим з огляду на високу додану вартість продукції. Потрібно враховувати наявність ресурсного потенціалу та наявний науково-технічний і кадровий потенціал у цій сфері. Активація цієї точки зростання також необхідна для просування регіону на світовому рівні, підвищення конкурентоспроможності продукції, що передбачає подальше залучення іноземних інвестицій та висококваліфікованих кадрів і, як наслідок підвищення науково-технічного потенціалу регіону. Розвиток цього напрямку може мати не тільки економічний, а й соціальний ефект.

Висновки. На підставі вищенаведеного можна стверджувати, що до ключових проблем, які перешкоджають розвитку зовнішньоекономічної діяльності України та Дніпропетровської області належать: підвищення конкурентоспроможності ключових експортоорієнтованих галузей: металургії, хімічної, харчової промисловості та машинобудування; диверсифікація економіки малих монопрофільних міст через розвиток переробної промисловості на місцевій сировині; підвищення інноваційності виробництв через розвиток наукового потенціалу області, комерціалізацію наукового процесу та продуктів, створення промислових та наукових парків на умовах державної підтримки; розвиток підприємств на основі новітніх технологій переробки промислових відходів та утворення дешевої сировини для хімічної, будівельної промисловості, у тому числі, для розвитку інфраструктури регіону.

Перспективи розвитку експортної діяльності Дніпропетровщини формують експортні потенціали машинобудівної та металургійної галузей, але реалізація зовнішньоекономічного потенціалу регіону залежить, серед іншого, від проактивної позиції бізнесу області, а також ефективності та послідовності зусиль місцевої влади, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності в цілому та зовнішньоекономічної зокрема. Стратегічним напрямом розвитку регіональної політики сьогодні повинна стати реалізація нової, активної ролі регіону як суб'єкта сталого розвитку й усвідомлене використання регіональними управлінцями, експертами і громадськими активістами принципів сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Дідківський М.І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 462 с.
2. Кропива Т.О. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: проблеми та перспективи розвитку. URL : <http://confiapv.at.ua/publ...1-0-765> (дата звернення: 29.09.2019).
3. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 29.09.2019).
4. Тюріна Н.М., Карвацка Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учб. літер., 2013. 243 с.
5. Гриненко А.В. Проблеми підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. URL : www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/.../66128.doc.htm (дата звернення: 30.09.2019).
6. Чупріна М.О. Місце зовнішньоекономічної діяльності підприємств в контексті забезпечення їх сталого розвитку. URL : <https://www.google.ru/url?sa=...6,d.bGE> (дата звернення: 01.10.2019).
7. Бабій І.В. Вплив факторів на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип.3. С.114–118. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-3> (дата звернення: 02.10.2019).
8. Головне управління статистики у Дніпропетровській області. URL: http://dneprstat.gov.ua/public/2018/public_02.htm (дата звернення: 02.10.2019).

References

1. Didkivskiy M.I. (2012). *Zovnishn'oeconomichna dijajlnist' pidpryjemstva* [Foreign economic activity of enterprise]. Kyjiv : Znannja. (in Ukrainian)
2. Kropyva T.O. *Zovnishn'oeconomichna dijajlnist' v Ukrajinі: problemy ta perspektyvy rozvytku*. [Foreign economic activity in Ukraine: problems and prospects of development]. Available at : <http://confiapv.at.ua/publ...1-0-765> (accessed 29 September 2019).
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajinі [Government service of statistics of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 29 September 2019).
4. Tjurina N.M., Karvacka N.S. (2013). *Zovnishn'oeconomichna dijajlnist pidpryjemstv* [Foreign economic activity of enterprise]. Kyjiv: Centr uchb. liter. (in Ukrainian)
5. Ghrynenko A. *Problemy pidvyshhennja efektyvnosti zovnishn'oeconomichnoji dijajlnosti pidpryjemstv Ukrajinі* [Problems of increase of efficiency of foreign economic activity of enterprises of Ukraine]. Available at: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66128.doc.htm (accessed 30 September 2019).
6. Chuprina M.O. (2012) *Misce zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti pidpryjemstv v konteksti zabezpechennja jikh stalogo rozvytku*. [Place of foreign economic activity of enterprises in the context of providing of them steady development]. Available at: <https://www.google.ru/url?sa=...6,d.bGE> (accessed 01.10.2019).
7. Babij I.V. (2016). *Vplyv faktoriv na zabezpechennja zovnishn'oeconomichnoji dijajlnosti promyslovykh pidpryjemstv*. [Influence of factors is on providing outwardly-of economic activity of industrial enterprises]. *Ekonomika i suspiljstvo: elektronne naukove fakhove vydannja*, vol. 3, pp. 114–118. Available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-3> (accessed 02 October 2019).
8. Holovne upravlinnja statystyky u Dnipropetrovsjkij oblasti [Main administration of statistics is in the Dnepropetrovsk area]. Available at: http://dneprstat.gov.ua/public/2018/public_02.htm (accessed 02 October 2019).

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219901pp67-75

УДК 336.71

Іванов С.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аналітичної економіки та менеджменту

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро

ORCID ID: 0000-0002-1205-3797

e-mail:ivanovsv@mail.pgasa.dp.ua

Ivanov Serhii, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Analytical Economics and Management

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro

ORCID ID: 0000-0002-1205-3797

e-mail:ivanovsv@mail.pgasa.dp.ua

Ганзюк С.М., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0001-7859-4708

e-mail: svetlanaganzyuk@gmail.com

Hanziuk Svitlana, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance and Accounting

Dniprovsk State Technical University, Kamianske

ORCID ID: 0000-0001-7859-4708

e-mail: svetlanaganzyuk@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

DEVELOPMENT TRENDS OF THE DOMESTIC BANKING SERVICES MARKET

В статті обґрунтовано економічну сутність ринку банківських послуг та визначено сучасні тенденції його розвитку. Розглянуто сегментацію вітчизняної банківської системи, проаналізовано та виявлено причини її структурні зміни. Досліджено особливості кредитної діяльності банківських установ та визначено банків-лідерів за обсягом депозитного портфеля. Виділено основні українські банківські інновації (мобільний банкінг, безкарткові розрахунки через мобільний телефон, електронна решта та ін.) та визначено лідера на ринку банківських послуг за застосуванням інноваційної стратегії розвитку. Виявлено тенденцію до постійного зростання як за обсягом, так і за кількістю безготівкових операцій із використанням платіжних карток. Визначено фінансові послуги банків України, які користуються найбільшою популярністю у дистанційному режимі серед клієнтів. Розглянуто нерівномірні умови конкуренції на українському ринку банківських послуг та окреслено перспективи його подальшого розвитку.

Ключові слова: ринок банківських послуг, банківський продукт, кредитна діяльність, депозитний портфель, банківські інновації, мобільний банкінг, платіжні картки.

In the article substantiates the economic essence of the banking services market and identifies current trends in its development. It is emphasized that the banking services market is a complex environment for generating demand and supply for banking products, which is dynamically developing and acquiring new features in the context of modern world economic processes.

Segmentation of the domestic banking system was considered, the reasons for its structural changes were revealed, in particular, it was found that most liquidated banks did not cope with the challenges faced by the banking sector in crisis conditions of operation, failed to adapt the structure of their assets and maintain their quality at the proper level.

The features of lending activity of banking institutions were investigated and the leading banks were identified by volume of deposit portfolio. It has been established that the main directions of Ukrainian banking innovations in recent years have been: mobile banking, cardless payments via mobile phone, activation of presence in social networks, 24/7 operating mode, electronic rest, individualization of customer needs. The paper identifies a leader in the banking services market by applying an innovative development strategy.

The tendency to continuous growth both in volume and in the number of non-cash transactions using payment cards has been revealed. The priorities for Ukrainian banks are to improve cybersecurity systems, implement digital transformation programs, attract, develop and retain talent, as well as enhance efficiency through innovation.

The financial services of the banks of Ukraine, which are most popular in the remote mode among the clients (issuing and servicing of plastic cards, receiving and making payments, Internet banking), are identified. The unequal conditions of competition in the Ukrainian banking market are considered and the prospects for its further development are outlined.

Keywords: banking market, banking product, credit activity, deposit portfolio, banking innovations, mobile banking, payment cards.

JEL Classification: E58; C65; G21

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку ринку банківських послуг відображають процес значного розширення сфер діяльності банків та видів банківських продуктів, що пов'язано, насамперед, із зростаючим рівнем конкурентної боротьби між банками, а також посиленням ролі небанківських посередників на фінансовому ринку. Пошук нових джерел залучення ресурсів і сфер застосування капіталів визначає об'єктивну необхідність активного становлення і розвитку такого важливого сегменту фінансового ринку, як ринку банківських послуг. Політична нестабільність та загальна економічна дестабілізація негативно впливають на банківський сектор та показники діяльності вітчизняних банків. Враховуючи сучасні тенденції на фінансовому ринку, важливості набувають дослідження стану розвитку ринку банківських послуг та формування ефективної системи надання послуг банківськими установами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів функціонування ринку банківських послуг привертають увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних теоретиків та практиків, що пояснюється розширенням спектру послуг, оновленням і модернізацією банківської діяльності в цілому. Серед вітчизняних науковців варто виділити праці А. Андрєєва, М. Алексеєнка, О. Брегеди, І. Безклубого, О. Васюренка, В. Вітлінського, О. Дзюблюк, О. Кириченка, А. Мороз, І. Онищенко, В. Фатюхи, О. Яришка та ін. Однак, зазначені науковці досліджували окремі аспекти функціонування ринку банківських послуг, що не давало повного уявлення про функціонування вітчизняного ринку банківських послуг, зокрема його інноваційної складової.

Формулювання цілей статті. Головною метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування, моніторинг стану та визначення перспектив подальшого розвитку вітчизняного ринку банківських послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок банківських послуг розглядаємо з одного боку, як особливий сектор, що забезпечує ефективне функціонування економіки, реалізацію обмінно-розподільчих відносин у сфері купівлі-продажу грошових ресурсів, необхідних для виконання виробничої, фінансової діяльності та створення ціни, попиту і пропозиції на банківські продукти, а з іншого боку – як сукупність банків, що конкурують між собою та пропонують різноманітну кількість послуг та продуктів своїм клієнтам, задовольняючи їх потреби.

Набір реальних і потенційних продуктів і послуг, які банк може запропонувати своїм потенційним клієнтам, є однією з основних якісних характеристик, що визначають конкурентоспроможність комерційного банку. Банківських послуг налічується кілька сотень, вони різноманітні і різнорідні, і в умовах конкуренції, глобалізації їх кількість з кожним днем

лише зростає. Раніше відокремлені види послуг, об'єднуючись в певній галузі, в рамках якої сфери діяльності, утворюють новий комплекс послуг, наприклад, Інтернет-банкінг. Збільшуючи області дотику банківських послуг з різними областями і сферами діяльності, банк може підвищити свою конкурентоспроможність і послабити можливі ризики за рахунок диверсифікації банківських послуг. При цьому, тенденція диверсифікації сфери банківських послуг посилюється, що викликає необхідність їх класифікації – стійкого розмежування, яке ґрунтується на найістотніших ознаках, які мало змінюються в часі і просторі. В основу класифікації можуть бути покладені як ознаки, характерні для всього класу послуг, так і відмінні властивості, притаманні лише банківським послугам.

Отже, ринок банківських послуг є складним середовищем формування попиту та пропозиції на продукти банківської діяльності, що динамічно розвивається та набуває нових рис у контексті сучасних світових господарських процесів. З метою отримання максимального прибутку, банківські установи постійно розробляють нові банківські послуги і здійснюють їх просування та поширення на ринку. Зазначену діяльність банків об'єднує ринок банківських послуг, що є логічним результатом діяльності банку.

Банківська система реагує на імпульси державної політики, будує свою діяльність залежно від проголошених державою цілей розвитку країни. Невизначеність політичних мотивів держави призводить до затримки розвитку банків, відтоку капіталів за кордон.

Аналіз структурних змін та їх наслідків для фінансового ринку потребує певної класифікації банківських установ. Одним із її варіантів, що використовується для представлення кількісних параметрів розвитку, є офіційна сегментація банківської системи. Відповідно до чинних критеріїв розподілу банків на групи (затверджені рішенням Правління НБУ від 10.02.2017 р. № 76-рш) передбачено такі сегменти, як:

- банки з державною часткою (державна прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку);
- банки іноземних банківських груп, (контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам / іноземним фінансово-банківським групам);
- банки із приватним капіталом (банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше 50% статутного капіталу банку) [1].

Станом на початок 2019 р. до групи банків із державною часткою входили 5 банківських установ, а саме: АТ «Укркрексімбанк», АТ «Ощадбанк», ПАТ КБ «Приватбанк», АБ «Укргазбанк», ПАТ «Розрахунковий центр». До іноземних банківських груп відносилася 21 банківська установа на чолі з ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Укрсоцбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ВТБ Банк», ПАТ «Кредобанк», АТ «Укрсиббанк». Інші 51 банк відноситься до групи банків із приватним капіталом [2].

Відповідно до офіційних статистичних даних НБУ, на початку 2014 р. банківська система налічувала 180 установ (Табл. 1). Кількість банків з іноземним капіталом становила 49 банків, з них 19 банків – зі 100% іноземним капіталом. За період 01.01.2014-31.12.2018 рр. кількість банків скоротилася до 77 банків, в тому числі з іноземним капіталом до – 37 банків, до 23 банків – зі 100% іноземним капіталом станом на 01.01.2019 року [2].

Причини, за якими банки визнавалися неплатоспроможними, були різними. Більшість ліквідованих банків не впоралися із викликами, що постали перед банківським сектором в кризових умовах функціонування, не змогли адаптувати структуру своїх активів та втримати їх якість на належному рівні, що й стало причиною втрати фінансової стійкості, а потім ліквідності та платоспроможності. Внаслідок виведення банків з ринку значні збитки отримали юридичні особи та населення, у результаті чого суттєво погіршився фінансовий стан багатьох підприємств, окремі з них збанкрутували, а держава недоотримала податкові надходження [3].

З метою виявлення інтенсивності динаміки кредитної діяльності банківських установ розглянемо її окремо за видами, а саме: кредитування фізичних осіб та кредитування суб'єктів господарювання (рис.1). Так, за 2014-2018 рр. сума кредитів наданих клієнтам збільшилася на 207 216 млн. грн. (22,7%) та станом на 01.2019 р. становила 1 118 618 млн. грн.

Таблиця 1. Структурні зміни в банківській системі України за період 31.12.2014 - 31.12.2018 рр., од.

Показники	01.2014	12.2014	12.2015	12.2016	12.2017	09.2018	12.2018
Платоспроможні банки:	180	147	117	96	82	81	77
- зміна до попереднього року	-	-33	-30	-21	-14	-1	-4
у т.ч. :державні	7	7	7	6	5	5	5
-зміна до попереднього року	-	0	0	-1	-1	0	0
іноземні	25	25	25	25	23	23	21
-зміна до попереднього року	-	0	0	0	-2	0	-2
приватні	148	115	85	65	54	53	51
-зміна до попереднього року	-	-33	-30	-20	-11	-1	-2
Неплатоспроможні банки	-	16	3	4	2	1	1
-зміна до попереднього року	-	16	-13	1	-2	-1	0
У стадії ліквідації	2	21	64	84	95	97	99
-зміна до попереднього року	-	19	43	20	11	2	2

Джерело: складено авторами за [2]

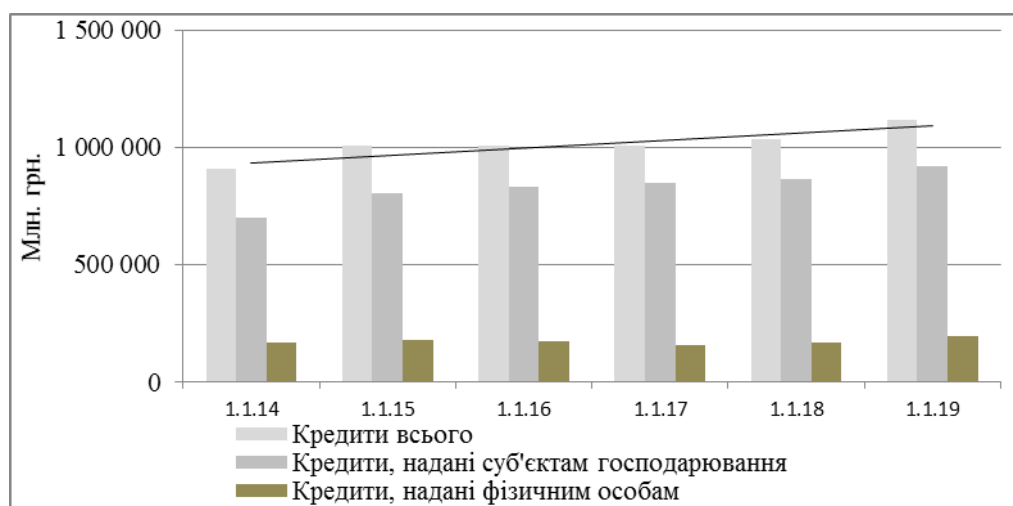

Рис.1. Динаміка зміни обсягу банківських кредитів за період 2014-2018 рр.

Джерело: розроблено за [2]

Збільшилась сума кредитів, наданих суб'єктам господарювання на 220 277 млн. грн. (31,5%) та сума кредитів домогосподарствам – на 28 861 млн. грн. (17,2%). Сума кредитів, наданих фізичним особам зменшувалася протягом 2015-2016 рр., причому найбільше зменшення (на 10,43%) відбулося у 2016 р. і на початку 2017 р. Зменшення обсягу кредитів фізичним особам відбулося внаслідок скорочення депозитної бази банків, погіршення платоспроможності кредиторів та зміни курсу валюти. У цей час простежувалися труднощі з

обслуговуванням кредитів банківськими установами, особливо в іноземній валюті, через зміну курсу гривні до іноземних валют, зниженням реальної заробітної плати та міграцією [4].

Найбільш привабливим банком стосовно депозитів для юридичних осіб є «Укресімбанк», який залучив 48,52 млрд. грн. на початку 2019 р. такого виду вкладень, а останню сходинку даного рейтингу посідає «Сітібанк Україна», депозити юридичних осіб якого склали 20,82 млрд. грн. (рис. 2).

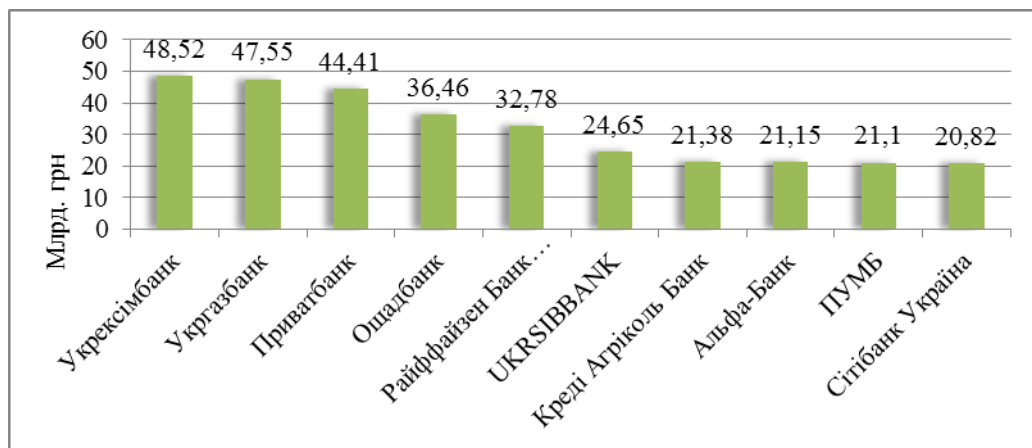

Рис. 2. Топ-10 банків України за обсягом депозитного портфеля юридичних осіб станом на 02.2019 р. (млрд. грн.)

Джерело: [5]

Сучасний банк сьогодні є не лише кредитно-розрахунковою установою, а позиціонує себе як універсальний фінансово-кредитний комплекс, що забезпечує своїх клієнтів різноманітними видами послуг, серед яких: трастові операції, послуги зі збереження цінностей, фондові, інвестиційні, консалтингові, гарантійні та посередницькі послуги, Інтернет-банкінг, факторингові, лізингові, традиційні кредитно-депозитні послуги та ін. На формування ефективного механізму банківського ритейлу впливає не тільки економічна ситуація, а й розвиток сучасних інформаційних технологій. Так, основними напрямками українських банківських інновацій в останні роки стали: мобільний банкінг, безкарткові розрахунки через мобільний телефон, активізація присутності в соціальних мережах, режим роботи «24/7», електронна решта (коли решта в копійках переводиться на рахунок чи поповнює мобільний телефон клієнта), індивідуалізація потреб клієнтів (для VIP клієнтів банку).

Найвдалішим прикладом застосування інноваційної стратегії лідерства на ринку банківських послуг України став «ПриватБанк», який забезпечив високі темпи зростання кількості клієнтів та депозитної бази банку. За останні 10 років активи «ПриватБанку» зросли в 13,9 разів, депозитна база – в 13,1; капітал – у 15,5 разів, що суттєво перевищувало середні показники зростання по банківській системі (9,8; 7,9; 8,0 – відповідно) [2]. Серед інших, базовою та найбільш поширеною інновацією на ринку банківських послуг України вважається інтернет-банкінг, яку надають багато фінансових установ. Найбільш активними та технологічними учасниками ринку є: «ПриватБанк», «АльфаБанк», «ВТБ Банк», «ПУМБ», «Райффайзен Банк Аваль», «Укрсіббанк», «Укрсоцбанк» [2].

Кількість безготівкових операцій за 2018 рік зросла майже на 33,0% порівняно з 2017 роком і становила 3,1 млрд. шт., а обсяг – на 55,4% та досяг 1 297 млрд. грн. [6] Частка обсягу безготівкових операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за підсумками 2018 року досягла 45,1%. Це на 5,8 в. п. більше порівняно з результатами 2017 року (39,3%) (рис. 3).

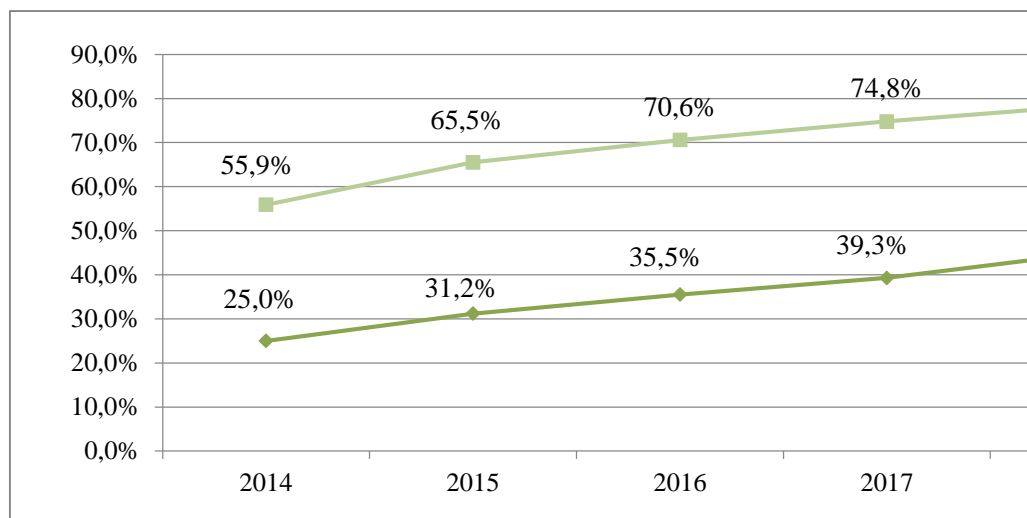

Рис. 3. Динаміка зміни частки безготівкових операцій від загального обсягу/кількості операцій, здійснених із використанням платіжних карток

Джерело: розроблено за [6]

Такий позитивний тренд пов'язаний зі стабільним підвищенням попиту на безготівкові операції серед українців та популяризацією інноваційних фінансових сервісів. Обсяги безготівкових операцій із платіжними картками у 2018 році розподілилися таким чином (рис.4):

- 35,8% (або 465 млрд. грн.) склали операції переказу коштів із картки на картку (P2P перекази), середній чек яких становив 1 723 грн;
- 32,6% (або 423 млрд. грн.) – операції в мережі Інтернет, середній чек – 361 грн;
- 29,3% (або 381 млрд. грн.) – розрахунки в торговельній мережі, середній чек – 242 грн;
- 2,2% (або 29 млрд. грн.) – операції за допомогою пристроїв самообслуговування (ПТКС, АТМ), середній чек таких операцій становив 488 грн.

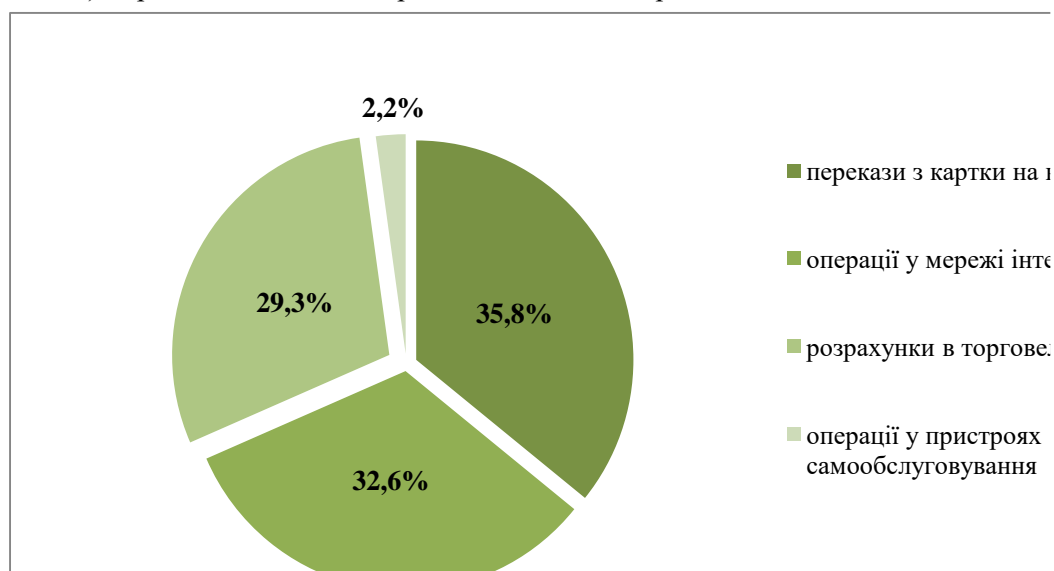

Рис. 4. Розподіл безготівкових операцій за обсягом, %

Джерело: [6]

Відповідно до розподілу безготівкових операцій із використанням платіжних карток за підсумками 2018 року найбільша кількість таких операцій припадала на розрахунки в торговельній мережі – 51,2% [6].

Постійне розширення діапазону послуг, зниження їх вартості, покращення якості кредитно – розрахункового і касового обслуговування, надання різного роду консультацій, пільгове обслуговування постійних вкладників сприятимуть збільшенню обсягу ресурсів банку.

Відповідно до огляду ЕУ [7] для банківського сектору на 2018 рік учасники ринку прагнуть йти в ногу з сучасними технологіями, орієнтуючись на інновації.

Опитування представників 221 фінансових установ на 29 ринках по всьому світу показало, що пріоритетами для банків на 2018 рік були [7]:

1. Удосконалення систем кібербезпеки.
2. Впровадження програм цифрової трансформації.
3. Залучення, розвиток і утримання талантів.
4. Підвищення ефективності діяльності шляхом інновацій.
5. Інвестиції у технології для поліпшення взаємодії з клієнтами [7].

Незважаючи навіть на затяжну фінансову кризу, істотного скорочення обсягів інвестицій в інновації не відбулося. Адже удосконалення роботи банків і підвищення ефективності забезпечують саме інноваційні ідеї. Банки інвестують у людський капітал, розширюють співпрацю із зовнішніми партнерами, зокрема — з компаніями, які спеціалізуються в інших сферах діяльності. У такий спосіб банки поєднують синергію можливостей і технологій та залучають своїх клієнтів до розробки нових продуктів.

З кожним роком вітчизняні банки все більше розвивають процес автоматизації фінансових послуг, надаючи клієнтам можливість здійснювати свої операції дистанційно, без вимоги візиту до банку.

На рисунку 5 наведено фінансові послуги банків України, які користуються найбільшою популярністю у дистанційному режимі серед клієнтів.

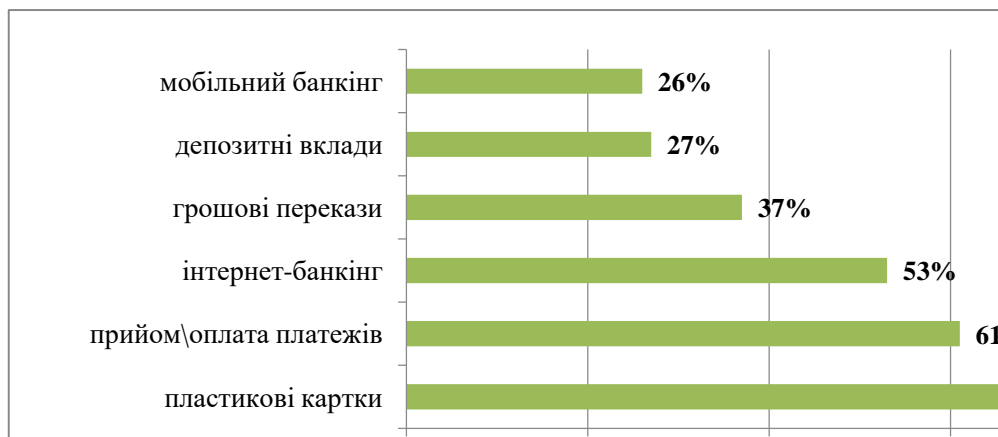

Рис. 5. Найбільш використовувані клієнтами українських банків фінансові послуги у дистанційному режимі, %

Джерело: [8]

Як видно з рис.5, у дистанційному обслуговуванні найбільшою довірою українців користуються: видача та обслуговування пластикових карт (70%), прийом та оплата платежів (61%), інтернет-банкінг (53%). Інші ж фінансові послуги банків поки що не є достатньо популярними у дистанційному режимі, проте, частка їх використання у відсотковому співвідношенні знаходиться на досить високому рівні.

Сучасний український ринок банківських послуг також характеризується нерівномірними умовами конкуренції. Це пов'язано, по-перше, з тим, що частина банків, які обслуговують бюджетні рахунки, мають доступ до бюджетних коштів, і одержувані ними дешеві, довгострокові або постійно оновлюванні ресурси набувають вирішального значення в забезпеченні ліквідності фінансової установи. Другий момент - це наявність в Україні п'яти

банків з державною участю, які працюють у тому ж правовому полі, що і банки, створені звичайними акціонерами.

Висновки. Постійне оновлення діапазону банківських продуктів та послуг потребує регулярного моніторингу структури клієнтської бази банків, потреб населення у банківських продуктах, аналізу провідного закордонного досвіду та можливостей його оперативного впровадження та ефективного використання в Україні. Банківський бізнес — це боротьба між посиленням вимог до контролю за операціями і значною кількістю інновацій, що іноді піддають сумніву навіть саму необхідність існування банківської системи. При ефективному реагуванні вітчизняного законодавства та головного регулятора на тенденції, що намітилися, український ринок банківських послуг зможе зайняти гідне місце серед лідерів світових інноваційних фінансових систем.

Список використаної літератури

1. Національний банк змінив критерії розподілу банків на групи. *Офіційний сайт НБУ*. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43805377&cat_id=55838 (дата звернення: 16.09.2019).
2. Основні показники діяльності банків: *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4> (дата звернення: 20.09.2019).
3. Фатюха В.В., Яришко О.В. Аналіз фінансових результатів банківського сектору України. *Ефективна економіка*. 2018. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6292> (дата звернення: 3.10.2019).
4. Солоділова, К.В., Шафранова О.В. Сучасний стан кредитування в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 844-847.
5. Офіційний рейтинг банків України. *Український банківський портал*. URL: <https://banker.ua/officialrating/> (дата звернення: 11.08.2019).
6. Огляд ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури України за 2018 рік. *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687> (дата звернення: 11.08.2019).
7. Що необхідно зробити банкам, аби стати на шлях інновацій? *Європейська Бізнес Асоціація*. URL: <https://eba.com.ua/shho-neobhidno-zrobyty-bankam-aby-staty-na-shlyah-innovatsij/> (дата звернення: 19.09.2019).
8. Онищенко Ю. І. Оцінка стану дистанційного обслуговування клієнтів в банках України. *Приазовський економічний вісник КПУ*. 2017. 2(02). С. 141-146.

References

1. NBU (2019) *Natsional'nyy bank zminyv kryteriyi rozpodilu bankiv na hrupy* [The National Bank changed the criteria for the division of banks into groups]. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43805377&cat_id=55838 (accessed 16 September 2019).
2. NBU (2019) *Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv* [Main indicators of banks' activity]. Available at: <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4> (accessed 20 September 2019).
3. Fatiukha V., Yaryshko O. (2018) Analiz finansovykh rezul'tativ bankiv's'koho sektoru [Analysis of financial results of Ukrainian banking sector]. *Journal of An efficient economy* (electronic journal), vol. 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6292> (accessed 3 October 2019).
4. Solodilova K., Shafranova O. (2017) Suchasnyy stan kredytuvannya v Ukrayini [The current state of lending in Ukraine]. *Journal of Young scientist*, vol. 3(43), pp. 844-847.
5. Ukrainian Banking Portal (2019) *Ofitsiynnyy reytynh bankiv Ukrayiny* [Official rating of Ukrainian banks]. Available at: <https://banker.ua/officialrating/> (accessed 11 August 2019).
6. NBU (2019) *Ohlyad rynku platizhnykh kartok ta platizhnoyi infrastruktury Ukrayiny za 2018 rik* [Market Overview of Payment Cards and Payment Infrastructure of Ukraine for 2018]. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=88661687> (accessed 11 August 2019).

7. European Business Association (2019) *Shcho neobkhidno zrobyty bankam, aby staty na shlyakh innovatsiy?* [What should banks do to get in the way of innovation?]. Available at: <https://eba.com.ua/shho-neobhidno-zrobyty-bankam-aby-staty-na-shlyah-innovatsij/> (accessed 19 September 2019).

8. Onyshchenko Yu. (2017) Otsinka stanu dystantsiynoho obsluhovuvannya kliyentiv v bankakh Ukrainy [Assessment of the status of remote customer service in Ukrainian banks]. *Journal of The Azov Economic Bulletin of the CPU*, vol. 2(02), pp. 141-146.

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219902pp76-83
UDC 336.226.322

Kosova Tetiana, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance, Banking and Business

Donbas State Engineering Academy, Kramatorsk

ORCID ID: 0000-0002-1859-0542

e-mail: kosovatd@meta.ua

Косова Т.Д., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та підприємництва

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

ORCID ID: 0000-0002-1859-0542

e-mail: kosovatd@meta.ua

Brezhnyeva-Yermolenko Olha, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finances and Accounting

Dniprovsk State Technical University, Kam'yanske

ORCID ID: 0000-0003-4518-6235

e-mail: ovbreol@ukr.net

Брежньєва-Єрмоленко О.В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку

Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське

ORCID ID: 0000-0003-4518-6235

e-mail: ovbreol@ukr.net

VAT ADMINISTRATION SYSTEM IN UKRAINE: ADAPTATION TO THE REQUIREMENTS OF EUROPEAN LEGISLATION

СИСТЕМА АДМІНІСТРУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ: АДАПТАЦІЯ ДО ВИМОГ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

The article overviewed the fundamental problems of the development and reformation of VAT in the EU Member States, the principles and procedure for calculating VAT, as well as the issues of harmonization of VAT according to the EU's requirements. The economic nature of the VAT, its fiscal nature and the shortcomings, features and rates of VAT in the tax systems of Ukraine and European countries are revealed. The main aspects of improving VAT according to the EU requirements are outlined, as well as changes in VAT rates and tax breaks that have been transformed in response to economic turmoil or political instability. The VAT legislation of the Member States of the EU and Ukraine, the features of the application of standard and reduced tax rates are analyzed. The application of VAT rates to certain types of goods and services is compared. Emphasis is placed on the need to take into account the experience of European countries' in regulating the mechanism of VAT collection in Ukraine. Methodologically research is based on the inductive method as a way of obtaining conclusions based on analysis of existing statistical material.

Keywords: indirect taxes; VAT Tax Code of Ukraine; EU legislation; reform.

У статті особлива увага прикута до реформування системи оподаткування в Україні з метою її адаптації до європейських умов господарювання. З моменту запровадження ПДВ в Україні та до цього часу, ще не вдалось сформувати оптимальний механізм цього податку, який би за високої фіскальної ефективності забезпечив позитивний регулюючий вплив на економічні процеси, а саме стимулював економічний розвиток, сприяв більш справедливому розподілу податкового тягаря серед виробників і споживачів. Проаналізовано дискусійні питання реформування ПДВ у країнах Євросоюзу: з одного боку, ПДВ є фіскально значущим, а з іншого – він характеризується незначною фіскальною ефективністю через суттєві втрати

податкових надходжень внаслідок застосування пільг при сплаті податку, особливо через існування функціональних недоліків системи адміністрування. Окреслені основні аспекти вдосконалення ПДВ згідно вимог Євросоюзу, а також зміни в ставках ПДВ і податкових пільгах, які трансформувалися у відповідь на економічні потрясіння чи політичну нестабільність. Проаналізовано законодавство ПДВ країн-членів Європейського Союзу та України, особливості застосування стандартних та знижених ставок податку. Здійснено порівняння застосування ставок податку до деяких видів товарів та послуг. Акцентовано увагу на необхідності врахування досвіду країн Європи при врегулюванні механізму справляння ПДВ в Україні. Досвід ЄС цікавий для розгляду в контексті даного дослідження тому, що для України, як і більшості європейських держав, реальної альтернативи ПДВ не існує. Незважаючи на існуючі недоліки, що пов'язані саме з характерними властивостями ЄС (структура ринків, надзвичайно висока мобільність факторів виробництва, необхідність гармонізації податкових систем різних країн), питання про скасування ПДВ в Україні не піднімається і цей податок залишається одним з центральних елементів податкової системи країни.

Ключові слова: непрямі податки; ПДВ; Податковий кодекс України; Законодавство ЄС; реформа.

JEL Classification: H20; H30; H71; H87

Formulation of the problem. Ukraine's tax system has a strong focus on indirect taxation for a number of objective reasons. Despite fact that the question of division of taxes on direct and indirect was always at the center of theory of taxation there is no still unanimous opinion which sign must be in the basis of such division. Ukrainian and foreign experience in tax collection practices has revealed and the theory of shifting of the taxes had proved scientifically that burden of any tax is possible to shift into another person. Therefore it isn't quite justified to use the principle of shifting of the taxes as base dividing the taxes into direct and indirect.

VAT in system of indirect taxation appeared only in the late 60s of the 20th century. The first country in changing of structure of consumption taxes was France in 1954; it replaced sales tax to a VAT. The need in employing such index as an added value as an object of taxation European countries was stipulated by creating of common market. Particularly Treaty of Rome 1957 establishing the European Economic Community (EEC) has envisaged the development and the implementation steps which were aimed on harmonization of indirect taxation systems of Member States, and the presence of the current VAT system has become a requisite for entry into the EEC. Since 1982 was defined it legal status of mandatory tax for all EU members. Currently VAT employs as one of the main sources of state budget revenues in the 33 of the 34 OECD countries. In the early 1990s, about 80 countries, virtually almost all industrialized countries used VAT as an effective tool of fiscal policy through high fiscal performance and innovative tax standards.

In some countries VAT has another name: consumer tax in Japan, a tax on goods and services in Canada and New Zealand. In fact, VAT exists in one or other forms in almost all developed countries. However, not all theoretical questions of construction of this tax are completely resolved. The main problem on which is focused currently attention of experts for improving the system of administration of VAT in EU lies how in optimization scopes of VAT rates, and in that gradually in taxation of services that are the basis of VAT will be introduced new approaches and principles of taxation.

Analysis of recent research and publications. Contemporary scientific literature has quite significant achievements in the study of theoretical and methodological problems of taxation of VAT in EU and has received adequate coverage in numerous publications such famous foreign scientists as F.B. Larren, John D. Sachs, K. Mocanu [1], J. Stiglitz, L. Bettendorf [2], M. Friedman and R. Bord [2]. The special role in fundamental integrated research in the field of tax reforming EU and identification key trends of tax policy of the member countries should attribute to paraph of such influential European institutions: Centre for Social and Economic Research under the auspices of European Commission [2], Organization for Economic Cooperation and Development, Eurostat [3].

VAT is referred to the most complex taxes not accidentally. In the methodology of the tax can be identified two major problems, one of which causes many disagreements about the mechanism of its calculation, while the other has a direct impact on economic growth and the social sphere. These problems should be attributed particularly to methodological because their decision may have an effect on the totality of economic relations not only at the level of economic entities and individuals but also at the macro level.

The first tax classification was built on the base of criteria of shifting taxes. English philosopher J. Locke believed that any tax was taken from any man, but eventually was imposed on landlord. Directly from landlords were collected land taxes, so these were direct taxes.

All other taxes were imposed on the ground indirectly, so they form a group of indirect taxes. Physiocrats (F. Quesnay, J. Turgot and B. Mirabeau) confirmed and deepened that division basing on the fact that income solely of landowner was really the net income from which were paid all taxes.

The representatives of the classical school (W. Petty, A. Smith et al.) considered that incomes may be obtained not only from the ground, but also from capital and labor. Adam Smith identified the indirect taxes as taxes which are imposing on the expenses. W. Petty is known as the founder of the theory of labor value substantiated in the "Treatise on Taxes and Fees" the benefits of indirect taxation.

Thus, representatives of the classical political economists believed that in dividing of taxes on direct and indirect distinction may be found in the possibility or impossibility of the shift the tax burden on the end user.

Those taxes which are imposed directly on the payer and may not be passed by the inclusion in prices of goods can be considered as direct, and rest taxes are indirect. The representatives of this trend are A. Wagner, L. Beaulieu et al.

The concept of taxation system was introduced 1924 by the Russian economist N.D.Kondratiev in developing by him guidelines of agriculture's taxation and the principles of building the unified agricultural tax. He wrote that the basic provisions taxation concern solving two problems: 1. Establishment of the common tax rate. 2. Definition of the system and of the principles on which taxation is based. In other words, the taxation system has to determine how many taxes should be collected and how to collect that amount.

The solution of the first question depends on the needs of the state budget, and in fact serves as objective assessment of the system. As for the second question, N.D. Kondratiev introduced the concept of taxation systems, and he directed the main focus on the formation of the principles of its construction in relation to a single agricultural tax, but didn't gave definition of this concept.

Theoretical and methodological base of that study was formed on basis of critical analysis of fundamental works on the theory of taxation and tax theory, the theory of management, theory of public finances, public sector economics, and behavioral economics. Beside those special methods of analysis of subject area of research as methods of international comparative studies, retrospection, and grouping were used to analyze current practices of tax administration. Research methodology is also based on the inductive method as a way of obtaining conclusions based on analysis of existing statistical material.

Formulation of the goals of the article. The purpose of this article is to investigate the experience and practices of the VAT administration in Europe and evaluate the whole system of VAT administration in Ukraine.

Presentation of the main research material. Value Added Tax (VAT) has a special niche in the tax system of European countries. VAT is significantly effective not only in terms of importance to public finances but also in view on the existing tendencies the increase scope of globalization, international trade and deepen economic integration different countries. VAT is one of the most controversial taxes in Ukraine. This is tied mainly to the imperfect mechanism of its operation and system administration of the tax. At the present stage of its development Ukraine strives to harmonize VAT in accordance with European legislation. VAT is the main indirect tax in the states members EU. It is important taking into account modern trends of VAT within EU in this context. In addition, the presence of VAT in the tax system of the state is a requisite for accession to EU because the proceeds from VAT are one of the main sources of forming EU budget.

Obviously that the main function of VAT is fiscal. Indeed, the actual proportions of the tax in total tax revenue of the State Budget of Ukraine 35%, the average value of VAT share in GDP about 8% [4].

As VAT is an indirect tax that affects on the specific of its administration and the amount of tax liabilities is included in the cost of goods (works, services) and is paid by the consumer when purchasing, but amount of tax liabilities to the state pays the seller. The economic essence of VAT is such that VAT is a tax of consumption and because of the chain effect, eventually, tax liabilities are translated to the final consumer of goods, works or services [5].

So far failed to form an optimal mechanism of this tax, which may at the high fiscal efficiency provide the most positive regulatory influence on economic processes in the domestic economy, namely, contribution to economic development, promotion to a more equitable distribution of the taxations burden among consumers. According to some economists, VAT doesn't enhance financial stability of taxpayers and doesn't make a foreground of development of international economic relations, because the amount of tax is calculated by indirect deducting tax credit from the amount of tax liabilities.

An additional factor is the frequent changes in tax legislation that don't allow taxpayers to properly plan their activities in the long term. European standards of business governance, government management, conditions and quality of life without a doubt can be considered the best in the world because they are spent for decades and are implemented in law and in practice of all countries EU members.

It is clear that changes must take place in our country in connection with the signing of association agreement Ukraine and the EU concerning the taxation's sphere. Both parties EU and Ukraine had took the responsibilities to cooperate in the field of taxation with an objective to approximate the structure of the tax legislation to improving management of the tax area with an accent of further improving relations between economic agents, trade, encouraging investment and ensuring fair competition [6]. In these circumstances, the study of international experience of administrating VAT, identifying key trends and changes in this area should be fleshed out in practice the EU.

Obviously VAT and its administration is a problem not only in Ukraine but also in EU. There is a significant tax break of VAT in EU much of which was formed by the transactions with fictitious companies, ie formation of useless transactions and artificial tax credit, lowering the tax base by concealment the taxable transactions [7]. The main difference may be only in the scale of the phenomenon, but the economic nature is similar. The global financial and economic crisis has led to increasing of budgets deficits, and has forced a number of countries new EU members to increase the rates of some taxes. VAT rates were mainly revised upward (in Estonia, Lithuania, Latvia, Czech Republic and Hungary) and excises on liquor and tobacco products (in Estonia and Latvia). Lithuania also has increased the rate of corporate income tax, while the Czech Republic has lowered it. The further reductions in some countries (Latvia, Lithuania) have suffered the rates of tax on personal income during the crisis.

According to the latest official data from the European Commission, the increase in the tax burden on VAT in the EU occurs within 5 years [8]. This means that VAT is not only canceled but also is considered in these countries as the main tax instrument.

According to Art. 193 of the Tax Code of Ukraine [9], the base tax rate is 20%, the same rate in the UK, Bulgaria, Serbia, Estonia, in Poland and Romania - 23%. In Germany, the VAT rate is 14%, Iceland - 24.5%, in Spain - 12%, Italy - 12%, Portugal - 16% [10]. It should be noted that, despite the abuses and numerous privileges, a comparison of VAT revenues between Ukraine and the EU shows that the effectiveness of these tax revenues is quite high in Ukraine. Particularly, revenues from VAT are on average 10% per year, while revenues from VAT in the EU are 7.1% of GDP [11].

Since 2009, the standard rates of VAT had an upward trend in most EU member states. Indicator of the average level of VAT in EU increased by two percentage points from 19.5% in 2008 to 21.5% in 2014. During this period in 20 Member States was recorded an upward trend of standard rates of VAT. In 2014 the standard VAT rate increased in France, Italy and Cyprus [12].

Today, the European Commission emphasizes the need to review the VAT system in order to improve its coordination with the internal market and increase fiscal capacity by increasing efficiency and strength, as well as by reducing the cost of supporting it. In that context the reforming of VAT system can play a key role in supporting the strategy "Europe 2020" and ensuring growth through own potential, to providing new impulses for domestic market and supporting the budgetary consolidation in EU member states. Any such changes require a single VAT system that can adapt to changes in the economic and technological environment and is stable enough to withstand the frauds, which have become widely spread in recent years.

Among the main reasons for reforming the VAT system, the EU Commission primarily identifies the following:

- the excessive complexity of the current VAT system, which entails creating administrative barriers for business;
- improve the functioning of EU internal market;
- increasing tax revenue and improving endurance of VAT system from fraud;
- technological changes and the evolution of the economic environment that is caused slow development of the VAT system in the context of rapid changes of business models, improvement of new technologies, the growing role of services and globalization [13].

Procedure of taxation of public institutions creates differences in VAT regime for similar kinds of activities, depending on the legal status of service providers. If government agencies are exempted or are outside the scope of VAT, they try to limit outsourcing in order to avoid paying VAT which they can not deduct. VAT in such circumstances becomes a factor that affects investment flows. One of the solutions to this problem is that the EU Commission considers the inclusion of all economic activities of state institutions in the scope of VAT activities and the introduction of a register of those activities that are excluded from the scope of VAT taxation. An alternative option can be the determination of conditions under which public institutions can not be regarded how such, which are outside the field of VAT activity.

Exemption from taxation is contrary to the basic principles of VAT as a tax with a broad base, therefore prolonged use of appropriate exemptions has to be reviewed. Reducing amount the relevant exemptions will allow to expand the tax base, improve the efficiency of VAT, its neutrality and is a real alternative to raising rates this tax. Particular attention is paid to those proposed exemption which EU Member States continue to apply because they used them since January 1, 1978 or at the time of accession. As example in this case may be services of passengers transportation depending on the used vehicle. Also continues discussion on the feasibility of preserving exemptions for mail services and in the financial sector and the insurance industry.

Generally, according to EU's rules the input VAT is deducted from the amount of tax liabilities of VAT payer. In cases where this scheme provides the right to the taxpayer for compensation, the tax departments use different approaches to prevent abuse. And besides such risk should not be used as ground for improper deferring of the realisation right on the deduction. The growing importance of cross-border services as a result of globalization, deregulation and development the technology of communications has direct implications for VAT. In this regard, active work is led within the OECD to prevent double taxation or allowance of appropriate services. However, apart from the problem of providing adequate legal bases of taxation in the country of consumption, there are problems related to correct application the rules of VAT in such cases, such as service provision by scheme B2C via electronic means in which the reimbursement of VAT pretty depends on the voluntary agreement with the rules of EU the providers of such services of non-member countries. In this connection raises the necessity of estimation the expediency of such situation because of its impact on the neutrality of VAT, the impact on the competitiveness of European suppliers and revenue to the budget in the long run.

For the purpose of simplification of filing electronic reports in accordance with Art. 213, 250, 263 of Council Directive 2006/112 / EU from 28 November 2006 a number of measures was proposed in the scope of researches of the Program better regulation, committed according the order of EU Commission [14]. The automation system for reporting VAT has become one such arrangement. In EU member states by results of the research was determined that automation of reporting may have a

significant impact on the level of administrative costs, while by authors of the study was analyzed the best examples of such initiatives and was made the calculation of reduction of the costs in the event of the introduction of automated systems for reporting VAT by their certain types taking into account national specifics.

Belgian experience is the most promising because it is one of the best examples of how to reduce the level of administrative costs in the process of the filing and processing of tax returns and checking the correctness of their filling.

An electronic format for reporting data according to researchers only about beginning, modification or termination of activity of VAT payer, compared with paper, will allow to reduce administrative costs, respectively on 34, 28 and 21 percents [15]. Thus the introduction of electronic filing of reports on VAT provides: 1) the integration of appropriate mechanisms of submitting reporting in the ordinary economic activity of the taxpayer by ensuring their compatibility with used accounting software by taxpayer; 2) harmonizing the approaches of EU Member States to the systems of filing accounting VAT; 3) simplification the whole system of filing accounting VAT, and not just its individual elements through full use of possibilities of XBRL and XBRL Global Ledger taxonomy as standards of reporting.

Stakeholders point out that differences in VAT rates are leading to additional costs on providing conformity to regulatory requirements. Estimated decrease of 50% of the differences in the structure of VAT rates between EU Member States will lead to the increasing of intra European trade on 9.8% and to the growth of real GDP on 1.1%, but such estimates may be inflated. In addition, using of reduced rates is not always the most rational tool for achieving the goals, especially in the part of ensuring of the redistribution in favour of poor households or increasing consumption of goods that are socially significant. The actual problem gradually becomes providing equal and equitable tax regime for products available in traditional or electronic format.

It is clear that using of existing reduced rates is transformed into significant subsidies. Their gauge differs markedly within EU Member States. For example, among the 9 Member States (Belgium, Great Britain, Greece, Italy, Spain, France, Germany, Poland, and Hungary) such subsidies are in range from 8.2 to 53.3% revenues from VAT in these countries. Cancel of reduced rates can theoretically lead to lower standard rate to a level between 1.9 and 7.5 percentage points [16].

Reduced VAT rate is a benefit for certain types of taxable goods and services. For example, in France defined minimum set of food (about 36 titles), from which VAT is charged with a reduced rate to 2.2%. In Germany exemption is provided for food, books, magazines, newspapers and prosthetics (reduced rate 7%, at the level of the standard - 16%). In Spain it is food, cultural and sporting events, hotel and transport services subject to VAT at 7% and for food essentials bread, milk, eggs, grains, fruits, vegetables, medicines, books, newspapers, public housing the tax reduced to 4%. In order to stimulate employment in EU is allowed applying of reduced VAT rates for services that require large volumes of work. The measures taken have helped to reduce unemployment in some European countries. Ukraine also has a mechanism of reducing tax rates within VAT. According to the claim. Art. 193 TC Ukraine, the rate of 7% is envisaged on operations to supply the customs territory of Ukraine and import into Ukraine of medicines for providing public policy in health care [17]. Along with reduced sometimes are applied higher rates of tax.

For example, in France luxury goods, tobacco and alcohol are taxed at 25% and in Austria on vehicles at a rate of 32%. In Ukraine, in contrast to EU such a procedure is not provided, although it seems the prospects of its application can be examined at the level of the Ukrainian government.

The application of the standard rate is being a basic principle and therefore EU Member States are responsible for maximum limitation of using these rates in cases of them inefficiency. Current economic and financial context which requires a clear fiscal consolidation of national budgets is another reason for limiting the use of reduced VAT rates within scopes of reasonable and necessary. Thus, EU Commission insists that the review of VAT rates should be based on consideration of the following major provisions:

1) abolition of the reduced rates, which are the obstacle to the proper functioning of EU internal market;

2) cancellation of reduced rates for goods and services, consumption of which are not supported in scope another of policies EU. Especially it is true for products and services that are harmful to the environment, health and welfare;

3) similar goods and services should be subject of the same VAT rate herewith should be taken into account advances in technology to ensure equality of electronic and traditional products.

As for the tax benefits, they so are available also in European countries, but there they have are predominantly social orientation and provided to end users, what corresponds to the nature of VAT as a tax on consumption.

The system of benefits for this tax in Ukraine is aimed primarily at manufacturers.

Conclusion. Reforming the tax system in Ukraine for its adaptation to market conditions has began with the introduction of VAT. However, still has not created an optimal mechanism of this tax which would provide positive regulatory influence on economic processes at a high fiscal efficiency, and also would stimulate economic development, would promote more equitable distribution of the tax burden among producers and consumers and therefore arises acutely a question of forming economically and socially effective system of VAT administration in our country.

On the one hand VAT in Ukraine is a fiscally significant, on the other it is characterized by a low fiscal efficiency through significant revenue losses due to application of benefits when paying tax, especially because of existence of the functional disadvantages of administration system, particularly in the section of monitoring and prevention of tax offenses of reimbursement tax. This allows considering the tax as an objective phenomenon and proving the expediency of its preservation in the national tax system, which is especially important in the context of European integration processes of Ukraine.

EU experience is interesting for considering in the context of the theme of our research because of there are manifested most clearly all the advantages and disadvantages of VAT. Despite the shortcomings which are connected with the traits of EU (markets structure, the extremely high mobility of factors of production, the need for harmonization of tax systems in different countries) the question of the abolition of VAT is not ascending.

References

1. Mocanu C. (2002), EU legislation on VAT, Law Journal. 3
2. Barbone L., Belkindas M. V., L. Bettendorf and R. Bird, Study to quantify and analyse the VAT Gap in the EU-27 Member States, CASE – Center for Social and Economic Research, Warsaw.
3. Taxation trends in the European Union (2011), Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Eurostat Statistical books – 2011 edition – Taxation and Customs Union – Luxembourg: Publications Office of the European Union.
4. Budget Monitoring: Analysis of Budget Execution in 2014 (2015), IBSER project "Municipal Finance Strengthening Initiative (MFSI-II) implementation», USAID, Kiev.
5. Barulin S.V. (2006), Theory and history of taxation: a tutorial, Ekonomist, Moscow.
6. The economic part of the Association Agreement between Ukraine and the EU: implications for business people and government (2014), edited by I. Burakovsky and Movchan, NISS, Kiev.
7. Reckon LLP (2009) Study to quantify and analyse the VAT gap in the EU-25 member states, Report for DG Taxation and Customs Union.
8. Taxation trends in the European Union. Data for the EU Member States, Iceland and Norway. Available at: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm (accessed 11 October 2019).
9. Tax Code of Ukraine: Codex № 2755-VI of 02.12.2010. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 11 October 2019).
10. Tofan I. (2012), The issue of taxation in the EU, Agrarian economy. 1-2, Vol. 5, pp. 78-82.
11. Betli O., Giucci R., Kirchner R. (2013), VAT in Ukraine or other indirect tax work better? Kyiv, Berlin.
12. Taxation trends in the European Union (2014), Data for the EU Member States, Iceland and Norway, Eurostat Statistical books – 2014 edition – Taxation and Customs Union – Luxembourg: Publications Office of the European Union.

13. Green Paper. On the future of VAT. Towards a simpler, more robust and efficient VAT system (2010), COM, 695 final. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0695:FIN:EN:PDF> (accessed 12 October 2019).
14. Smart Regulation. Externally Contracted Studies, European Commission (2009). Available at: <http://ec.europa.eu> (accessed 14 October 2019).
15. Tax Administration in OECD and Selected Non-OECD Countries: Comparative Information Series (2010).
16. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the future of VAT. (2011) Available at: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/vat/key_documents/communications/com_2011_851_en.pdf (accessed 14 October 2019).
17. Information on <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (accessed 12 October 2019).

Список використаної літератури

1. Mocanu C. EU legislation on VAT, Law Journal. 3.2002.
2. Barbone L., Belkindas M. V., Bettendorf L., Bird R. Study to quantify and analyse the VAT Gap in the EU-27 Member States, CASE – Center for Social and Economic Research, Warsaw
3. Тенденції оподаткування в Європейському Союзі. Дані для країн-членів ЄС, Ісландії та Норвегії, Статистичні книги Євростату. Видання за 2011 р. Оподаткування та Митний союз. Люксембург: Бюро публікацій Європейського Союзу
4. Моніторинг бюджету: аналіз виконання бюджету у 2014 році. Проект IBSER «Ініціатива посилення муніципальних фінансів (МФСІ-II)», USAID, Київ. 2015.
5. Барулін С.В. Теорія та історія оподаткування: навч. посібник. Економіст, Москва. 2006.
6. Економічна частина Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для ділових людей та уряду, під редакцією І. Бураковського та Мовчана, NISS, Київ. 2014.
7. Reckon LLP. Study to quantify and analyse the VAT gap in the EU-25 member states, Report for DG Taxation and Customs Union. 2009.
8. Тенденції оподаткування в Європейському Союзі. Дані для країн-членів ЄС, Ісландії та Норвегії. URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm (дата звернення 11.10.2019).
9. Податковий кодекс України від 02.12.2010. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 11.10.2019).
10. Тофан І. Питання оподаткування в ЄС. Аграрна економіка. 2012. Вип. 1-2, 5, с. 78-82.
11. Бетлі О., Джуччі Р., Кіршнер Р. ПДВ в Україні чи інші непрямі податки працюють краще? Київ, Берлін. 2013.
12. Тенденції оподаткування в Європейському Союзі. Люксембург: Бюро публікацій Європейського Союзу. 2014.
13. Зелена книга. Про майбутнє ПДВ. До простішої, надійнішої та ефективнішої системи ПДВ (2010), COM, 695 URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0695:FIN:EN:PDF> (дата звернення 12.10.2019).
14. Розумне регулювання. Зовнішні контракти, Європейська комісія. 2009. URL: <http://ec.europa.eu> (дата звернення 14.10.2019).
15. Податкове управління в ОЕСР та окремих країнах, що не входять до ОЕСР: Серія порівняльної інформації (2010)
16. Повідомлення Комісії до Європейського Парламенту, Ради та Європейського економічного та соціального комітету щодо майбутнього ПДВ (2011) URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/VAT/key_documents/communication/com_2011_851_en.pdf (дата звернення 14.10.2019).
17. Інформація сайту ВРУ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 12.10.2019).

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219903pp84-94
УДК 005:330.341.1(477)

Юдіна С.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет
ORCID ID: 0000-0001-83184172
e-mail: yusv0763@ukr.net

Yudina Svitlana, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finances and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamyanske
ORCID ID: 0000-0001-8318-4172
e-mail: yusv0763@ukr.net

Ткаченко І.П., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет
ORCID ID: 0000-0001-5425-5330
e-mail: tkachenko2006@ua.fm

Tkachenko Iryna, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finances and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamyanske
ORCID ID: 0000-0001-5425-5330
e-mail: tkachenko2006@ua.fm

РИЗИКИ ВИНИКНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

RISKS OF ORIGIN OF ECONOMIC DEPRIVATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF UKRAINE

У статті визначено ризики виникнення економічної депривації як позбавлення можливостей інноваційного розвитку підприємств, та деструктивної девіації факторів виникнення таких загроз, проаналізовано явища, які спричиняють гальмування генерації інвестиційних ресурсів, ідентифікують проблеми інвестиційної активності підприємств, засвідчують асиметрії як в економічному, так і в інноваційному розвитку. Здійснено оцінку фінансових результатів діяльності вітчизняних підприємств та основних параметрів розрахунково-платіжної дисципліни. Визначено, що нерозвиненість національної інноваційної системи як передумови формування нових джерел зростання не дозволяє забезпечувати підвищення конкурентоспроможності країни. Висвітлені питання необхідності удосконалення стратегічного управління інноваційною діяльністю підприємств в системі інституційної структури формування інноваційної поведінки.

Ключові слова: ризики, інноваційна активність, інноваційна поведінка, депривація, девіація, деструктивність.

The article defines the risks of emergence of economic deprivation as privation of chances of innovative development of enterprises, and destructive deviation of factors of origin behind such threats, it also analyses the phenomena hindering the generation of investment resources, identifies the problems of investment activity of enterprises, outlines asymmetries both in economic and in innovative development. The estimation of financial results of activity of domestic enterprises and basic parameters of discipline of timely payment is carried out. The article ascertains that the lack of development of the national innovative system as pre-condition of forming new sources of growth does not allow to provide increase of competitiveness of country. The article raises the issue of

improvement in strategic management of innovative activity in enterprises within the system of institutional structure of forming innovative behavior.

From data of the World economic forum in Report on a global competitiveness 2017-2018, without regard to plenty of scientists and engineers, and also the people with higher education, Ukraine has mediocre rating of the index «Innovation» and subzero values of indexes «Intercommunications of universities with industry in the field of research-and-development», «Technological readiness». "Foreign investments and transfer of technologies» remains the he most problematic index.

In accordance with the index of the innovative development presented by the agency of Bloomberg in 2018, Ukraine took 53rd place among 60 investigated states. Only on condition of the economy growing on the basis of innovative type of development by realization of system transformations, increase of level of competitiveness of the state possible realization of present scientific and technical and social potential of Ukraine.

A public innovative policy must focus on directions that answer an innovative process in Ukraine, taking into account the interests of all parties concerned.

Human capital, and also knowledge and results of scientific researches, must become basis of the Ukrainian innovative competitiveness. Thus, effective realization in Ukraine with possibility of going into world markets will assist to development of country.

Keywords: risks, innovative activity, innovative behavior, deprivation,, deviation, destructive.

JEL Classification: G1

Постановка проблеми. Розвиток інноваційного потенціалу – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а й засіб забезпечення безпеки та суверенітету країни, її конкурентоспроможності у сучасному світі. [1, с.2]. Враховуючи, що стратегія успішного розвитку національних економічних систем країн-лідерів має тісний зв'язок з лідерством у створенні масових інноваційних продуктів, необхідність виходу України на провідні позиції у світі визначили мету Стратегії сталого розвитку «Україна 2020», схвалену Указом Президента України № 5/2015 від 12 січня 2015 року є [2, с.2] та планів дій з імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, зобов'язаннями України щодо досягнення національних Цілей сталого розвитку на період до 2030 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням управління стратегічним та інноваційним розвитком підприємств присвячені дослідження закордонних та вітчизняних науковців. До найбільш відомих зарубіжних дослідників вказаної проблематики можна віднести: Й.Шумпетера, М.Бейкера, В.Мединського, Е.Терещенка, Р.Фатхутдінова та ін. Серед вітчизняних вчених слід відзначити тих, хто займається проблемами інноваційної діяльності підприємств: А.Ганієва, В. Геєць, А. Гриньов, М. Єрмошенко, С. Ілляшенко, О. Князева, О. Кравченко, Б.Крамарчук, Н. Краснокутська, М. Крупка, А. Турило, Н. Щепкіна, Л. Шевченко, В. Шлемко та ін. Сучасні наукові праці щодо залежності стану економічної безпеки та її складових від обсягу іноземного інвестування стали предметом наукових досліджень: І. Бабець, Я. Жаліла, І. Мойсеєнко, М. Флейчук та ін. В той же час, широкое коло питань, які стосуються запобігання ризиків проявів скорочення або позбавлення можливостей задоволення потреб інноваційного розвитку підприємств (депривації та девіантності), визначення шляхів удосконалення управління їх інноваційною діяльністю, формування механізму забезпечення стратегії їх інноваційного розвитку, формування інноваційної поведінки, ще недостатньо досліджені. Все це обумовлює актуальність цього дослідження.

Мета дослідження. Метою статті є узагальнення проявів ризиків виникнення економічної депривації як позбавлення можливостей інноваційного розвитку підприємств та деструктивної девіації факторів виникнення таких загроз, пошук шляхів нівелювання їх негативних впливів та удосконалення механізму інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Основним рушієм прогресу, без якого неможливий розвиток, є впровадження інновацій. Розширення світових економічних кордонів, викликане результатами науково-технічного прогресу, спричинило зміни можливостей інвестування як у

межах домогосподарств, так і на рівні держави. Переваги інтеграційних процесів сприяють проліфікації інвестиційних девіацій, що мають загрозливий характер інвестиційній безпеці [3, с.2]. Низкою ж світових рейтингів конкурентну позицію України визначено нерівноважною.

За даними Всесвітнього економічного форуму у Звіті про глобальну конкурентоспроможність 2017-2018 років, Україна посіла 81 місце серед 137 досліджуваних держав, піднявшись на чотири позиції. За компонентами показника, який характеризує ефективність ринків – ключового фактора на стадії інвестиційного зростання (індустріалізації) – Україна посідає 101 місце за ефективністю товарних ринків серед 137 держав, 120 – за ефективністю фінансових ринків і 86 – за ефективністю ринку праці. Готовність до адаптації технологій та інновацій оцінена на рівні 81 місця. При цьому за показником «Ринкові інституції» наша держава посідає 118 місце, а за розвитком бізнесу – 90. Серед факторів, важливих для розвитку промисловості, сприятливими є хіба що розмір доступного ринку (за ємністю ринку Україна посідає 47 місце) та освіта (наша держава посідає 35 місце). Незважаючи на велику кількість вчених та інженерів, а також частку людей, які мають вищу освіту, Україна має посередній рейтинг за показником «Інновації» та низькі значення показників «Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері досліджень і розробок», «Технологічна готовність». Найбільш проблемним показником залишається «Іноземні інвестиції та трансфер технологій» [1, с.3].

Відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 році, Україна на 53 місці серед 60 досліджуваних держав. Лише за умови економічного зростання на основі інноваційного типу розвитку шляхом реалізації системних перетворень, підвищення рівня конкурентоспроможності держави можлива реалізація наявного науково-технічного та соціального потенціалу України. Крім того, відсутність єдиного методологічного підходу до аналізу феномена девіантної поведінки, в тому числі проявів виникнення економічної депривації та деструктивної девіації інноваційного розвитку підприємств, в умовах сучасних глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, заважає досягнути певної уніфікації їх оцінки. Передумовою досягнення стабільного стану економіки країни й соціально-економічного зростання країни є подолання кризового стану вітчизняних підприємств та розвиток інноваційного підприємництва. Рушієм прискорення економічного розвитку та якісних змін у структурі економіки мають стати промислові підприємства, однак, лише після суттєвої модернізації, впровадження новацій і переходу до виробництва конкурентоспроможних продуктів з високою часткою доданої вартості [1, с.3]. Про стан економіки країни можна робити висновки за результатами аналізу фінансових результатів діяльності підприємств України. Динаміку фінансових результатів діяльності підприємств України, в тому числі промислових, наведено в таблиці 1.

Слід зазначити, що результати розрахунків, здійснених за даними Держкомстату України (без урахування результатів діяльності малих підприємств, бюджетних установ, НАК «Нафтогаз України», ДК «Укртрансгаз», ПАТ «Укртранснафта», ПрАТ АК «Аеросвіт») у 2018 році були уточнені та доповнені даними про результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства з 2010 року по 2018 рік та містять дані про результати діяльності підприємств без урахування результатів діяльності банків, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Результати розрахунків свідчать про те, що у 2010-2013 роках частка великих та середніх збиткових підприємств коливалась від 34,1% до 41,3%, однак, у 2012 році отримано кумулятивний фінансовий результат до оподаткування 122210 млн. грн. – найвищий за 2010-2013 роки. Хоча протягом 2014-2016 років кількість великих та середніх збиткових підприємств знизилась та коливалась у межах 26,6% до 33,7%, отримані ними збитки перевищили позитивні фінансові результати, що вплинуло на формування кумулятивних збитків в цілому по Україні. Найбільші кумулятивні збитки великі та середні підприємства отримали у 2014 році – у сумі 523587 млн. грн. та у 2015 році – 340126 млн. грн. У 2016 році – сума перевищення збитків великих та середніх підприємств України над прибутками становить

22201,5млн. грн. У 2017 році кількість збиткових великих та середніх підприємств України зросла до 27,2%, однак сума перевищення прибутків над збитками становила 274831,6 млн. грн. – це найвищий результат протягом усього аналізованого періоду. За перше півріччя 2018 року в цілому по Україні отримано кумулятивний прибуток в сумі 189780,8 млн. грн. Аналогічною є тенденція отриманих фінансових результатів промислових підприємств України, які акумулюють 27-41% збитків.

Таблиця 1. Фінансові результати діяльності підприємств України за 2010-2018 роки
(млн. грн.)

Показники	Фінансовий результат до оподаткування	Підприємства, які отримали прибуток		Підприємства, які отримали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
В цілому по Україні					
2010 рік	58334,0	59,0	212008,6	41,0	153674,6
2010 рік уточнені	54405,7	59,0	189640,8	41,0	135235,1
Промисловість	31221,1	58,7	68933,1	41,3	37712,0
2011 рік	122210,0	65,1	272726,2	34,9	150516,2
2011 рік уточнені	118605,6	65,1	255545,9	34,9	136940,3
Промисловість	58892,4	62,6	107006,8	37,4	48114,4
2012 рік	101884,7	64,5	277938,5	35,5	176053,8
2012 рік уточнені	75670,2	64,5	248035,9	35,5	172365,7
Промисловість	21353,4	62,4	86504,1	37,6	65150,7
2013 рік	29283,2	65,9	234513,7	34,1	205230,5
2013 рік уточнені	11335,7	65,9	209864,5	34,1	198528,8
Промисловість	13698,3	63,3	81336,9	36,7	67638,6
2014 рік	-523587,0	66,3	334517,3	33,7	858104,3
2014 рік уточнені	-564376,8	66,3	233624,7	33,7	798001,5
Промисловість	-166414,0	63,3	76253,3	36,7	242667,3
2015 рік - всього	-340126,6	73,7	475321,2	26,3	815447,8
2015 рік уточнені	-348471,7	73,7	387652,3	26,3	736124,
Промисловість	-181360,9	72,9	90315,9	27,1	271676,8
2016 рік всього	-22201,5	73,4	523759,4	26,6	545960,9
2016 рік уточнені	69887,8	73,4	443012,1	26,6	373124,3
Промисловість	-7569,6	72,8	141475,3	27,2	149044,9
2017 рік	274831,6	72,8	674386,5	27,2	399554,9
2017 рік уточнені	236952,1	72,8	593168,2	27,2	356216,1
Промисловість	87461,7	71,8	232213,1	28,2	144751,4
2018 рік уточнені	373260,8	74,3	668753,0	25,7	295492,2
Промисловість	156685,6	72,6	278048,8	27,4	121363,2

В той же час, як свідчать уточнені показники, результатами діяльності малих та мікропідприємств не слід нехтувати. Хоча за структурним аналізом явних відхилень не встановлено, в абсолютному ж визначенні Фінансовий результат протягом аналізованого періоду суттєво скорочувався, так у 2010 році значення фінансового результату до оподаткування скоротилося за рахунок закумульованих у секторі малого бізнесу збитків з 58334,0 млн. грн до 54405,7 млн. грн. У 2014 році за рахунок отриманих у секторі малого бізнесу збитків сума кумулятивного збитку зросла з 523587,0 млн грн. до 564437,8 млн. грн.

У 2017 році сума кумулятивного фінансового результату за рахунок збитків малих підприємств скоротилася з 274831,6 млн грн. до 236952,1 млн. грн. Результати здійснених

розрахунків дозволяють засвідчити кризу ефективності діяльності майже 30% вітчизняних підприємств. Слід зазначити, що для вітчизняних підприємств є характерною також криза розрахунково-платіжної дисципліни та пов'язаної з нею кризою ліквідності та платоспроможності, які є наслідком впливу світової економічної та фінансової кризи, посиленої ескалацією українсько-російського конфлікту. Цей процес супроводжується невирішеними проблемами управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, які постали особливо гостро, що пов'язано з несвоєчасністю платежів, повернення боргів у неповному обсязі, виникнення сумнівних боргів, що має суттєвий вплив на стійкість фінансового стану як окремо взятого підприємства, окремого регіону, так і країни в цілому.

З таблиці 2 видно, що протягом 2010-2017 років (за 2018 рік статистична інформація відсутня) інтенсивність зростання дебіторської заборгованості українських підприємств змінювалися значними темпами: з 15,9% – у 2010 р. до 18,2% – у 2017 р. Починаючи з 2010 року, сума дебіторської заборгованості українських підприємств перевищує обсяг ВВП: у 2010 р. – на 21,1%, у 2015 р. – на 23,7%, у 2016 р. – на 22,7%, у 2017 році – на 16,0%. Темпи росту кредиторської заборгованості приблизно такі, як і темпи росту дебіторської заборгованості. Протягом 2010-2017 років сума кредиторської заборгованості українських підприємств (без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ) зростала значними темпами на 18,4% – у 2010р., у 2016 році – зросла на 22,0%, у 2017 році – на 15,5%. Слід зазначити, що починаючи з 2010 року, сума кредиторської заборгованості українських підприємств перевищує ВВП: у 2010 р. – на 41,7%, у 2013 р. – на 48,1%, у 2016 році – на 11,2%, і лише у 2017 році сума кредиторської заборгованості підприємств нижча від ВВП на 1,8%. Загалом, за даними Держкомстату України, станом на 31.12.2017 року обсяг ВВП становив 2982920 млн. грн, дебіторська заборгованість – 3459248 млн. грн., кредиторська заборгованість – 2928507,6 млн. грн.

Протягом усіх 2010-2013 років кредиторська заборгованість підприємств значно перевищувала суми дебіторської заборгованості, лише протягом 2014 – 2017 років вартість дебіторської заборгованості перевищує суми кредиторської заборгованості (рис. 1). Побудовані тренди експоненціального згладжування темпів зростання часток кредиторської та дебіторської заборгованості у ВВП на 2018 – 2020 роки мають незначні тенденції до їх скорочення. Зменшення ж темпів зростання дебіторської та кредиторської заборгованості викликане, в першу чергу, скороченням обсягів виготовлення і реалізації продукції підприємств.

Як свідчать розрахунки, зведені у таблиці 2, протягом 2010 – 2013 років розмір коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей незначно коливався у межах від 0,82 до 0,87. У 2014 -2017 роках значення цього показника становить від 1,13 до 1,18 відповідно. За умов інфляційного знецінення коштів, зниження обсягів виробництва, зростання цього показника матиме нищівний вплив на платоспроможність та ліквідність підприємств та засвідчуватиме, врешті-решт, лише перевищення відпускної ціни продукції над собівартістю. Вважаємо, що така динаміка викликана рядом негативних факторів: погіршенням платіжних можливостей покупців продукції, постійно зростаючою конкуренцією, консолідацією посередників збутової діяльності всередині країни, надзвичайно високими та неконтрольованими темпами інфляції, невідповідністю між стадіями руху оборотного капіталу підприємств різних галузей.

Слід особливо зазначити, що вплив воєнних дій на сході нашої країни завдає нищівного удару на стан економічної системи в цілому і на розвиток науки та науково-технічної сфери зокрема. Під впливом подій 2014-2019 років, поточна економічна ситуація характеризується подальшим занепадом. Нинішнє українсько-російське протистояння вже завдає серйозний вплив на фінансову ситуацію в обох країнах і макроекономічні аспекти їхнього розвитку та завдає збитків Україні.

Синергетичний ефект від взаємодії факторів девіації за відсутності належних заходів стабілізації ситуації призводить до посилення процесів занепаду економіки. Так, слід зазначити, що саме на реальному секторі економіки відобразився нищівний удар від збройного протистояння нашої країни. Окрім цього, сучасній національній економіці характерні кризові явища, стійкі інфляційні тенденції, дефіцит ресурсів, витіснення конкурентами з традиційних

ринків, посилення ескалації соціальних та гуманітарних потреб, і, як наслідок – зарплатної та податкової складової в собівартості продукції, що в свою чергу посилює зростання цін та інфляцію, єдиним способом забезпечення підприємствам можливості виходу з кризового стану та подальшого економічного зростання є інновації.

Таблиця 2. Динаміка питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств у ВВП України протягом 2008–2017 рр.

Показники	01.01. 2010р.	01.01. 2011р.	01.01. 2012р.	01.01. 2013р.	01.01. 2014р.	01.01. 2015р.	01.01. 2016р.	01.01. 2017р.	31.12. 2017р.
Дебіторська заборгованість, млн. грн.	1106143,6	1308084,8	1499971,5	1701397,3	1778103,7	1962772,1	2409043,7	2926240,4	3459248
Темпи зростання дебіторської заборгованості, %	115,9	118,3	114,7	113,4	104,5	110,4	122,7	121,5	118,2
Кредиторська заборгованість, млн. грн.	1293910,7	1552351,2	1839503,5	2065065,8	2169850,8	1733245,0	2099165,0	2561471,8	2928507,6
Темпи зростання кредиторської заборгованості, %	118,4	120,0	118,5	112,3	105,1	79,9	121,1	122,0	115,5
Перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською, млн. грн.	187767,1	244266,4	339532	363668,5	1391747,1	229527,1	-309878,9	-364768,6	-530740,4
ВВП, млн. грн.	913345	1082569	1302079	1411238	1465198	1586915	1988544	2385367	2982920
Темпи зростання ВВП, %	96,3	118,5	120,3	108,4	103,8	108,3	125,4	120,0	125,1
Частка дебіторської заборгованості у ВВП, %	121,1	120,8	115,2	120,6	121,4	123,7	121,1	122,7	116,0
Частка кредиторської заборгованості у ВВП, %	141,7	143,4	141,3	146,3	148,1	109,2	105,6	111,2	98,2
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,85	0,84	0,82	0,82	0,82	1,13	1,15	1,14	1,18

Джерело: розраховано авторами

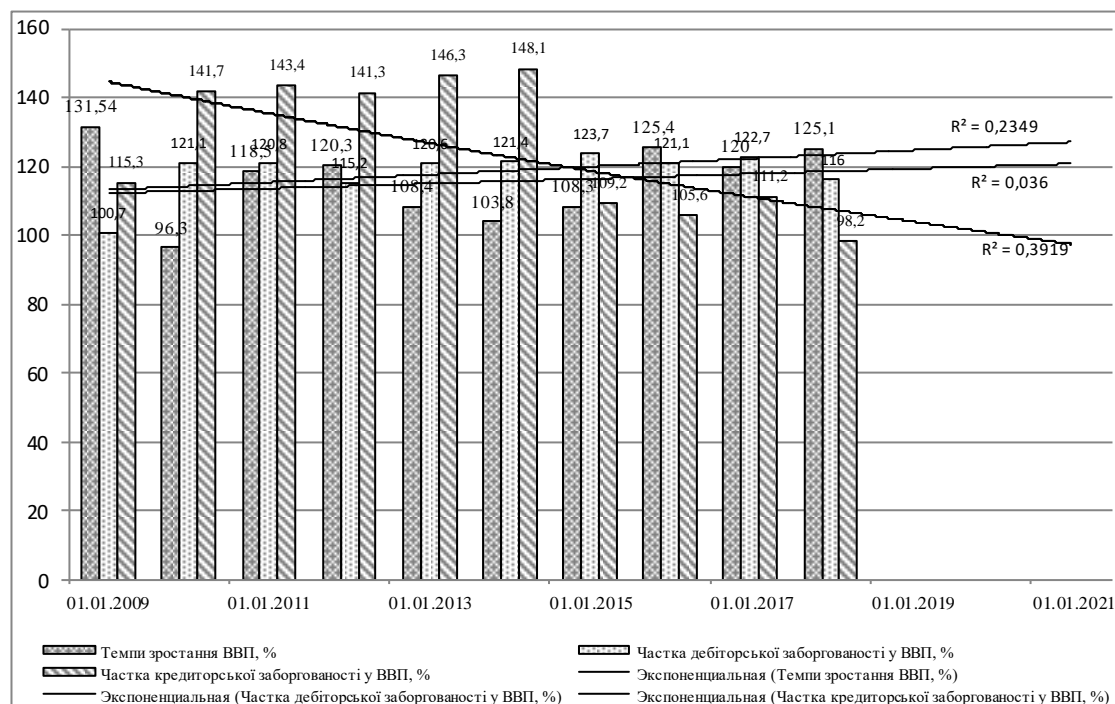

Рис. 1. Динаміка темпів змін ВВП України та часток дебіторської і кредиторської заборгованості у ВВП

Джерело: розраховано авторами

Однак, невизначеність пріоритетів державної політики щодо необхідних для відновлення економіки проектів розвитку, складності їх імплементації та нерозвиненість національної інноваційної системи не дозволяє створювати умов формування нових джерел зростання для підвищення конкурентоспроможності країни.

За останні тридцять років в Україні показник вітчизняного науково-технічного потенціалу знизився до критичного рівня, що стало загрозою національній безпеці України. Наука втратила функції впливу на соціально-економічний розвиток держави. Проблема має системний характер і обумовлена загальними принципами організації соціально-економічної діяльності України [4, с.2]. В Україні відбувається поступова деградація інноваційного потенціалу: за даними Держстату, кількість дослідників в Україні стрімко скорочується (зі 133744 осіб у 2010 році до 57630 у 2018 році), наукоємність ВВП (витрати на дослідження та розробки за всіма джерелами у відсотках до ВВП у 2018 р. становила лише 0,34%, динаміка кількості підприємств, що займаються інноваціями, негативна (у 2018 році відбулося незначне зростання кількості підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність, з 14,3% у 2017 році до 15,6% у 2018 році, однак частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції залишається дуже низькою -0,7% та 0,8% відповідно).

Дані таблиці 3 свідчать, що протягом аналізованого періоду інноваційна активність вітчизняних підприємств залишається на вкрай низькому рівні (дані Держкомстат України наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях). Так, протягом аналізованого періоду інноваційною діяльністю займалися від 13,8 до 18,9% підприємств. Крім того, як свідчать дані таблиці 4, відбулося скорочення загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності. Так, якщо за базу взяти 2010 рік, загальна сума витрат становила 10821,0 млн. грн, у 2018 році – 12180,1 млн грн. Враховуючи вплив інфляційного знецінення грошей за аналізований період, навіть за даними офіційних статистичних спостережень, вартість загальної суми витрат за напрямками інноваційної діяльності 2018 року скоротилася у порівнянні з 2010 році на 24%.

Таблиця 3. Загальний обсяг витрат за напрямками інноваційної діяльності підприємств України

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками					
			Дослідження і розробки	у тому числі		Придбання інших зовнішніх знань	Придбання машин обладнання та програмного забезпечення	Інші витрати
				Внутрішні НДР	Зовнішні НДР			
	%	млн. грн.						
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	10489,1	2440,2
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	8051,8	2185,5
2013	16,8	9562,6	1638,5	1312,1	326,4	87,0	5546,3	2290,9
2014	16,1	7695,9	1754,6	1221,5	533,1	47,2	5115,3	778,8
2015	17,4	13813,7	2039,5	1834,1	205,4	84,9	11141,3	548,0
2016	18,9	23229,5	2457,8	2063,8	394,0	64,2	19829,0	878,4
2017	16,2	9117,5	2169,8	1941,3	228,5	21,8	5898,8	1027,1
2018	16,4	12180,1	3208,8	2706,2	502,6	46,1	8291,3	633,9

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Дані таблиці 4 свідчать, що протягом аналізованого періоду інноваційна активність вітчизняних промислових підприємств залишається на вкрай низькому рівні. Так, інноваційною діяльністю займалися від 11,5 до 16,6%. В той же час, не дивлячись на зростання питомої ваги підприємств промисловості, які впроваджували інновації, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, починаючи з 2011 року, мала тенденцію до скорочення, особливо відчутним було скорочення протягом останніх двох років. Фінансування інноваційної діяльності підприємств промисловості здійснювалось переважно за рахунок власного капіталу.

Таблиця 4. Впровадження інновацій на промислових підприємствах

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі	Впроваджено виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	з них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
	%	млн. грн.				
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3
2013	13,6	1576	502	3138	809	3,3
2014	12,1	1743	447	3661	1314	2,5
2015	15,2	1217	458	3136	966	1,4
2016	16,6	3489	748	4139	1305	...
2017	14,3	1831	611	2387	751	0,7
2018	15,6	2002	926	3843	920	0,8

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Як свідчать дані таблиці 5, триває руйнація фундаментальної бази для забезпечення структурних реформ на інноваційних засадах, що негативно відбивається на динаміці рівня витрат на фінансування науково-технічних робіт (із 0,74 % ВВП у 2010 р. до 0,64% ВВП у 2018 р. за прийняттого значення 2% ВВП) та свідчить про посилення девіантної поведінки органів

державної влади, яка уже носить характер деліквентної поведінки та формує посилення загроз інноваційній безпеці держави.

Таблиця 5. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
млн. грн.					
2010	8045,5	4775,2	87,0	2411,4	771,9
2011	14333,9	7585,6	149,2	56,9	6542,2
2012	11480,6	7335,9	224,3	994,8	2925,6
2013	9562,6	6973,4	24,7	1253,2	1311,3
2014	7695,9	6540,3	344,1	138,7	672,8
2015	13813,7	13427,0	55,1	58,6	273,0
2016	23229,5	22036,0	179,0	23,4	991,1
2017	9117,5	7704,1	227,3	107,8	1078,3
2018	12180,1	10742,0	639,1	107,0	692,0

Джерело: розраховано за даними Держкомстату України

Важливою подією 2014 р. стало підписання Україною Угоди про асоціацію, що відкриває значні перспективи для реального сектору економіки. У промисловому секторі Угода про асоціацію надає нового імпульсу інноваційним зрушенням України завдяки розширенню можливостей її участі в програмах науково-технічного розвитку ЄС та інтеграції України в Європейський дослідницький простір. 20 березня 2015 р. підписано Угоду між Україною та ЄС про участь України у Рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020», яка об'єднує всі програми ЄС із фінансування досліджень та інновацій та дозволяє підприємствам та організаціям брати участь у проектах Програми на однакових із країнами – членами ЄС умовах. Низка суттєвих геополітичних, внутрішніх політичних та соціально-економічних змін і перетворень змушує констатувати докорінну зміну як самої економіки України, так і умов її функціонування. Відбувається поступова диверсифікація пріоритетів економічного зростання. Змінюється зовнішнє ставлення до України і навіть зовнішньоекономічне оточення. [5, с.11].

Однак, як засвідчують аналітичні оцінки, упродовж 2016-2017 років однією з визначальних рис економічного розвитку було відновлення позитивної динаміки (двозначними темпами) інвестиційної складової економіки після її скорочення впродовж попередніх 3 років поспіль. Обсяг капітальних інвестицій у 2016-2017 роках зріс на 44,1 відсотка (за 2015 рік падіння становило 1,7 відсотка), або в середньому на 20,1 відсотка щорічно. Це обумовило розвиток інвестиційно-спрямованих галузей промисловості та будівництва в цей період: за 2016-2017 роки виробництво продукції машинобудування збільшилось на 10,1 відсотка (за 2015 рік – зменшення на 14,1 відсотка), індекс будівельної продукції – на 48,3 відсотка (за 2015 рік – падіння на 12,3 відсотка). Позитивна динаміка капітальних інвестицій була сформована в умовах поживлення виробничої діяльності підприємств з поступовим покращенням на цій основі їх фінансового стану у більшості видів економічної діяльності, поліпшення ділових очікувань та поступового послаблення інвестиційних ризиків на тлі відносної макрофінансової стабілізації, започаткування нового етапу реформування економіки та запуску масштабних державних інвестиційних проектів (інфраструктурних, оборонних, енергоефективних). В цілому питома вага валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) у ВВП збільшилася до 16 відсотків у 2017 році з 13,5 відсотка у 2015 році, проте все ще не досягла рівня 2013 року – 16,9 відсотка ВВП [6, с.4]. Як уже зазначалося, головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у I півріччі 2019 року освоєно 73,3 відсотка капіталовкладень. Ключовими сферами економічної діяльності, за обсягами освоєння капітальних інвестицій, у I півріччі 2019 року є: промисловість – 40,3%, будівництво – 10,8%, сільське, лісове та рибне господарство – 10,1%,

інформація та телекомунікації – 3,7%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,9%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 8,4%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 5,4%, операції з нерухомим майном – 4,9%.

Однак необхідно зазначити, що показники інноваційного розвитку в промисловості України значно відстають від аналогічних світових значень. Так, у провідних країнах частка підприємств, що впроваджують інновації, вчетверо більша, ніж в Україні, що свідчить про прояви економічної депривації реального сектора економіки, яка визначається як скорочення або втрата можливості виходу на траєкторію сталого економічного розвитку.

При розробленні Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки було враховано положення низки основних стратегічних документів, зокрема Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та ряду інших галузевих стратегічних програм, зокрема Експортної стратегії: Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017-2021 років, Стратегії подолання бідності, Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року тощо. Також, враховуючи, що Україна приєдналась до глобального процесу забезпечення сталого розвитку, у прогнозі відображено поступ, який з певною вірогідністю матиме Україна у досягненні визначених у Національній доповіді «Цілі Сталого Розвитку: Україна» цільових індикаторів при різних сценаріях розвитку. Досягнення ЦСР потребуватиме глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нового глобального партнерства. Саме тому розуміння перспектив досягнення ЦСР дозволить своєчасно скоригувати політику і забезпечити необхідний прогрес [6, с.2]. За таких умов стратегічним завданням влади є зміна парадигми розвитку і запуск нових інструментів, побудова нових взаємовідносин та правил гри на ринку. Реформування економіки країни має відбуватися в умовах збереження певних викликів та ризиків, зокрема, це загроза ескалації бойових дій на сході, імовірність погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури на світових товарних ринках, міграційні процеси, гальмування, деструктивна девіація та депривація інвестиційної активності.

Висновки. Розуміючи всю відповідальність та складність поставлених задач, Урядом було розроблено та прийнято Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 року №275-р), який прогнозує поступовий перехід від споживчої до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р затверджено Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Реалізація Стратегії дасть змогу до 2030 року утворити національну інноваційну екосистему і забезпечити розвиток та ефективну взаємодію елементів національної інноваційної екосистеми, яка зможе стати рушієм прискореного економічного зростання, сприятиме впровадженню нових технологічних рішень. Для побудови інноваційної економіки з розвинутим підприємництвом, інноваціями та високою продуктивністю виробництва Україні як державі, яка має великий інтелектуальний потенціал, необхідно розв'язати зазначені проблеми. Державна інноваційна політика має фокусуватися на напрямках, які відповідають інноваційному процесу в Україні, враховуючи інтереси всіх зацікавлених сторін. Саме тому особливо важливою є співпраця між усіма учасниками інноваційного процесу, які сприяють інноваціям на всіх етапах створення і виведення інноваційного продукту на ринок. Розв'язати проблему передбачається шляхом здійснення програмних заходів за такими напрямками: створення сприятливого нормативно-правового поля для суб'єктів господарювання, що провадять інноваційну діяльність; розвиток інноваційної інфраструктури, методично-консалтингове забезпечення, розширення зв'язків вітчизняних науковців і винахідників з іноземними підприємствами; підвищення рівня спроможності, що реалізується як шляхом культурно-просвітницької діяльності, підвищення інноваційної культури, так і через освітню діяльність, спрямовану на забезпечення успішної кар'єри молоді після завершення навчання у закладах вищої освіти за одним з обраних напрямів: започаткування власної справи, робота на підприємстві, що відповідає сучасному технологічному рівню, або наукова (викладацька) робота [1, с.28].

Отже, основою української інноваційної конкурентоспроможності має стати людський капітал, а також знання й результати наукових досліджень. Їх ефективна реалізація в Україні з можливістю виходу на світові ринки сприятиме розвитку країни.

Список використаної літератури

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-sferi-innovacijnoyi-diyalnosti-na-period-do-2030-roku> (дата звернення 25.09.2019).
2. Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення 25.09.2019).
3. Охримович М. М. Девіації стану інвестиційної безпеки України: джерела виникнення та форми прояву. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/164.pdf (дата звернення 15.09.2019).
4. Постанова Верховної Ради України № 182-VIII від 11.02.2015 р. «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/182-19>. (дата звернення 10.09.2019).
5. Україна: перспективи розвитку. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=8089b0f3-7748> (дата звернення 20.10.2019).
6. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2019-2021 роки. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1823a8c9-13e6-4bf1-919> (дата звернення 25.09.2019).

References

1. Order of Cabinet of Ministers of Ukraine from July, 10 in 2019 № 526-p About approval of Strategy of development of sphere of innovative activity on a period 2030 to. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiyogo-rozvitku-ukraini.pdf> (accessed 25 September 2019).
2. Decree of President of Ukraine from January, 12, 2015 № 5/2015 «About Strategy of steady development «Ukraine – 2020». Available at: 19 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (accessed 25 September 2019).
3. Ohrymovych M. M. Investment security deviations sn Ukraine: sources and forms of manifestation. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/164.pdf (accessed 15 September 2019).
4. Resolution of Verkhovna Rada of Ukraine № 182 – VIII from 11.02.2015 «About Recommendations of the parliamentary listening on a theme: «About the state and legislative providing of development of science and scientific and technical sphere of the state». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/182-19> (accessed 15 September 2019).
5. Ukraine: prospects of development. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=8089b0f3-7748> (accessed 10 September 2019).
6. A prognosis of economic and social development of Ukraine is on 2019-2021. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=1823a8c9-13e6-4bf1-919> (accessed 25 September 2019).

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ**DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219905pp95-103****UDC 657.1.012.1**

Будько О.В., д.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-3354-6515
e-mail: bisnescon@ukr.net

Budko Oksana, Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0002-3354-6515
e-mail: bisnescon@ukr.net

THE PLACE AND ROLE OF THE SYSTEM OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT IN THE MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ORGANIZATION**МІСЦЕ І РОЛЬ СИСТЕМИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УПРАВЛІННІ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ОРГАНІЗАЦІЇ**

The purpose of the article is to determine the structure of the system of accounting and analytical support of sustainable development and its place and role in the management of the organization. The article highlights the elements of the management model of sustainable development of the organization (strategy, principles, subjects and objects, functions, methods, technologies, management decisions). Qualitative characteristics of accounting and analytical information, which are formed under the influence of accounting and management environments, are shown. The relationship between the model of sustainable development management as well as the system of accounting and analytical support of sustainable development is defined, which with the help of accounting, analytical and non-financial information subsystem forms accounting and analytical information of financial and non-financial nature for management purposes. The article establishes the place and role of accounting and economic analysis in the management of sustainable development of the organization through the formation of theoretical and methodological provisions, that contribute to the achievement of sustainable development goals at micro and macro levels.

Keywords: management, sustainable development, organization, accounting, economic analysis, information, system of accounting and analytical support.

У статті акцентується необхідність зміни усталених підходів до управління організацією задля досягнення цілей сталого розвитку. Метою статті є визначення структури системи обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку та її місця і ролі в управлінні організацією. У статті висвітлюються елементи моделі управління сталим розвитком організації (стратегія, принципи, суб'єкти і об'єкти, функції, методи, технології, управлінські рішення. Визначено сутність стратегії на мікрорівні, яка є складовою сталого розвитку країни. Визначені принципи управління сталим розвитком організації, які базуються на загальних принципах теорії управління: науковості, раціональності, безперервності, системності, гнучкості, цілеспрямованості, відповідності можливостям виконавця, ієрархічності рівнів управління. Функції управління висвітлено у взаємозв'язку з виділенням блоку обліково-аналітичного забезпечення управління. У контексті вирішення проблем сталого розвитку виділено методи управління: організаційно-адміністративні, економічні та соціально-психологічні, дія яких активізується через технологію управління як процесу,

спрямованого на досягнення цілей сталого розвитку. Виділено якісні характеристики обліково-аналітичної інформації, які формуються під впливом облікового середовища та під впливом управлінського середовища. Вказано на необхідність співставлення визначених якісних характеристик з можливими управлінськими рішеннями щодо сегментів діяльності відповідно до принципів сталого розвитку. Визначено взаємозв'язок моделі управління сталим розвитком і системи обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку, яка за допомогою облікової, аналітичної і підсистеми забезпечення нефінансовою інформацією формує обліково-аналітичну інформацію фінансового та нефінансового характеру для управлінських цілей. Встановлено місце і роль бухгалтерського обліку і економічного аналізу в управлінні сталим розвитком організації через формування теоретико-методологічних положень, які сприяють досягненню цілей сталого розвитку на мікрорівні та макрорівні.

Ключові слова: управління, сталий розвиток, організація, бухгалтерський облік, економічний аналіз, інформація, система обліково-аналітичного забезпечення.

JEL Classification: M15; M41

Formulation of the problem. In order to operate effectively, economic entities need to significantly change established approaches to management. The growing uncertainty and dynamism of the external environment objectively affects management methods from the standpoint of improving its tools. Among these tools an important place is given to the system of accounting and analytical support. The formation of a system of accounting and analytical management of sustainable development involves the need to build a model of sustainable development management of the organization. If the essence, structure and properties of any model depend on the purposes for which it is created, its purpose is to establish a link between the system of accounting and analytical support and management of sustainable development of the organization in the process of displaying all its elements with their properties, functions, features and the establishment of interdependencies and relationships between them. When forming a system of accounting and analytical support, as a component of information support for sustainable development management, it is important to take into account the relationship of its subsystems (functional components), management models with components of sustainable development (economic, environmental and social), which will influence the generation of data in order to develop effective management decisions.

Analysis of recent research and publications. Problems related to the management of the organization are covered in the articles of such scientists as D.V. Arutyunova [1], V.A. Willow [2], V.D. Gribov [3], O.O. Gutorova [4], J.S. Zavdasky [5], V.V. Evdokimov [7], I.V. Kalnytska [9]. At the same time, issues related to accounting and analytical support in the management of sustainable development of the enterprise are relevant and require further research and development in order to improve the management system of the enterprise as a whole.

Formulation of the goals of the article. The purpose of the article is to determine the structure of the system of accounting and analytical support of sustainable development and its place and role in the management of the organization.

Presentation of the main research material. The theoretical aspect of the formation of the management model of sustainable development touches upon its system-forming elements. The development of professional sources on management [1,2,3,4,5,6] allowed to identify the following elements: strategy, principles, subjects and objects, functions, methods, management technology, and managerial decisions. Clarifying their content is appropriate in the context of forming a management model focused on decision-making by stakeholders, taking into account the provisions of sustainable development.

From the standpoint of management, management means the purposeful influence on the economic process, object or system to maintain their stability or transfer from one state to another, taking into account certain goals. Management of sustainable development of the organization is a new concept of management, which is becoming more common in economics in solving pressing global social problems (declining quality of life, exacerbation of social conflicts in society due to property inequality), economic problems (global financial crisis, weakening role of the state as a

regulatory institution in connection with the formation of supranational economic actors – transnational corporations, unregulated financial speculation in global financial markets), environmental problems (increase in pollutant emissions, ozone formation, reduction of land area, deterioration of environmental indicators) [7, p. 187].

Based on this, the essence of sustainable development management of the organization is to develop a set of measures aimed at ensuring the harmonization of economic, environmental and social components of activities based on sound data generated by management information subsystems (Fig. 1).

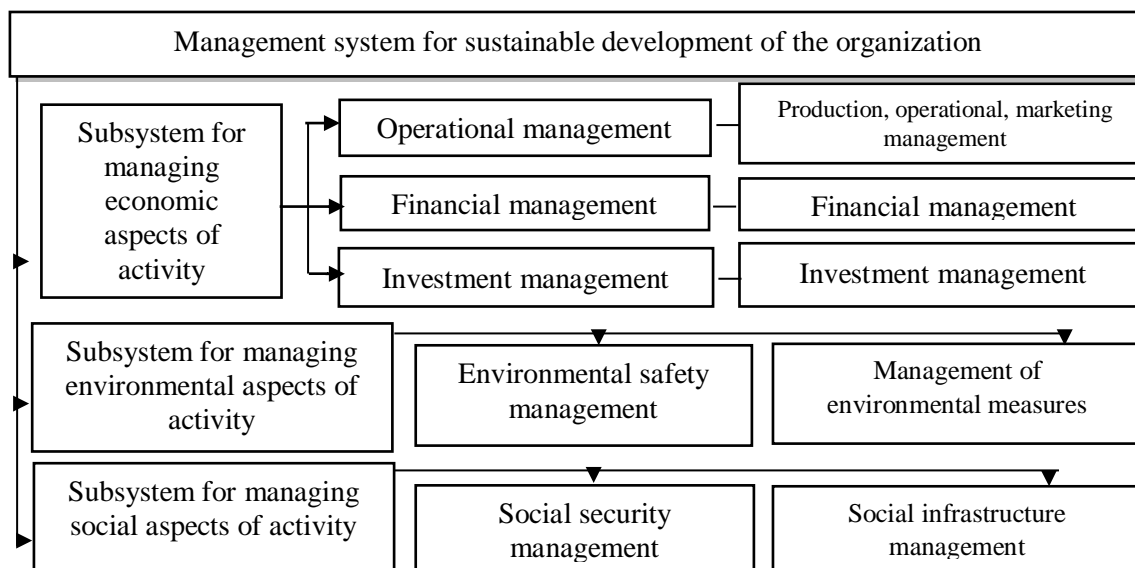

Fig. 1. Management system for sustainable development of the organization

Source: developed by the author

In each subsystem there are more detailed levels of management. Thus, in the subsystem of economic activity management the levels of management of operational, financial, investment activity are distinguished; in the subsystem of environmental management - environmental safety management; in the subsystem of social activity management - management of social security, social protection of personnel and social infrastructure.

The sustainable development management system, like management in general, includes strategic and operational management. In the context of the organization's orientation towards achieving the goals of sustainable development, strategic management is based on human potential as the basis of the organization, with the orientation of production activities towards consumer demands and environmental protection, flexible response to changes in the organization, in accordance with outside challenges, which allow to achieve competitive advantages, all taken together allow the company to survive in the long run, while achieving its goals [8, p. 32].

Accordingly, the operational management of the organization is a set of interconnected and interdependent methods of technical support of production, organization of planning, accounting, analysis and regulation of the production process to ensure comprehensive and timely implementation of the production plan and supply of products or services with the best use of available company resources, taking into account the needs of staff and environmental safety.

An important system-forming element of the sustainable development management model is the choice of strategy as an idea of how to achieve the goal of the organization (within its mission), which takes into account external and internal conditions of its existence and reflects the main stages of achieving the goal. At present, organizations are close to choosing a strategy for sustainable development at the micro level, which is part of the strategy for sustainable development of the country.

This is a complex task that requires significant expansion of the list of management principles used as the starting point of any theory. The principles of management of sustainable development of the organization are based on the general principles of management theory, which are modified depending on the definition of the essence of management of sustainable development of the organization. Elaboration of scientific sources [2,3,5] confirms expediency of application of those principles whose observance in management will provide achievement of the purpose of sustainable development, namely: scientific approach (use of the newest methods and means of management of sustainable development), rationality (maintenance of profitability of functioning of the organization taking into account activity of ecological and social nature), continuity (continuous implementation of the process of managing the sustainable development of the organization), consistency (taking into account all factors and analysis of their impact in interdependence and interconditionality), flexibility (adaptability to unstable conditions caused by environmental and social risks), purposefulness (reality and achievability of sustainable development goals), compliance with the capabilities of the executor (compliance of management functions with the capabilities of the executor), hierarchy of management levels (control of each lower level by a higher level body).

The next main elements of the management model of the organization are the subjects and the object of management. Management entities in the person of a manager or a group of managers are empowered to make management decisions, ie to direct influence on the object of management. Objects of management should be property, sources of property (capital, liabilities), business processes (supply, production, sales), actions and activities of staff, communications (external and internal). A specific object is accounting and analytical information for the purposes of managing economic, environmental and social aspects of activities.

The management of sustainable development of the organization is implemented through appropriate functions. Management functions and their manifestations in the components of sustainable development are given in table. 1. The implementation of management functions is carried out using certain methods. If the method is understood as a set of techniques and methods of cognition of the object of study, the management method can be defined as a set of techniques and methods of influencing the subject of management on the managed object to achieve the goals of functioning and development of the organization.

In the context of solving problems of sustainable development, we distinguish the following management methods: organizational and administrative, based on direct policy guidelines; economic, conditioned by economic relations and socio-psychological ones, used to increase social activity of employees [3, p. 60]. Their action is intensified within the management process aimed at achieving certain goals of sustainable development of the organization, through the implementation of certain functions, ie a kind of management technology as another system-forming element of sustainable development management model, implemented through appropriate managerial decisions.

Within the concept of sustainable development, management decisions are distinguished according to economic, environmental and social aspects of activity.

As a necessary component, management decisions are included in the process of implementing all managerial functions, in particular, accounting, control and analysis, which represent one of the mechanisms for their implementation. The provision on the key role of management decisions in the management system of the organization is consistent with the definition of management, formulated in the research process as a set of system-forming elements aimed at implementing management technologies, the end result of which is the management decision-making process. The content of management decisions is logically expanded by their decomposition as a method, "which will help to break down complex phenomena including managerial decisions into simpler ones, thus providing a deep insight into the essence of the phenomenon and determine its content" [9, p. 61].

The method of decomposition makes it possible to further develop methodological approaches to the formation of a system of accounting and analytical support for sustainable development of the organization.

Table 1. Management functions for the components of sustainable development

Component of sustainable development	Management function
1	2
1. Economic	
- production (production management)	- production planning; - organization of the production process; - regulation of production activities; - stimulating the growth of production
unit of accounting and analytical management	- production accounting; - analysis of production volumes and reserves of their growth; - control of production costs
-material and technical supply (operational management)	- procurement planning; - organization of procurement, warehousing, transportation, posting of stocks; - procurement regulation; - stimulating effective procurement
unit of accounting and analytical management	- procurement accounting; - analysis of procurement volumes; - procurement control
- marketing (marketing management)	- sales planning; - organization of marketing information collection; - regulation of marketing activities; - stimulating sales growth
unit of accounting and analytical management	- accounting for product sales; - analysis of sales volumes and reserves for their growth; - control of sales rationality
- finance (financial management)	- financial planning; - organization of financial activities; - regulation of financial activities; - financial incentives
unit of accounting and analytical management	- cash flow accounting; - analysis of the effectiveness of the use of cash flows; - control over the efficiency of cash flows
- investments (investment management)	- investment planning; - organization of investment activities; - regulation of investment activity; - stimulating investment activities
unit of accounting and analytical management	- accounting for investments; - analysis of investment efficiency; - control over the efficiency of investments
2. Environmental	- planning of environmental revenues and expenditures; - organization of environmental protection measures; - regulation of environmental activities; - incentives for environmentally friendly behavior
unit of accounting and analytical management	- accounting for environmental aspects of activities; - analysis of indicators of environmental aspects of activity; - control of measures for the implementation of environmental activities
3. Social	- staff planning; - recruitment organization; - regulation of social activities;

Continuation of the table. 1

1	2
	- incentives for the implementation of areas of social development of the organization
unit of accounting and analytical management	- accounting for social aspects of activity; - analysis of the effectiveness of social measures; - control over the implementation of social measures

Source: developed by the author

Based on this, the most optimal approach for the formation of system of accounting and analytical management of sustainable development of the organization is clearly defining the list of management decisions with subsequent determination of the need for quality accounting and analytical information.

The components of sustainable development to ensure the management of the organization require such qualitative characteristics of information that would meet the diverse needs of users. We will use the approach considered by M.M. Shigun to determine the requirements for information and quality characteristics of financial statements [10, p. 203], which, taking into account certain aspects will allow to allocate its qualitative characteristics in accordance with the purpose of using information to manage sustainable development. Among the large number of qualitative characteristics, requirements, properties, below presented are the following qualitative characteristics of accounting and analytical information to manage the sustainable development of the organization:

- 1) qualitative characteristics that are formed under the influence of the accounting environment (relevance, reliability, reliability, comparability, and completeness);
- 2) qualitative characteristics that are formed under the influence of the accounting environment (optimality, efficiency, and forecast value).

These qualitative characteristics of accounting and analytical information should be compared with possible management decisions for segments (components) of activities in accordance with the principles of sustainable development using the matrix method, which will assess the information capabilities of subsystems (functional components) of accounting and analytical management of sustainable development.

The final stage of the technology of substantiation, development and implementation of management decisions is the assessment of their effectiveness and efficiency, which allows to establish the quality of management decisions as a set of parameters that ensure its purpose in the management model of the organization. In the scientific literature, these parameters are clearly defined, and they include: validity, timeliness, consistency, optimality, brevity and clarity, specificity over time, effectiveness, and efficiency [9, p. 211].

Accordingly, the final system-forming element of the formation of the management model of the organization is determining the system of indicators for assessing the effectiveness and efficiency of management of economic, environmental and social aspects of activity. The effectiveness of management means the ability of the management system to ensure the achievement of end results that meet the goal and meet the specific needs of man, society, state, as well as create conditions for sustainable development of the organization. At the same time, management efficiency is a relative characteristic of the effectiveness of a particular management system which is reflected in various indicators of both the object of management and, in fact, managerial activities [3, p. 211].

Forming a model of sustainable development management of the organization on the basis of certain system-forming elements, provides a definition of the role, place and value of information formed by the system of accounting and analytical support of sustainable development (AAS SD), considered as a set of subsystems: accounting, analytical and special subsystem. Each component has its own goals and objectives that must be achieved within the management subsystems: in the economic, environmental and social spheres of sustainable development. This promotes the formation of a comprehensive information system, interconnected with the system-forming elements of the

management model of the organization, components of sustainable development and components of the system of accounting and analytical support of sustainable development, which will allow operational and strategic management decisions (Fig. 2).

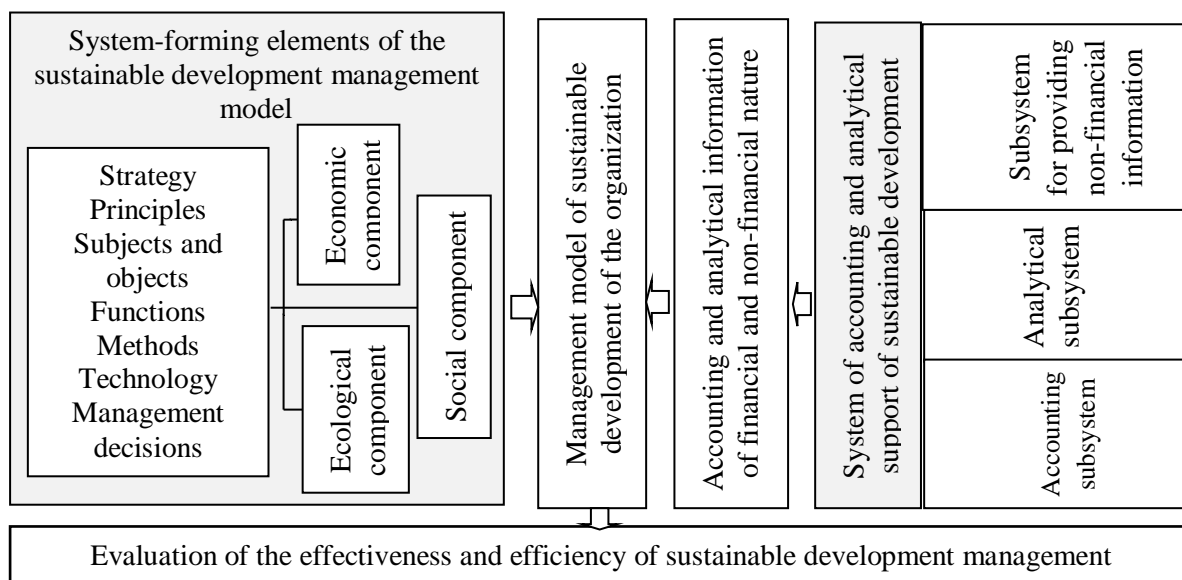

Fig. 2. Integrated information system for sustainable development management of the organization

Source: developed by the author

For the successful development of information system for sustainable development management of the organization it is important to outline the role, importance and place of each component of sustainable development in its activities.

To do this, it is necessary to define and justify the content of environmental and social processes in the constituent documents, develop environmental and social policies, linking them with the economic policy of the organization, justify the strategy of the organization, which will prioritize activities related to environmental social aspects of activity.

The defined provisions on the relationship between the management model and the system of accounting and analytical support allow to establish the place and role of accounting and economic analysis in the management of sustainable development of the organization (Fig. 3).

Conclusions. The studied theoretical aspects of the management system of sustainable development of the organization in conjunction with the system of accounting and analytical support is the basis of information management system, which provides information capable of generating information product for management decisions by stakeholders taking into account the impact of organization on the economy society. Important components of the system of accounting and analytical support of sustainable development are accounting, analytical and subsystem of non-financial information.

The management system of sustainable development of the organization is based on information capabilities of accounting and economic analysis which with the help of theoretical and methodological provisions contribute to the sustainable development of the organization at the micro level and achieve sustainable development goals at the macro level.

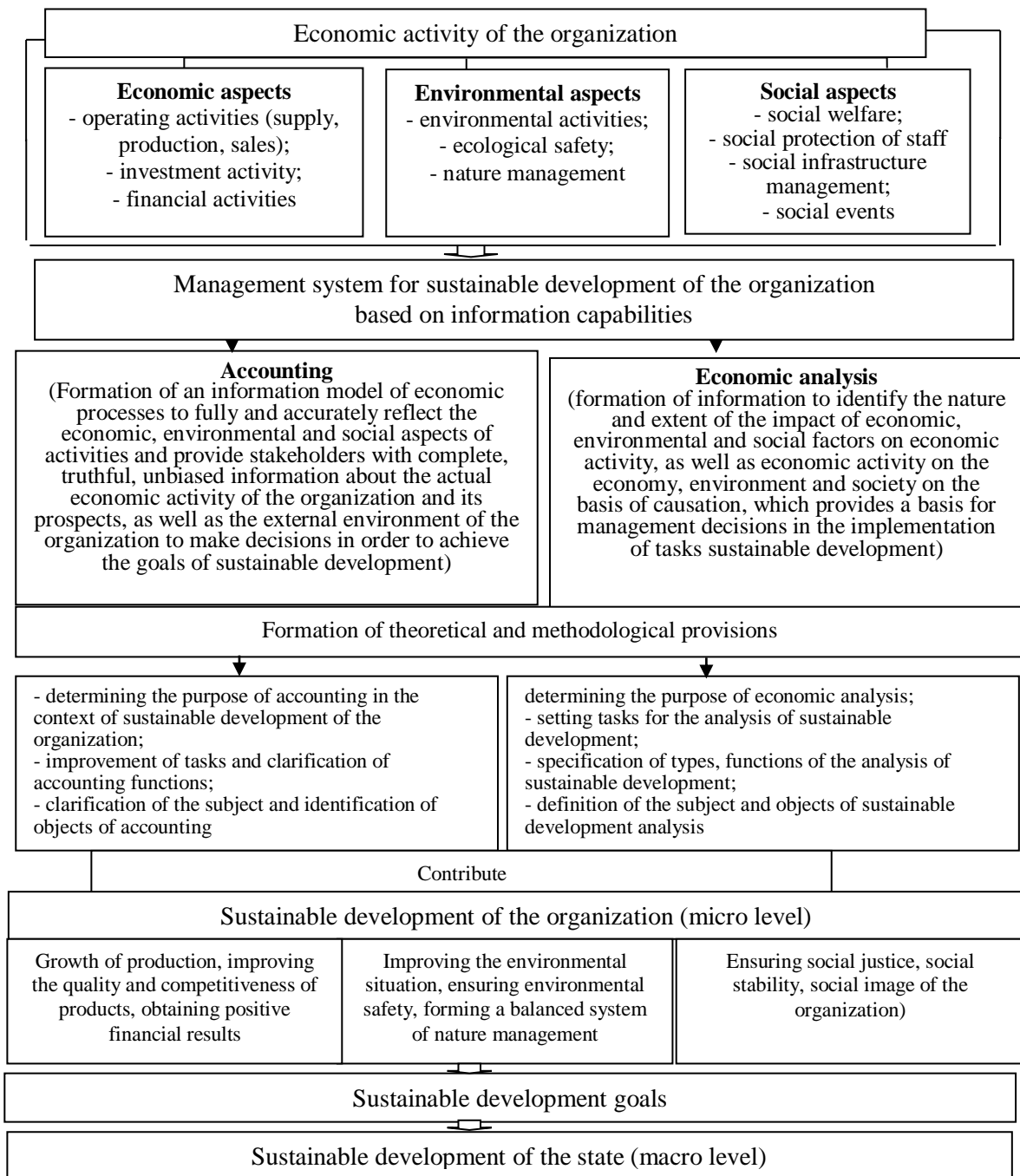

Fig. 3. The place and role of accounting and economic analysis in the management of sustainable development

Source: developed by the author

References

1. Arutyunova D.V. (2010) *Strategicheskij menedzhment: opredelenie klyuchevykh faktorov konkurentnogo uspeha* [Strategic management: identifying key factors for competitive success]. Taganrog: Izd-vo TTI YuFU. Available at: http://www.aup.ru/books/m205/7_4.htm (accessed 25 April 2020).

2. Verba V.A. (2009) Pidsystema upravlinnia rozvytkom na pidpriemstvi: kontseptualni zasady stvorennia i funktsionuvannia [Subsystem of development management at the enterprise: conceptual bases of creation and functioning]. *Stratehiia rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiologhiia, pravo)*, vol. 1–2, pp. 404–411.
3. Gribov V.D. (2007) *Menedzhment* [Management]. M.: KNORUS. (in Russian)
4. Hutorova O.O. (2017) *Menedzhment orhanizatsii* [Organization management]. Kh.: Khark. nats. ahrar. un-t. Kh.: KhNAU. (in Ukrainian)
5. Zavadskiy Y.S. (1998) *Menedzhment: Management* [Management: Management]. K.: Ukrainsko-finskyi instytut menedzhmentu i biznesu. (in Russian)
6. Meskon M.H., Albert M., Hedouri F. (1992) *Osnovy menedzhmenta* [Management Basics]. M.: Delo. (in Russian)
7. Yevdokymov V.V. (2013) *Kontseptsiiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu subiektiv hospodariuvannia v konteksti teorii staloho rozvytku: monohrafiia* [The concept of economic security management of economic entities in the context of the theory of sustainable development]. Zhytomyr : ZhDTU. (in Ukrainian)
8. Kalnickaya I.V. (2009) *Uchetno-analiticheskaya koncepciya integrirovannoy informacionnoy sistemy dlya celej upravleniya organizaciej: teoriya i metodologiya* [Accounting and analytical concept of an integrated information system for organization management purposes: theory and methodology] (Doctor's dissertation), Ekaterinburg.
9. Vihanskij O.S. (2006) *Strategicheskoe upravlenie* [Strategic management]. M.: Ekonomist. (in Russian)
10. Shyhun M.M. (2008) Finansova zvitnist pidpriemstva: oznaky yakosti [Financial statements of the enterprise: signs of quality]. *Visnyk ZhDTU*, no. 3(45), pp. 201–209.

Список використаної літератури

1. Арутюнова Д.В. Стратегический менеджмент: определение ключевых факторов конкурентного успеха: учеб. пособ. Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2010. 122 с. URL: http://www.aup.ru/books/m205/7_4.htm (дата звернення 25.04.2020).
2. Верба В.А. Підсистема управління розвитком на підприємстві: концептуальні засади створення і функціонування. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. 2009. Вип. 1–2. С. 404–411.
3. Грибов В.Д. Менеджмент: учебное пособие. М. : КНОРУС, 2007. 280 с.
4. Гуторова О.О. Менеджмент організації. Х.: Харк. нац. аграр. ун-т. Х.: ХНАУ, 2017. 267 с.
5. Завадський Й.С. Менеджмент: Management. Вид. 2-е. К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. Т.1. 542 с.
6. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / пер. с англ. М.: Дело, 1992. 702 с.
7. Євдокимов В.В. Концепція управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в контексті теорії сталого розвитку: монографія / В.В. Євдокимов та ін. Житомир : ЖДТУ, 2013. 252 с.
8. Виханский О.С. Стратегическое управление: ученик. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Экономистъ, 2006. 296 с.
9. Кальницкая И.В. Учетно-аналитическая концепция интегрированной информационной системы для целей управления организацией: теория и методология: дисс. ... д-ра экон. наук: 08.00.12. Екатеринбург, 2009. 358 с.
10. Шигун М.М. Фінансова звітність підприємства: ознаки якості. *Вісник ЖДТУ*. 2008. № 3(45). С. 201–209.

DOI: [doi.org/10.31319/2709-2879.2020iss1\(1\).219906pp104-114](https://doi.org/10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219906pp104-114)
УДК 657.1:336.22

Кемарська Л.Г., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-6121-5772
e-mail: kemarskaya1979@meta.ua

Kemarska Liliia, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0002-6121-5772
e-mail: kemarskaya1979@meta.ua

РОЗВИТОК ІТ-СЕКТОРУ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ, ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ОБЛІКУ

DEVELOPMENT OF IT SERVICES IN UKRAINE: PROSPECTS AND RISKS, FEATURES OF TAXATION AND ACCOUNT

У статті досліджено особливості розвитку сектору ІТ-послуг в Україні. Проаналізовано динаміку кількості суб'єктів господарювання в ІТ сфері, кількості зайнятих працівників, обсяг реалізації, обсяг експорту послуг. Визначено основні фактори та перспективи розвитку ІТ-сектору в Україні, виділено основні ризики і загрози для подальшого зростання. Встановлено, що важливими факторами стрімкого зростання ІТ сектору є наявність альтернативних систем оподаткування, обліку та звітності для юридичних та фізичних осіб, а також альтернативні варіанти оформлення договірних відносин із виконавцями. Проаналізовано особливості обліку, оподаткування та звітності за загальною та спрощеною системами для підприємств та фізичних осіб-підприємців. Наведено порівняльну характеристику оподаткування при укладанні трудових договорів, договорів підряду та цивільно-правових договорів з фізичними особами та фізичними особами-підприємцями у сфері ІТ. Представлено порівняння альтернативних законопроектів у частині зміни оподаткування суб'єктів ІТ-галузі.

Ключові слова: ІТ-послуги, оподаткування, облік, звітність, спрощена система оподаткування.

The article discusses features of development of entrepreneurial activity in the sector of IT-services in Ukraine. Evidently, that development to the sector of IT-services is one of priority directions of development of Ukrainian economy for many years to come. The author investigated and analysed the change of amount of business entities in IT-services, the number of employed workers, volume of sales, volume of services exports in Ukraine. It is set that in 2017 95% of business entities in IT-services of Ukraine are represented by individual entrepreneurs. Individual entrepreneurs provide 71% employment of workers and 53% volume of sales in IT-services. Apparently, the positive dynamics of IT-services was attained due to many factors both within the national economy and the world market of IT-services. The author distinguished basic factors and prospects of development for IT-services, basic risks and threats for further growth. It was set that the important factors of swift growth of IT-services in Ukraine are alternative systems of taxation, accounting and reporting for entities and individual entrepreneurs, as well as alternative options for registration of contractual relationships with contractors of IT-services. The articles analyses features of accounting, taxation and reporting of general and simplified systems for entities and individual entrepreneurs.

The authors present comparative description of taxation at entering into labour contracts, contracts of work and labour and civil legal contracts with individual entrepreneurs as well as with individual entrepreneurs in the IT-sector. Outlined are the ways of optimization of the tax loading for an enterprise-customer and contractor of IT-services of individual entrepreneur. The authors compare

alternative Ukrainian draft laws with respect to change in taxation for the subjects of IT-services. It is set that tax load will increase substantially no matter which of the laws is adopted. The increase of the tax load will have retentive influence on further development of IT-services in Ukraine.

Keywords: IT-services, taxation, account, accounting, simplified taxation.

JEL Classification: M41; L86; H21

Постановка проблеми. Щороку ІТ-сектор України демонструє стабільне зростання, темпи якого випереджають темпи зростання галузі у світі та національної економіки в цілому. Зростання ІТ-сектору забезпечує створення додаткових робочих місць, збільшення надходжень до бюджету у вигляді податків, приплив валютних коштів у країну. Будь-який суб'єкт господарювання, що здійснює свою діяльність в ІТ-сфері або планує вийти на ринок, має обрати систему оподаткування, обліку, звітності та визначити для себе найбільш оптимальну схему роботи із замовниками та виконавцями. В конкурентній боротьбі перемагають ті господарюючі суб'єкти, які використовують найбільш ефективні форми та способи організації бізнесу. Українське законодавство містить альтернативні варіанти систем оподаткування, обліку та звітності, а також пільги, призначені для суб'єктів ІТ-сфери. Своім зростанням вітчизняний ІТ-сектор багато в чому зобов'язаний спрощеній системі оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особлива увага в сучасних дослідженнях приділяється вивченню специфіки застосування механізму аутсорсингу в ІТ-сфері як заходу оптимізації витрат та підвищення конкурентоспроможності підприємств на світовому ринку. Зокрема, цим питанням присвячені праці Більовської О.А., Бурлакова О.С., Винничук О.В., Карпової В., Склярук Т.В. та інших [1-4]. Інший підхід до оптимізації витрат суб'єктів господарювання ІТ-сектору полягає в мінімізації податкових виплат та зменшенні податкового навантаження, зокрема для оплати праці. Питанням оптимізації податкового навантаження присвячені роботи Карпової В., Мусієнко Н., Тимошенко А.О. [4-6]. Низка досліджень присвячена визначенню перспектив розвитку ІТ-сектору та зміни вітчизняного оподаткування [3, 6-9]. Враховуючи постійну зміну законодавчої бази, спроби законотворців змінити систему оподаткування та стрімкий ріст ІТ-галузі в Україні, тема оптимізації обліку, оподаткування та звітності суб'єктів ІТ-сектору залишається актуальною та потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є дослідження перспектив та ризиків розвитку ІТ-сектору в Україні, визначення особливостей оподаткування, обліку й звітності за умови застосування загальної та спрощеної систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сфері ІТ працюють підприємства та фізичні особи-підприємці, що здійснюють свою діяльність у сфері інформаційних технологій та програмування, тобто надають ІТ-послуги. Перелік цих послуг різноманітний і включає консалтинг, розробки та послуги, що пов'язані із створенням та використанням інтелектуальної власності. Інформаційна технологія – це цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [10].

У табл. 1 представлені дані про кількість суб'єктів господарювання, в тому числі що працюють у сфері ІТ (види діяльності відповідають КВЕД 62 «Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність» та 63 «Надання інформаційних послуг»).

Як видно з даних таблиці, кількість суб'єктів господарювання ІТ- сфери, починаючи з 2010 року, постійно зростає, загалом за період 2010-2017 рр. їх кількість зросла майже в 4 рази. У загальній кількості суб'єктів господарювання України суб'єкти ІТ- сфери досягли 7,3% у 2017 році проти 1,5 % 2010 р. Таке стрімке зростання кількості суб'єктів господарювання в ІТ- сфері було досягнуто за рахунок зростання кількості ФОП (абсолютний приріст 98160 суб'єктів забезпечено за рахунок абсолютного приросту 96193 суб'єктів ФОП). Це наочно представлено на рис. 1. Особливим для ІТ- сфери України є високий відсоток ФОП, який за даними таблиці щороку зростає, і у 2017 році досяг майже 95%.

Таблиця 1. Кількість суб'єктів господарювання в Україні, одиниць

Рік	Усього	ІТ-сфера	в т.ч. ФОП в ІТ сфері	% суб'єктів ІТ сфери в загальній кількості	% ФОП у суб'єктах ІТ сфери
2010	2184105	33230	28234	1,5	85,0
2011	1701797	34996	29297	2,1	83,7
2012	1600304	51491	45711	3,2	88,8
2013	1722251	70589	63852	4,1	90,5
2014	1932325	97845	91604	5,1	93,6
2015	1974439	99897	93287	5,1	93,4
2016	1865631	114343	108479	6,1	94,9
2017	1805144	131390	124427	7,3	94,7

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [11]

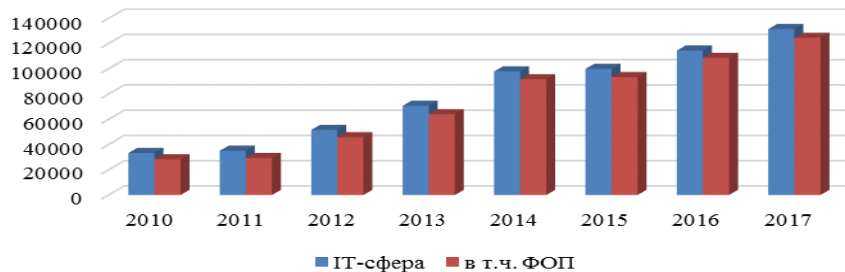

Рис. 1. Кількість суб'єктів господарювання в ІТ сфері України

У табл. 2 наведено дані про кількість зайнятих працівників в Україні, в тому числі що зайняті у сфері ІТ (основні види діяльності відповідають КВЕД 62 «Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність» та 63 «Надання інформаційних послуг»).

Як видно з даних таблиці, відсоток зайнятих в ІТ-сфері України невеликий та до 2012 р. становив менше 1%. Проте, враховуючи щорічне зростання у 2017 р., його розмір склав 2,25%. Основна частина зайнятих в ІТ сфері працює у ФОП, і їх відсоток щорічно стрімко зростає: з 43,36% у 2010 р. до 71,03% у 2017 р.

Таблиця 2. Кількість зайнятих працівників в Україні, тис. осіб

Рік	Усього	в ІТ-сфері	з них у ФОП	% зайнятих в ІТ-сфері	% зайнятих в ІТ-сфері у ФОП
2010	11000,5	73,8	32,0	0,67	43,36
2011	10393,5	79,2	33,6	0,76	42,42
2012	10198,8	102,8	50,1	1,01	48,74
2013	9965,1	127,9	69,0	1,28	53,95
2014	9008,3	153,5	100,3	1,70	65,34
2015	8331,9	148,0	97,5	1,78	65,88
2016	8244,0	163,0	113,9	1,98	69,88
2017	8271,3	185,7	131,9	2,25	71,03

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [11]

У таблиці 3 представлено обсяг реалізованої продукції в Україні, в тому числі підприємствами, що зайняті у сфері ІТ (основні види діяльності відповідають КВЕД 62

«Комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність» та 63 «Надання інформаційних послуг»).

Таблиця 3. Обсяг реалізованої продукції в Україні, млн. грн.

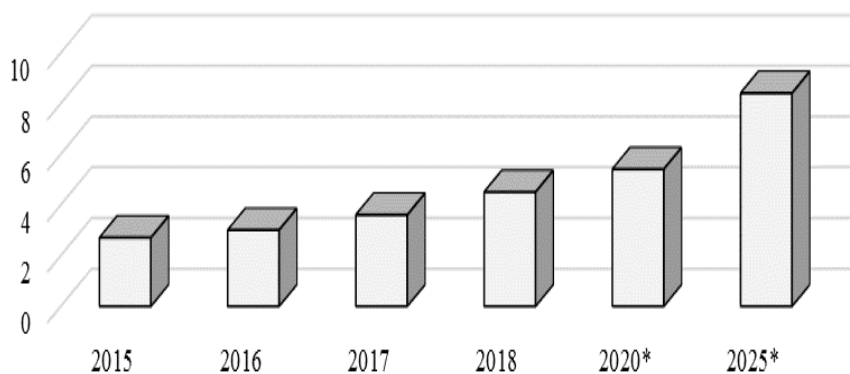
Рік	Усього	Суб'єктами ІТ сфери	з них ФОП	% реалізованої продукції ІТ сфери в усього	% реалізованої продукції ФОП в ІТ сфері
2010	3692554,4	12963,9	4257,5	0,35	32,84
2011	4302627,2	16438,9	5719,6	0,38	34,79
2012	4563794,8	25555,6	8781,0	0,56	34,36
2013	4437326,1	31970,4	11878,7	0,72	37,16
2014	4608978,1	43673,3	19239,7	0,95	44,05
2015	5716431,0	75081,7	37225,1	1,31	49,58
2016	6877077,3	101183,8	52665,4	1,47	52,05
2017	8467031,9	133054,9	71344,2	1,57	53,62

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [11]

Як видно з даних таблиці, відсоток реалізованої продукції ІТ-сфери щорічно зростає і в 2017 р. становив 1,57%. У вартості продукції, реалізованої суб'єктами ІТ-сфери, значна частина припадає на ФОП, і вона щорічно зростає: із майже 33% у 2010 р. до майже 54% у 2017 р.

ІТ-сектор України щороку зростає, про це свідчить його внесок у ВВП держави. За даними Асоціації ІТ України у 2017 р. внесок ІТ-сектору у формування ВВП становив 3,4% [12].

Послуги ІТ сектору відіграють важливу роль у формуванні експорту послуг. За даними Асоціації ІТ України обсяг експорту комп'ютерних послуг щороку зростає (рис. 2).

* прогнозне значення

Рис. 2. Обсяг експорту ІТ-послуг, млрд. дол.

Джерело: побудовано за даними Асоціації ІТ України [12]

За даними Асоціації ІТ України комп'ютерні послуги посіли 3-тє місце серед експорту послуг в Україні, а за підсумками 2018 р. стали другою найбільшою галуззю з експорту послуг, займаючи понад 20% від усіх послуг, що експортуються Україною, обігнавши трубопровідний транспорт [12] (рис. 3).

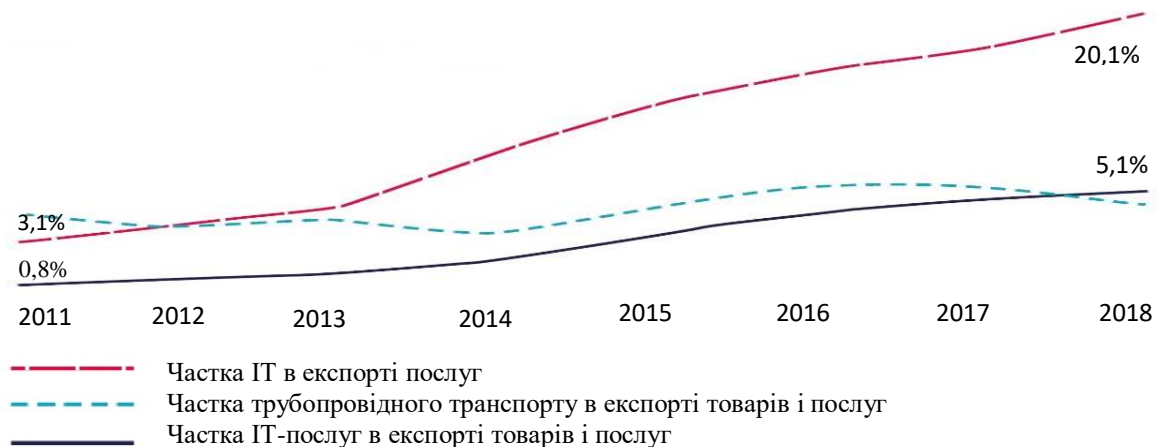

Рис. 3. Частка ІТ в експорті послуг
Джерело: дані Асоціації ІТ України [12]

Наведені статистичні дані свідчать про стрімкий розвиток ІТ- сектору в Україні, здебільшого орієнтованого на зовнішній ринок. Така динаміка галузі була досягнута за рахунок ряду факторів, що склались як в національній економіці так і на світовому ринку ІТ. До основних можливостей та перспектив подальшого розвитку ІТ- бізнесу віднесено наступні [2, 7-9, 13, 14]:

- 1) динамічне зростання ринку ІТ в Україні – темпи зростання ІТ- галузі стабільно перевищують темпи зростання ВВП та темпи зростання ІТ- галузі у світі;
- 2) залучення іноземних інвесторів;
- 3) наявність висококваліфікованого кадрового потенціалу;
- 4) покращення позицій українських ІТ- компаній в світових рейтингах;
- 5) висока інвестиційна привабливість порівняно з іншими галузями;
- 6) інтеграція ІТ- компаній з вищими для коригування освітніх програм та запрошення випускників на роботу;
- 7) великі ІТ- компанії розвивають власні ІТ- школи;
- 8) податкові пільги з ПДВ згідно Податкового кодексу України [8].

До основних ризиків та загроз подальшого розвитку ІТ- бізнесу віднесено [2, 7-9, 13, 14]:

- 1) збільшення податкового навантаження на ІТ- сектор України;
- 2) дефіцит фахівців різної кваліфікації;
- 3) кількість випускників ІТ спеціальностей недостатня, що обмежує зростання галузі;
- 4) відтік кадрів за кордон;
- 5) посилення конкуренції на зовнішньому ринку за рахунок більш низьких цін індійських та китайських компаній;
- 6) ризик втрати замовників через нездатність адаптуватись до змін технологій – особливо актуальний для невеликих компаній та ФОП;
- 7) ризик обмеження застосування ФОП та укладання договорів цивільно-правового характеру на ІТ- послуги з підприємствами;
- 8) відміна або обмеження застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів ІТ- бізнесу;
- 9) зниження прибутковості при зростанні компанії.

Важливими є загальні для національної економіки ризики та загрози: зміна законодавства та податкової політики; політична нестабільність; військові дії.

Окрему увагу варто приділити такому фактору як оплата праці. Порівняно з іншими галузями рівень оплати праці в ІТ- секторі України залишається стабільно високим, що забезпечує високий попит вітчизняних абітурієнтів на спеціальності галузі «Інформаційні

технології», поповнення кадрами за рахунок інших галузей через перепідготовку, післядипломну освіту, самоосвіту. В той же час порівняно з країнами Західної Європи та США рівень оплати праці ІТ-спеціалістів в Україні залишається значно нижчим. З одного боку це стимулює розвиток вітчизняного ІТ- бізнесу шляхом: 1) формування конкурентних переваг вітчизняних ІТ- підприємств порівняно з підприємствами Західної Європи та США через нижчі операційні витрати; 2) покращення інвестиційної привабливості ІТбізнесу в Україні. З іншого боку це стримує розвиток вітчизняного ІТбізнесу через стрімкий відтік кадрів за кордон.

При стрімкому зростанні в масштабах нашої держави Україна займає всього лише 1% світового ІТ-ринку. В той же час динаміка світового ІТ- ринку стабільно позитивна та показує щорічний приріст. Таким чином, вітчизняний ІТ- бізнес має можливість і в подальшому нарощувати обсяги та збільшувати власну частку на світовому ринку.

Важливим фактором, що сприяв зростанню обсягів реалізації в ІТ-секторі є наявність альтернативних систем оподаткування, обліку та звітності в Україні: загальної та спрощеної. Не менш важливим фактором є можливість працювати в ІТ- сфері фізичним особам-підприємцям.

При виборі спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності для суб'єктів господарювання ІТ- бізнесу не передбачено обмежень по видах діяльності (п. 291.5 ПКУ [15]). Для фізичних осіб-підприємців, що обирають групу єдиного податку, потрібно врахувати, які є платниками єдиного податку 2 групи може надавати послуги виключно населенню або юридичним особам, що є платниками єдиного податку. Відповідно, надавати ІТ- послуги платникам податку на прибуток та нерезидентам платники єдиного податку 2 групи не можуть. При виборі системи оподаткування, обліку та звітності юридичними особами до уваги може бути взято ряд показників, наведених у таблиці 4.

Підприємства ІТ-сектору з метою оптимізації оподаткування, спрощення обліку та звітності мають альтернативні варіанти оформлення договірних відносин із виконавцями, зокрема: 1) оформлення працівників за трудовим договором; 2) оформлення договорів підряду; 3) оформлення договорів цивільно-правового характеру.

При оформленні трудових договорів в ІТ-секторі немає ніяких особливостей порівняно з іншими галузями. Враховуючи специфіку виконання замовлень на ІТ-послуги, а саме можливість працювати віддалено, без дотримання правил трудового розпорядку підприємства, з використанням особистого обладнання та програмного забезпечення в ІТ-секторі розповсюдженим є укладання договорів цивільно-правового характеру з фізичними особами – виконавцями послуг. Оподаткування виплат фізичним особам за договорами ЦПХ аналогічне оподаткуванню заробітної плати, крім того за такими договорами лікарняні та декретні виплати здійснюються на загальних підставах, як і за трудовими договорами. Перевагою договору ЦПХ для фізичної особи-виконавця послуг є можливість одночасного укладання таких договорів з різними підприємствами, для підприємства – відсутність кадрового обліку, відпусток, можливість здійснення виплат по закінченню договору (а не мінімум двічі на місяць як для заробітної плати).

Найбільш популярними в ІТ- сфері є застосування договорів ЦПХ (договорів підряду) з фізичними особами-підприємцями, у яких зареєстровані КВЕД, що дають право здійснювати підприємницьку діяльність в ІТ сфері, а саме: 58.21 «Видання комп'ютерних ігор»; 58.29 «Видання іншого програмного забезпечення»; 62.01 «Комп'ютерне програмування»; 62.02 «Консультавання з питань інформатизації»; 62.03 «Діяльність із керування комп'ютерним устаткуванням»; 62.09 «Інша діяльність у сфері інформаційних технологій і комп'ютерних систем»; 63.11 «Оброблення даних, розміщення інформації на веб-вузлах і пов'язана з ними діяльність»; 63.12 «Веб-портали».

Популярність договорів підряду з ФОП обумовлюється оптимізацією податків як для підприємства – замовника, так і для ФОП:

1) якщо ФОП перебуває на загальній системі оподаткування, обліку та звітності, то він сплачує 18% ПДФО, 1,5 % військового збору та 22 % єдиного внеску з чистого оподаткованого доходу;

2) якщо ФОП є платником єдиного податку, то він сплачує єдиний податок за встановленою ставкою для певної групи та єдиний внесок 22% з мінімальної заробітної плати на місяць.

Таблиця 4. Особливості обліку, оподаткування та звітності суб'єктів ІТ-сектору України (юридичні особи)

Показник для порівняння	Загальна система оподаткування, обліку та звітності		Спрощена система оподаткування, обліку та звітності	
	із річним доходом >20 млн. грн.	із річним доходом ≤20 млн. грн.	Платник ЄП 3 група, 3%	Платник ЄП 3 група, 5%
Об'єкт оподаткування	Прибуток		Чистий дохід	
	(скоригований фін. результат на суму податкових різниць)	(без коригування фін. результату на суму податкових різниць)		
Ставка податку	18%		3%	5%
Обсяг виручки на рік	Обмежень немає	≤20 млн. грн.	≤5 млн. грн.	
Кількістю працівників	Обмежень немає			
Форми розрахунків	Обмежень немає		Виключно грошова форма	
Умови реєстрації платником ПДВ	Обов'язкова реєстрація при перевищенні доходу 1 млн. грн.		Добровільна реєстрація з вибором ставки єдиного податку 3%	
Особливості бухгалтерського обліку	Регістри обліку за вибором суб'єкта. Облік згідно НП(С)БО, МСБО / МСФЗ			
	з урахуванням різниць	без урахування коригувальних різниць		
Звітність	Податкова декларація з податку на прибуток підприємств		Податкова декларація платника єдиного податку третьої групи (юридичні особи)	
Періодичність звітування	Раз на квартал	Раз на рік	Раз на квартал	
Сплата інших податків	Пільг немає		Звільняються від сплати та подання податкової звітності з податків і зборів згідно п. 297.1 ПКУ [8]	
Пільги та особливості оподаткування ПДВ операцій ІТ компаній	1) виплата роялті у грошовій формі не є об'єктом оподаткування ПДВ [15, п. 196.1.6]; 2) до 01.01.2023 р. звільняються від оподаткування ПДВ операції з постачання програмної продукції [15, п. 2.26 р. XX]; 3) постачання ІТ послуг нерезиденту не є об'єктом оподаткування ПДВ [15, п. 186.3.в].			-

Джерело: складено автором

Отже, за такими договорами підприємство-замовник не нараховує та не сплачує єдиний внесок, ПДФО та військовий збір. ФОП платник єдиного податку також має можливість мінімізувати податкове навантаження через вибір оптимальної ставки, враховуючи обсяг щомісячних доходів та умови роботи.

У таблиці 5 наведено порівняльну характеристику обліку, оподаткування та звітності фізичних осіб, що мають статус підприємця та не мають такого за умови використання різних систем. Також в таблиці для порівняння наведено прогнозні дані по створенню окремої групи платників єдиного податку (5 група) для ФОП-ІТ за даними доповіді прем'єр-міністра О. Гончарука [16].

Вибір ФОП загальної системи оподаткування, обліку та звітності може бути оптимальним для тих видів діяльності, які є затратомісткими (наприклад, торгівля товарами з

низькою торговою націнкою). ФОП, що надають послуги в ІТ-сфері, загальну систему не обирають через обмежені можливості включення витрат при розрахунку чистого оподаткованого доходу.

Таблиця 5. Особливості обліку, оподаткування та звітності суб'єктів ІТ-сектору України (фізичні особи)

Показник для порівняння	Фізичні особи-підприємці				Фізичні особи	ФОП-ІТ платник ЄП, 5 група (прогноз) [16]
	Загальна система	Спрощена система				
		Платник ЄП 3 група, 3%	Платник ЄП 3 група, 5%	Платник ЄП 2 група		
Об'єкт оподаткування	Чистий оподатковуваний дохід (доходи - витрати)	Чистий дохід (виручка)			Нарахований дохід	Чистий дохід (виручка)
Ставка податку	18% ПДФО, 1,5% ВЗ	3%	5%	до 20% мін. зарплати	18% ПДФО, 1,5% ВЗ	5% ЄП, 1,5% ВЗ
Умови оплати податків	Авансовий платіж ПДФО до 20 числа місяця наступного за кварталом	Протягом 50 днів після закінчення кварталу		Авансовий платіж не пізніше 20 числа місяця	Під час виплати доходу	Не розроблено
Хто сплачує податки	Фізична особа-підприємець				Податковий агент	Фізична особа-підприємець
Нарахування та сплата єдиного внеску	22% чистого оподаткованого доходу (в межах від 1 до 15 мін. зарплат)	22% з мін. зарплати			22% від нарахованого доходу	22% від 2-х мін. зарплат
Обсяг виручки на рік	Обмежень немає	≤5 млн. грн.		≤1,5 млн. грн.	Обмежень немає	Немає даних
Кількість працівників	Обмежень немає			≤10 осіб	0	Немає даних
Форми розрахунків	Обмежень немає	Виключно грошова форма			Обмежень немає	Виключно грошова форма
Умови реєстрації платником ПДВ	Обов'язкова реєстрація при перевищенні доходу 1 млн. грн.	Добровільна реєстрація з вибором ставки єдиного податку 3%		Неплатник ПДВ		Немає даних
Особливість і обліку	Облік доходів і витрат, Книга обліку доходів і витрат	Облік доходів і витрат, Книга обліку доходів і витрат	Облік доходів, Книга обліку доходів		Облік не ведеться	Регістр обліку не розроблений
Звітність	Податкова декларація про майновий стан і доходи	Податкова декларація платника єдиного податку – фізичної особи-підприємця			Податкова декларація про майновий стан і доходи	Немає даних
Період звітування	Раз на рік	Раз на квартал		Раз на рік		Немає даних
Сплата інших податків та зборів	-	-	-	-	-	Збір на розвиток людського капіталу, 1% - 5% (2020-24рр.)

Джерело: складено автором

На сьогоднішній день найбільш популярним є вибір ФОП 3 групи єдиного податку (зі сплатою ПДВ чи без). Укладання договорів ЦПХ з фізичними особами, не зареєстрованими як підприємці, доцільне при виконанні робіт, що не мають постійний характер.

Питання зміни системи оподаткування для ФОП, що надають послуги в ІТ-сфері, є актуальним тривалий час. Так, в березні 2019 року було розроблено та внесено до Верховної Ради проект Закону України № 10094 [17], який у серпні був відкликаний та знятий з розгляду. Відповідно до проекту було запропоновано:

- 1) впровадження окремої 5-ї групи платників єдиного податку для фізичних осіб-підприємців, що надають послуги у сфері інформаційних технологій;
- 2) обмеження на використання найманої праці ФОП 5 групи;
- 3) обмеження річного доходу в сумі 7,5 млн. грн.;
- 4) встановити ставку єдиного податку на рівні від 5% до 10% доходу (із щорічним збільшенням на 1% з 2020 року до 2025 року);
- 5) встановити подвійний розмір єдиного внеску з 2020 року.

У таблиці 5 представлено дані альтернативного варіанту створення 5-ї групи єдиного податку відповідно до даних доповіді прем'єр-міністра О. Гончарука. На момент проведення дослідження законопроект не було розміщено на офіційному порталі Верховної Ради та не було опубліковано. Законопроект № 10094 був відкликаний, а за прогнозним проектом податкове навантаження зросло:

- замість зростання єдиного податку з 5 до 10 % щороку на 1% за прогнозом очікується 5% єдиного податку та впровадження збору на розвиток людського капіталу від 1 до 5% (із щорічним збільшенням на 1% з 2020 року до 2024 року);

- за прогнозним варіантом впроваджується сплата військового збору на рівні 1,5 %, чого немає за діючим законодавством та в проекті № 10094;

- подвійний розмір єдиного внеску передбачено проектом № 10094 та прогнозним варіантом.

Висновки. Дослідження динаміки розвитку ІТ-сфері показало, що у 2017 р. у сфері ІТ в Україні майже 95 % суб'єктів господарювання – це фізичні особи – підприємці, які забезпечують 71% зайнятості та 53% реалізації сектору. Стрімке зростання обсягу експорту ІТ-послуг із 2,7 млрд дол. у 2014 р. до 4,5 млрд. дол. у 2018 р. забезпечило 2-ге місце в експорті послуг України у 2018 році і 5,1% від експорту товарів та послуг.

Основні можливості та перспективи розвитку ІТ-бізнесу в Україні ґрунтуються на наявності кадрового потенціалу, динамічному зростанні внутрішнього та зовнішнього ІТ-ринків, інвестиційній привабливості галузі, наявності податкових пільг. Рушійною силою зростання ІТ-сектору в Україні є наявність альтернативних систем оподаткування, обліку та звітності та можливість працювати в ІТ-сфері фізичним особам-підприємцям. Основні ризики та загрози подальшого розвитку ІТ-бізнесу в Україні пов'язані з збільшенням податкового навантаження на ІТ-сектор, недостатньою кількістю кадрів та їх відтоком за кордон, обмеженням застосування ФОП у роботі ІТ-сектору.

Юридичні особи – суб'єкти ІТ-сектору у своїй діяльності можуть обирати серед загальної та спрощеної систем оподаткування, обліку та звітності. Кожна із наведених систем може бути оптимальною з урахуванням особливостей діяльності конкретного суб'єкта та встановлених обмежень кожної системи. Також з метою оптимізації оподаткування, спрощення обліку та звітності підприємства ІТ-сектору можуть обирати варіанти оформлення договірних відносин із виконавцями. Найбільш популярними в ІТ сфері є застосування договорів ЦПХ (договорів підряду) з ФОП, за якими підприємство-замовник не нараховує та не сплачує єдиний внесок, ПДФО та військовий збір. ФОП платник єдиного податку також має можливість мінімізувати податкове навантаження через вибір оптимальної ставки, враховуючи обсяг щомісячних доходів та умови роботи.

Представлене порівняння альтернативних законопроектів у частині зміни оподаткування суб'єктів ІТ-галузі показало, що в результаті прийняття будь-якого варіанту законопроекту суттєво зросте податкове навантаження на суб'єктів ІТ-сфери, що матиме стримуючий вплив на подальший розвиток галузі.

Перспективами подальших досліджень вбачається удосконалення інформаційних моделей бухгалтерського обліку на підприємствах ІТ-галузі, розробка математичних моделей вибору оптимальної системи оподаткування суб'єктами ІТ-сфери.

Список використаної літератури

1. Більовська О.А. Конкурентоздатність ІТ-галузі та ІТ-аутсорсингу в Україні: шляхи оптимізованого управління. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4161> (дата звернення: 01.10.2019).
2. Бурлаков О.С. Управління ризиками ІТ-аутсорсингу в сучасних умовах господарювання. *Інноваційна економіка*. 2013. № 8 (46). С. 341-343.
3. Винничук Р.О., Склярук Т.В. Особливості розвитку ІТ-ринку в Україні: стан та тенденції. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Логістика*. 2015. № 833. С. 3-8.
4. Карпова В. Оптимізація оподаткування ІТ-бізнесу за допомогою аутсорсингу. *Бухгалтер і закон*. URL: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008788(дата звернення: 20.09.2019).
5. Мусієнко Н. Податок на додану вартість в ІТ. *Юридична газета*. 2018. № 19-20. URL:<http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/podatok-na-dodanu-vartist-v-it.html>(дата звернення 20.09.2019).
6. Тимошенко А.О. Оподаткування послуг в ІТ-сфері: проблеми та перспективи. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 46-52.
7. Семенуха Р. Український ІТ фронт: шанс на перемогу. *Економічна правда*. 2017. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/06/26/626457/>(дата звернення: 20.09.2019).
8. Prokopenko N., Hrabaryev N., Onishchenko A., Hrabaryeva K. IT financing: opportunities and risks. *Економіка і управління*. 2016. №1. С. 92-95.
9. ІТ в Україні – перспективи. URL:<https://ua.112.ua/statji/khoroshi-zarplaty-i-stabilne-zrostantia-shcho-z-sebe-predstavliaie-ukrainska-it-haluz-482651.html>(дата звернення: 25.09.2019).
10. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/74/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.09.2019).
11. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.09.2019).
12. Асоціація ІТ України: веб-сайт. URL: <https://itukraine.org.ua/pro-nas.html> (дата звернення: 20.09.2019).
13. Атамась С. Розвиток ІТ-галузі в Україні. Погляд збоку. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/447679/sergij-atamas-rozvytok-it-galuzi-v-ukrayini-poglyad-zboku>(дата звернення: 20.09.2019).
14. Ганущак-Єфіменко Л.М. Особливості розвитку підприємництва в ІТ-сфері України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 55-67.
15. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 20.09.2019).
16. Для ІТ-шників в Україні придумали новий податок: стали відомі деталі. URL: <https://www.segodnya.ua/economics/business/dlya-it-shnikov-v-ukraine-privdumali-novyuy-nalog-goncharuk-raskryl-detali-1325890.html>(дата звернення: 20.09.2019).
17. Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо розвитку креативних індустрій в Україні): проект Закону України від 14.03.2019 р. № 10094 – 1 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65684 (дата звернення: 25.09.2019).

References

1. Bilovska O. (2015) Konkurentozdatnist IT-haluzi ta IT-aoutsorsynhu v Ukraini: shliakhy optymizovanoho upravlinnia [Competitiveness of IT industry and IT-outsourcing in Ukraine: ways

of optimized management]. *Effective economy*, vol. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua>. (accessed: 01.10.2019).

2. Burlakov O. (2013) Upravlinnia ryzykamy IT-outsorsynhu v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [A management of the risks of IT-outsourcing in the modern terms of menage]. *Innovative economy*, vol. 8 (46), pp. 341-343.

3. Vynnychuk R., Skliaruk T. (2015) Osoblyvosti rozvytku IT-rynku v Ukraini: stan ta tendentsii [Features of development of IT in Ukraine: the state and tendencies]. *Announcer of the National university "Lviv politehnic". Logistic*, vol. 833, pp. 3-8.

4. Karpova V. Optyimizatsiia opodatkovannia IT-biznesu za dopomohoiu outsorsynhu [Optimization of taxation of business IT is by means of outsourcing]. *Accountant and law*, Available at: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008788 (accessed: 20.09.2019).

5. Musiienko N. (2018) Podatok na dodanu vartist v IT [There is a tax value-added in IT]. *Legal newspaper*, vol. 19-20. Available at: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/podatok-na-dodanu-vartist-v-it.html> (accessed: 20.09.2019).

6. Tymoshenko A.O. (2018) Opodatkovannia posluh v IT-sferi: problemy ta perspektyvy [Taxation of services in IT: problems and prospects]. *Economy and state*, vol. 4, pp. 46-52.

7. Semenukha R. (2017) Ukrainskyi IT front: shans na peremohu [Ukrainian IT front: chance on victory]. *Economic true*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/06/26/626457/> (accessed: 20.09.2019).

8. Prokopenko N., Hrabaryev N., Onishchenko A., Hrabaryeva K. (2016) IT financing: opportunities and risks. *Economy and management*, vol. 1, pp. 92-95.

9. IT v Ukraini – perspektyvy [IT in Ukraine are prospects]. Available at: <https://ua.112.ua/statji/khoroshi-zarplaty-i-stabilne-zrostantia-shcho-z-sebe-predstavliaie-ukrainska-it-haluz-482651.html> (accessed: 25.09.2019).

10. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii: Zakon Ukrainy vid 04.02.1998 r. # 74/98-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. [About the National program of informatization: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/74/98-%D0%B2%D1%80> (accessed: 25.09.2019).

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrain [Government service of statistics of Ukraine]. Web site. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed: 20.09.2019).

12. Asotsiatsiia IT Ukrainy [Association of IT of Ukraine]. Website. URL: <https://itukraine.org.ua/pro-nas.html> (accessed: 20.09.2019).

13. Atamas S. Rozvytok IT-haluzi v Ukraini. Pohliad zboku [Development of IT-galuzi is in Ukraine. Look from one side]. Available at: URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/447679/sergij-atamas-rozvytok-it-galuzi-v-ukrayini-poglyad-zboku> (accessed: 20.09.2019).

14. Hanushchak-Yefimenko L.M. (2016) Osoblyvosti rozvytku pidpriemnytstva v IT-sferi Ukrainy [Features of development of enterprise are in the IT-services of Ukraine]. *Actual problem of economy*, vol. 10, pp. 55-67.

15. Podatkovi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. # 2755-VI / Verkhovna Rada Ukrainy [Internal revenue code of Ukraine: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (accessed: 20.09.2019).

16. Dlia IT-shnykiv v Ukraini pry dumaly novyi podatok: staly vidomi detali [For IT-entities in Ukraine thought of a new tax: the known details became]. Available at: URL: <https://www.segodnya.ua/economics/business/dlya-it-shnykov-v-ukraine-pridumali-novyynalog-goncharuk-raskryl-detali-1325890.html> (accessed: 20.09.2019).

17. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy (shchodo rozvytku kreatyvnykh industrii v Ukraini): proekt Zakonu Ukrainy vid 14.03.2019 r. # 10094 – 1 / Verkhovna Rada Ukrainy. [About change of Internal revenue code of Ukraine: project to Law]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65684 (accessed: 25.09.2019).

DOI: 10.31319/2709-2879.2020iss1(1).219908pp115-121
УДК 657.47

Хмелюк А.В., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м.Кам'янське
ORCID ID: 0000-0001-7367-4928
e-mail: dstukhmelyuk@gmail.com

Khmelyuk Alona, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
the Finance and Accounting
Dniprovsk State Technical University, Kamianske
ORCID ID: 0000-0001-7367-4928
e-mail: dstukhmelyuk@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ НА МЕТАЛУРГІЙНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

ACCOUNTING ORGANIZATION AND ALLOCATION OF PRODUCTION COSTS OF METALLURGICAL ENTERPRISE

Розглянуто основні принципи та нормативно-правове регулювання організації управлінського (внутрішньогосподарського) обліку та особливості формування та відображення загальновиробничих витрат. Встановлено, що організація управлінського (внутрішньогосподарського) обліку взагалі, в тому числі і загальновиробничих витрат не регулюється і не регламентується державними органами. Її організують керівники на основі загальних принципів, виходячи з внутрішніх потреб керівництва. Доведено, що складовими облікової політики витрат є: методи калькулювання виробничої собівартості продукції, робіт, послуг; перелік і склад статей калькуляції виробничої собівартості продукції (робіт, послуг); перелік і склад змінних та постійних загальновиробничих витрат; бази розподілу загальновиробничих змінних і розподілених постійних витрат. Відмічені різні підходи до вибору системи калькулювання виробничої собівартості продукції. Підтверджено доцільність застосування попроцесного (попередільного) методу калькулювання собівартості продукції. Визначено алгоритм калькулювання собівартості куль (прокату). Здійснено оцінку відображення загальновиробничих витрат в системі рахунків обліку на металургійному підприємстві. Запропоновано ефективні методи удосконалення обліку загальновиробничих витрат на металургійному підприємстві.

Ключові слова: управлінський (внутрішньогосподарський) облік; витрати; калькулювання собівартості прокату; виробнича собівартість продукції; попроцесний (попередільний) метод; реєстри обліку.

The article considers basic principles and normative legal regulation for the organization of managerial (domestic) accounting and peculiarities of formation and reflection of overhead costs. It is established that the organization of management (internal) accounting in the whole, including general production costs is not regulated or governed by state bodies. It is organized by executives based on general principles, based on the internal needs of management. The main internal governing document for the organization of accounting of expenses at the enterprise is the Order on the organization of accounting and accounting policy. It is proved that the components of accounting cost policy are: methods of calculating manufacturing cost of production, works, services; list and composition of articles of calculation of manufacturing cost of production (works, services); list and composition of variable and fixed overhead costs; bases of distribution of production variables and distributed fixed costs. Different approaches to the choice of the system of calculation of production cost of production are noted. It is proved that the main factor in the choice of the calculation system is the industry peculiarities. The expediency of using the process (preliminary) method of calculating

production costs is confirmed. The algorithm for calculating the cost of balls (hire) has been determined. The estimation of general expenses in the system of accounts of accounting at the metallurgical enterprise is estimated. Accounting violations have been established in terms of generating overhead costs and production costs. Effective methods of improvement behind accounting of overall costs of the metallurgical enterprise are offered.

To evaluate the current regulatory approaches to the organization of managerial (domestic) accounting in Ukraine, to present the features of forming accounting information on costs at metallurgical enterprises, to develop recommendations for improving the methodological aspects of accounting and distribution of overhead costs of metallurgical enterprises.

The peculiarities of the organization of accounting of expenses including general expenses and display in the system of accounts and in the registers of accounting are established; analysis of the current methodology of organization of cost accounting at the metallurgical enterprise; an algorithm for calculating the cost of rolling a ball is presented; improvement for the organization of accounting of general expenses for the purpose of adherence to uniform methodological approaches to keeping accounting expenses is offered.

Keywords: *management accounting; costs; cost of rental; manufacturing cost of production; procedural (preliminary) method; accounting registers.*

JEL classification: *L41; L49; M41*

Постановка проблеми. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» регламентує державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності шляхом створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку, які є обов'язковими для всіх підприємств [1]. Що до питань організації обліку на підприємстві, то вони відносяться до компетенції власника та передбачають певну самостійність у питаннях формування облікової політики, вибору форми обліку як певної системи реєстрів, визначення доцільності застосування міжнародних стандартів та розробки системи і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій. Отже, з метою провадження господарської діяльності кожне підприємство як самостійний суб'єкт має одночасно дотримуватись єдиної методики ведення обліку (фінансового обліку) та розробити систему виробничого обліку. Безумовно, вибір системи виробничого (управлінського) обліку, в першу чергу для промислових підприємств, залежить від технології і організації виробництва [6]. Будь-яке підприємство має можливість використовувати різні системи управлінського обліку та відображувати їх як елементи облікової політики. Такий підхід передбачає: вивчення організаційної структури підприємства; формування документопотоків; вибір певної системи калькулювання продукції; підхід до загальновиробничих витрат та вибір відповідного методу контролю витрат.

Кожне підприємство має власну організаційну структуру, яка є визначальною точкою для побудови системи управлінського обліку, адже саме вона встановлює контрольованість витрат та порядок групування витрат за центрами відповідальності, що в перспективі встановлює поведінку витрат [9]. Наступним ключовим етапом формування управлінського обліку є вибір системи калькулювання продукції, головною проблемою якої є віднесення непрямих (загальновиробничих постійних) до відповідних об'єктів витрат. Особливої актуальності набувають питання вибору системи калькулювання та розподілу загальновиробничих витрат для великих промислових підприємств з складними технологічними процесами виробництва продукції, а саме металургійних підприємств. Тому, саме оптимальний вибір системи калькулювання і має забезпечити процес управління витратами.

Безумовно, вагомий внесок у дослідження методологічних підходів організації управлінського обліку здійснили вітчизняні вчені: Атамас П.Й., Бутинець Ф.Ф., Герасим П.М., Гнилицька Л.В., Голов С.Ф., Давидович І.Є., Іванюта П.В., Лень В.С., Лишиленко О.В., Малюга Н.М., Огійчук М.Ф., Пушкар М.С., Цал-Цалко Ю.С. та інші. Але питання організації

обліку та розподілу загально виробничих витрат на металургійних підприємствах досліджені не достатньо та потребують більш детального вивчення, особливо в частині формування виробничої собівартості металургійної продукції та відповідно розподілу непрямих (загально виробничих постійних витрат).

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження діючих нормативно-законодавчих підходів організації управлінського (внутрішньогосподарського) обліку в Україні та розробка рекомендацій з удосконалення методичних аспектів обліку та розподілу загально виробничих витрат металургійних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організацію управлінського (внутрішньогосподарського) обліку регламентують: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996 [1]; Податковий кодекс України; П(С)БО 16 «Витрати» [2]; Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості №373 [3]. Кожне підприємство будує систему обліку витрат шляхом формування власної облікової політики, основними елементами, якої є складові обліку витрат, а можливість вибору їхніх варіантів залежить від галузевих особливостей. Дослідження способів формування облікової політики в частині обліку та розподілу загально виробничих витрат здійснено за даними бухгалтерської (реєстрів обліку), фінансової звітності та внутрішніх розпоряджень металургійного підприємства ПАТ «Дніпровський меткомбінат».

ПАТ «Дніпровський меткомбінат» – підприємство з повним металургійним циклом. Виробничі потужності комбінату за умови стабільного енергетичного і матеріального забезпечення призначені для щорічного випуску 3,9 млн. т. агломерату; 3,5 млн. т. чавуну; 2,8 млн. т. сталі з розливанням 1,4 млн. т. на машинах безупинного лиття заготівель і 1,4 млн. т. з розливанням у злитки; 3,8 млн. т. товарного прокату за умови завантаження станів замовленнями у випуску сортової продукції відповідно до затвердженої спеціалізації [5].

ПАТ «Дніпровський меткомбінат» є єдиним в Україні виробником шпунтових паль типу Ларсен, контактних рейок для метрополітену, сталевих катаних куль високої твердості, робить понад 80% трубної заготівлі великих діаметрів для випуску труб нафтогазового і казанового сортаменту[5].

Організація обліку на підприємстві ПАТ «Дніпровський меткомбінат» здійснюється за трьома основними аспектами, що сприяють ефективному управлінню обліком як системою: організація роботи облікового апарату; принципи організації та методи обліку на підприємстві; документування операцій, форма обліку. На досліджуваному підприємстві щорічно видається Наказ про облікову політику й організації бухгалтерського обліку, у якому віддані вказівки про ведення облікової політики на підприємстві. Насамперед вони стосуються застосування робочого плану рахунків. Наказом визначено застосування робочого плану рахунків у відповідності з діяльністю підприємства, розроблений на основі Плану рахунків, затвердженого Міністерством фінансів України від 30.11.99р № 291. Положення про облікову політику ПАТ «Дніпровський меткомбінат» затверджено у відповідності до П(С)БО та з урахуванням положень міжнародних стандартів фінансової звітності МСФЗ.

Особливості технологічних процесів металургійного виробництва передбачають застосування попередільного методу калькулювання собівартості продукції. Готовий виріб, який включає в себе результати попередніх переділів (включаючи собівартість напівфабрикатів виготовлених у попередньому цеху), отримують наприкінці останнього переділу. Тобто, собівартість продукції складається з понесених витрат і собівартості напівфабрикатів, виготовлених на попередньому етапі (переділі) виробництва [9].

У загальному вигляді стандартний процес виробництва на підприємствах чорної металургії складається з трьох основних технологічних переділів, в результаті проведення яких сировина перетворюється на готову продукцію. Проміжна продукція, така як чавун і сталь, також може реалізовуватись на ринках металургійної продукції, але найбільший прибуток підприємство отримує від готового прокату, тому його виробництво є найбільш перспективним для підприємства [5].

При розподіленні виробничих витрат застосовуються показники нормальної потужності (заданий випуск продукції), розроблені плановим відділом підприємства за напрямом

основного виробництва. Встановлено, що загальне виробництво товарної продукції не повинно бути менше 310,0 тис. тон металопродукції. Тому загальновиробничі витрати розподіляються тільки на собівартість товарної металопродукції пропорційною до обсягів її виробництва з урахуванням виконання нормальної потужності.

Групування витрат операційної діяльності на меткомбінаті здійснюється за елементами з використанням рахунків класу 8 «Витрати за елементами» на рахунках класу 9 «Витрати діяльності» з розподілом витрат за елементами і статтями витрат на постійні та змінні. Отже, собівартість 1 т прокату складає 6207,41 грн., в тому числі 4350,08 грн. складають змінні витрати і 1857,33 грн. – постійні загальновиробничі витрати. Зауважимо, що згідно до Наказу про облікову політику меткомбінату при рівні нормальної потужності розподіл постійних загальновиробничих витрат має складати не більше 1500 грн. на 1 т. Тому в подальшому дослідженні розглянемо методику обліку відображення та розподілу загальновиробничих витрат.

Слід зауважити, що на досліджуваному підприємстві для відображення господарських операцій застосовують журнально-ордерну форму обліку. Журнально-ордерна форма обліку ґрунтується на принципі накопичення [4]. Теоретично дана форма обліку передбачає використання тільки журналів-ордерів, тобто реєстрів систематичного запису, призначених для відображення кредитових оборотів. Але в практиці металургійного комбінату в журналах – ордерах відображують і аналітичний облік. Бухгалтерський облік витрат на виготовлення металургійної продукції відображають в журналі-ордері №10. За даними реєстру було сформовано журнал господарських операцій з обліку загальновиробничих витрат (табл. 1).

Таким чином, в результаті здійснених бухгалтерських записів встановлено алгоритм формування та розподілу загальновиробничих витрат на ПАТ «Дніпровський меткомбінат» (рис.1).

Таблиця 1. Облік відображення та розподілу ЗВВ ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

Зміст господарських операцій	Бухгалтерський запис		Сума, грн.
	Дебет	Кредит	
1. Віднесено витрати допоміжного виробництва ремонтно-сервісного центру до складу загальновиробничих витрат:			
- охорона праці	91030	23201	357541,38
- транспортні витрати	91040	23201	1324062,00
- обслуговування основного виробництва	91050	23201	260381,00
- технічне обслуговування необоротних активів	91070	23201	1762217,00
2. Віднесено витрати з надання робіт та послуг між цехами до складу загальновиробничих витрат:			
- поточний ремонт	91110	23501	1272694,00
- капітальний ремонт	91120	23501	74660,00
- охорону праці	91130	23501	3628521,29
- транспортні витрати	91140	23501	15766140,0
- технічне обслуговування необоротних активів	91170	23501	26457547,0
3. Віднесено витрати на поточний ремонт загальновиробничого призначення до складу витрат основного виробництва	23101	91010	23457,52
4. Віднесено витрати з охорони праці загальновиробничого призначення до складу витрат основного виробництва	23101	91030	1847609,11
5. Відображено загальновиробничі витрати з транспортування у складі витрат виробництва	23101	91040	12097882,1
6. Віднесено витрати з обслуговування процесу виробництва загальновиробничого призначення до складу витрат основного виробництва	23101	91050	3491774,38
7. Віднесено загальновиробничі витрати з страхування громадянської відповідальності до складу витрат виробництва	23101	91060	10656,43

Продовження табл. 1

1	2	3	4
8. Віднесено витрати з технічного обслуговування необоротних активів загальновиробничого призначення до складу витрат основного виробництва	23101	91070	2598692,57
9. Віднесено витрати поточного ремонту загальновиробничого призначення до складу витрат основного виробництва	23101	91110	6479326,26
10. Віднесено витрати капітального ремонту загальновиробничого призначення до складу витрат основного виробництва	23101	91120	2067706,98
11. Віднесено витрати поточного ремонту загальновиробничого призначення до складу витрат допоміжного виробництва	23201	91110	1387220,34
12. Віднесено витрати капітального ремонту загальновиробничого призначення до складу витрат допоміжного виробництва	23202	91120	2498553,10
13. Віднесено на собівартість реалізованої продукції нерозподілені постійні ЗВВ:			
- поточний ремонт	90601	91010	2366,00
- охорону праці	90601	91030	186307,00
- транспортні витрати	90601	91040	1219910,00
- обслуговування процесу виробництва	90601	91050	352098,00
- зі страхування громадянської відповідальності	90601	91060	1074,00
- основної діяльності підрозділів	90150	91050	457980,00
- зі страхування громадянської відповідальності	90150	91060	1361,00
- з технічного обслуговування необоротних активів	90150	91070	262044,00
- капітального ремонту	90150	91120	631134,00

Джерело: розробка автора

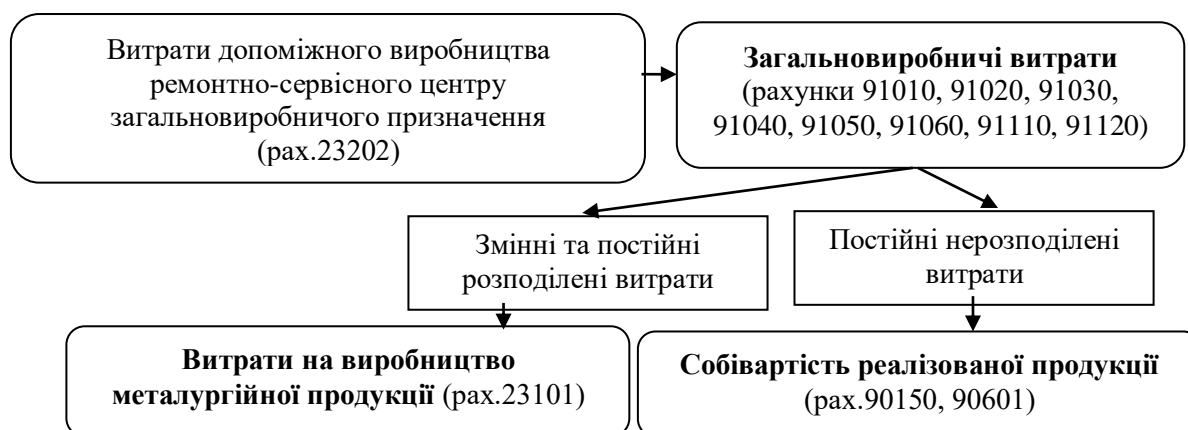

Рис.1 Формування та розподіл загальновиробничих витрат ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

Джерело: розробка автора

Висновки. Управлінський (внутрішньогосподарський) облік не передбачає державне регламентування та регулювання. Власники (керівники) підприємств приймають рішення щодо його організації обліку на основі загальних принципів, виходячи з внутрішніх потреб керівництва. Принципи і методи внутрішньогосподарського обліку розробляються міжнародними та національними професійними організаціями бухгалтерів. Управлінська

інформація не підлягає публічності та розголошенню, як правило складає комерційну таємницю, а її користувачами є управлінський персонал.

Апріорний аналіз відображення витрат в обліку досліджуваного підприємства ПАТ «Дніпровський меткомбінат» дозволив виявити їхні особливості, які пов'язані з утворенням обліково-аналітичної інформації та її нормативно-правовим регулюванням. Встановлено, що основним нормативно-правовим документом, який регламентує ведення внутрішньогосподарського обліку є Наказ про облікову політику підприємства. Підтверджено, що використання різних методологічних підходів щодо калькулювання собівартості продукції впливає на об'єктивне відображення витрат. У результаті доведено, що для виробництва металургійної продукції найбільш доцільним є застосування попроцесного (попередільного) методу калькулювання собівартості продукції, який передбачає розрахунок виробничої собівартості за кожним переділом. Виробнича собівартість продукції формується на основі системи калькулювання повних витрат та передбачає включення до складу виробничої собівартості всіх виробничих витрат. На ПАТ «Дніпровський меткомбінат» до складу виробничої собівартості продукції включають прямі витрати на сировину і матеріали, оплату праці, відрахування та інші прямі витрати, які безпосередньо пов'язані з виробництвом металургійної продукції, та змінні загальновиробничі витрати і постійні, розподілені у відповідності до нормальної потужності виробництва. Такий підхід до формування інформації про витрати є традиційним для вітчизняних підприємств, він не суперечить діючим принципам організації та ведення управлінського обліку.

Проте, вивчення методологічних підходів відображення загальновиробничих витрат металургійного комбінату в системі рахунків бухгалтерського обліку дозволило встановити, що вона суперечить існуючим вітчизняним та міжнародним підходам ведення управлінського (внутрішньогосподарського) обліку. Так, детальний аналіз журналу-ордеру №10 в частині обліку загальновиробничих витрат свідчить, що формування витрат здійснюється за дебетом рахунка 23202 та списується до загальновиробничих витрат. Потім зі складу загальновиробничих витрат змінні витрати в повному обсязі відносяться на виробництво продукції 23101 з додаванням постійних розподілених, а нерозподілені переносяться на собівартість реалізованої продукції, тобто кожна гривня загальновиробничих витрат обліковується подвійно. Окреме ведення «регулюючого» рахунку 23202 порушує загальноприйняті єдині правила ведення обліку. З метою удосконалення організації обліку загальновиробничих витрат пропонуємо керівництву підприємства переглянути діючу методіку обліку загальновиробничих витрат на металургійному підприємстві; облік загальновиробничих витрат здійснювати на окремих аналітичних рахунках синтетичного рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» та перерозподіляти їх на рахунок 23 «Виробництво» у відповідності до П(С)БО 16 «Витрати». Такий підхід забезпечить застосування єдиних методологічних підходів до ведення обліку витрат та надання об'єктивної інформації про витрати для прийняття управлінських рішень.

Список використаної літератури

1. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України №996-XIV URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/996-14> (дата звернення: 15.09.2019).
2. Про затвердження Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. №318 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/z0027-00> (дата звернення: 15.09.2019).
3. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості: Наказ Міністерства промислової політики від 09.07.2007 р. №373 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/show/v033581-07> (дата звернення: 15.09.2019).
4. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 29.09.2000р. № 356 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00> (дата звернення: 15.09.2019).
5. Офіційний сайт ПАТ «Дніпровський металургійний комбінат» URL: <http://www.dmkd.dp.ua/> (дата звернення: 15.09.2019).

6. Голов С.Ф. Управлінський облік. Київ: Лібра, 2003. 704 с.
7. Іванюта П.В., Лугівська О.П. Управління ресурсами і витратами. Київ: ЦУЛ. 2011. 320 с.
8. Огійчук М.Ф. Практикум з фінансового та управлінського обліку. Київ: Алерта. 2013. 608 с.
9. Хмелюк А.В. Організація обліку витрат на виробництво металургійної продукції. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. Т.1. №3. С.112-116.
10. Цал-Цалко Ю.С., Мороз Ю.Ю., Цегельник Н.І. Управлінський облік. Житомир: Рута. 2015. 632 с.

References

1. The Law of Ukraine On Accounting and Financial Reporting in Ukraine (1999) dated 16.07.1999, No.996. Kyiv: Rada. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/996-14> (accessed 15 September 2019).
2. Accounting Regulations (Standard) 16 “Expenses” (1999) dated 31.12.1999, No.318. Kyiv: Rada. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/show/z0027-00> (accessed 15 September 2019).
3. Methodical recommendations for the formation of the cost of production (works, services) in industry (2007) dated 09.07.2007, No.373. Kyiv: Rada. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/show/v033581-07> (accessed 15 September 2019).
4. Methodical recommendations for the use of accounting registers (2000) dated 29.09.2000, No.356 Kyiv: Rada. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00> (accessed 15 September 2019).
5. The official site of the public corporation «DMKD» (2018). Available at: <http://www.dmkd.dp.ua/> (accessed 15 September 2019).
6. Golov S. F. (2003) *Upravlinskyi oblik* [Managerial Accounting]. Kyi: Libra. (in Ukrainian)
7. Ivanyuta P.V., Lugivska O.P (2011) *Upravlinnia resursamy i vytratamy* [Resource and cost management]. Kyiv: TsUL. (in Ukrainian)
8. Ogiychuk M.F. (2013) *Praktykum z finansovoho ta upravlinskoho obliku* [Workshop on Financial and Management Accounting]. Kiev: Alerta. (in Ukrainian)
9. Khmelyuk A.V. (2016) Orhanizatsiia obliku vytrat na vyrobnytstvo metalurhiinoi produktsii. [Organization of cost accounting for production of metallurgical products]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol.1, no. 3, pp. 112-116.
10. Tsal-Fulko Yu.S., Moroz Yu., Cegelnik N.I. (2015) *Upravlinskyi oblik* [Managerial Accounting]. Zhytomyr: Ruta. (in Ukrainian)

Наукове видання

**ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК ДНІПРОВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ТЕХНІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**
**ECONOMIC BULLETIN OF THE DNIPROVSK STATE TECHNICAL
UNIVERSITY**

**Науковий журнал
№1 (1) 2020**

Технічне редагування, коректування, макетування:
Карімов Г.І.

Здано до набору 28.12.2020.
Підписано до друку 28.12.2020.
Формат 60x84 1/8
Ум.-друк. арк. 10,1. Обл. вид. арк. 6,57.
Тираж 100 прим. Замовлення №50/20

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі ДДТУ з готового оригінал-макету.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців
серія ДК №5399 від 26.07.2017 р.

Адреса редакції
51918, Дніпропетровська обл.,
м. Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2,
корпус 3, каб.417
E-mail: bisnescon@ukr.net